

Dr. Eperjesi Zoltán

AZ EURÓPAI UNIÓ VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ÉS SZOCIÁLIS KOHÉZIÓJÁNAK VIZSGÁLATA

AZ EURÓPAI UNIÓ VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ÉS SZOCIÁLIS KOHÉZIÓJÁNAK VIZSGÁLATA

AZ EURÓPAI UNIÓ VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ÉS SZOCIÁLIS KOHÉZIÓJÁNAK VIZSGÁLATA

AZ EURÓPAI UNIÓ VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ÉS SZOCIÁLIS KOHÉZIÓJÁNAK VIZSGÁLATA

Az Európai Unió versenyképességének és szociális kohéziójának vizsgálata

Dr. Eperjesi Zoltán

AZ EURÓPAI UNIÓ VERSENYKÉPESSÉGÉNEK ÉS SZOCIÁLIS KOHÉZIÓJÁNAK VIZSGÁLATA

ISBN 978-963-9112-27-8

**Kiadó: Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány
Budapest, III. Szépvölgyi út 135.**

Tel: 06-1-883-08-00

Fax: 06-1-883-08-41

e-mail: info@mva.hu

Előszó

Az **MVA Könyvek** kiadványsorozat „az Európai Unió versenyképességének és szociális kohéziójának vizsgálata” című kötetét tartja kezében a t. Olvasó, amely a Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány (MVA) vállalkozások számára szóló ismeretterjesztő sorozatában jelenik meg. A kiadványok révén az MVA a vállalkozásfejlesztési szakemberek és a vállalkozások fejlődését ösztönző szakirodalom hiányát igyekszik pótolni.

Az MVA alapítása óta, immáron bő másfél évtizede áll a magyarországi vállalkozásfejlesztés szolgálatában. A szervezet pénzügyi és technikai segítségnyújtásra irányuló programjai révén a mai napig hazai mikro-, kis- és középvállalkozások tízezeinek nyújtott támogatást, ezáltal ösztönözve a vállalkozásalapítást, a versenyképesség növelését, és a továbbfejlődést.

Felismerve a vállalkozói kultúra és szellem terjesztésének rendkívüli fontosságát, az MVA az elmúlt évtizedben számos ismeretterjesztő kiadványt jelentetett meg *MVA Füzetek* néven. A kiadványokat a gazdaság különféle szektoraiban működő vállalkozások sikerrel használták ismereteik és tapasztalataik bővítéséhez. A sorozatot mind a magyar vállalkozásfejlesztési szakemberek, mind a vállalkozók ismerték és elismerésben részesítették, az egyes kiadványok iránt napjainkban is nagy igény mutatkozik.

Az MVA vállalkozásfejlesztési szakemberekből álló Kuratóriumának megítélése szerint hazánk uniós csatlakozását követően az Európai Egységes Piac követelményeinek megismertetése, a beáramló tömérdek információtartalom szakértői szemmel történő kiválogatása és a vállalkozások

minél szélesebb köréhez szervezett, egységes formában történő közvetítése nemzetgazdasági érdek. Az Európai Unió közvetett és közvetlen támogatási eszközeihez kapcsolódva elengedhetetlenül szükséges a vállalkozások megfelelő információval való ellátása, számukra üzleti tanácsadás nyújtása. A vállalkozások beindításához, és fejlődéséhez szükséges vállalatvezetési, üzleti ismeretek elsajátítása rendkívüli fontossággal bír a kis-és középvállalkozások számára a hatékonyság növelése, túlélési, növekedési esélyeik javítása érdekében.

A sorozat egyes kiadványainak célja az uniós csatlakozás globális és egy-egy kiemelt gazdasági szektorra gyakorolt hatásainak elemzése, általános és specifikus gazdasági tendenciák bemutatása. Többek között tervezzük az egyes nemzetek vállalkozói kultúrája és gondolkozása főbb jellegzetességeinek bemutatását. Úgy véljük, elengedhetetlenül fontos továbbá az európai szintén is sikerrel működő hazai vállalkozások példáinak bemutatása.

A t. Olvasó kezében tartott kiadvány az Európai Unió versenyképességének és szociális kohéziójának viszonyrendszerét taglalja elméleti síkon. Bízunk abban, hogy az **MVA Könyvek** sorozatban megjelenő kiadványok hasznos segítséget jelentenek a t. Olvasó számára, ezáltal komoly szerepet töltenek be Magyarországon a vállalkozói ismeretterjesztésben.

Budapest, 2014. április

Dr. Csuhaj V. Imre
a Kuratórium elnöke

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	10
A kutatás célja	11
I. Az állam eltérő gazdaságpolitikai filozófiáinak és az egyes piaci koordinációs mechanizmusok ismertetése	13
I.1. A gazdaság különböző típusai.....	15
I.1.1. A piac által vezérelt gazdaság	15
I.1.2. Az állam által vezérelt gazdaság	15
I.1.3. A tárgyalásos (neokorporatív) gazdaság	16
I.2. A jóléti állam a globalizáció korában – szociális modellek	18
I.2.1. Az Európai Unió országainak főbb szociális modelljei	18
I.2.2. A jóléti állam reformja: jóléti állam vs. szigorú költségvetési politika.....	21
I.2.3. A jóléti állam szerepének, funkcióinak változása a globalizáció korában	22
I.2.4. A liberális gazdaságpolitika előretörésével nagyon jelentős szerephez jutott a privatizáció	25
I.3. A gazdasági koordináció típusai	28
I.4. Az Európai Szociális Alap a lisszaboni és az Európa 2020 stratégia szolgálatában.....	34
II. Az Európai Unió versenyképessége	38
II.1. A versenyképesség pillérei	40
II.1.1. A 12 pillér összekapcsolódása	47
II.2. Az Európai Unió versenyképességi mutatóinak elemzése	55
III. Gazdasági, szociális és területi kohézió az Európai Unióban.....	69
III.1. Nemzeti politikák és kohézió.....	72

III.2. Az Európai Szociális Modell ismertetőjegyei.....	76
III.3. A szociális gazdaság.....	81
III.3.1. A szociális gazdaság fogalma	84
IV. Világgazdasági válság és az Európai Unió kilábalását és verseny- képességének fokozását segítő „Európa 2020” stratégia.....	88
IV.1. Globalizmus, nemzetközi környezet és a világgazdasági pénzügyi válság	88
IV.2. Az Európai Unió és a globális kihívások a reformfolyamatok tükrében	92
IV.3. Az Európa 2020 stratégia	94
IV.3.1. Nagymérvű átalakulás korszaka	97
IV.3.2. A jelenlegi világgazdasági válságból levont következtetések.....	99
IV.3.3. Merre tart Európa 2020-ban?	101
IV.4. A gazdasági krízisből való kilábalás, első lépések a stratégia 2020. megvalósítására	121
V. Az európai uniós fejlesztési alapok és az Európai Beruházási Bank tevékenységeinek ismertetése.....	123
V.1. A közpénzek felhasználása az EU tagállamokban	123
V.2. Az Európai Beruházási Bank bemutatása, az EIB forráselosztó mechanizmusai	126
V.2.1. Az Európai Beruházási Bank	126
V.2.2. Az Európai Beruházási Bank statútuma és tagjai.....	128
V.2.3. Az Európai Beruházási Bank stratégiai irányelvei	136
V.2.4. A legfontosabb hiteltípusok és feltételek az Európai Beruházási Bank gyakorlatában.....	145

VI. Kohézió és versenyképesség az összeurópai stratégiák szintjén	150
VI.1. Az Európai Unió 2014-2020-ig tartó költségvetési időszakának prioritásaira	157
VI.2. Az új pénzügyi perspektíva lényeges új elemei	160
Ábrák jegyzéke	167
Táblázatok jegyzéke.....	167
Irodalomjegyzék	169

Bevezetés

A jelen kötet korunk aktuális, a társadalom és gazdaság egészét felölelő kérdésekkel foglalkozik. A tanulmány első részében mélyrehatóan foglalkozom az Európai Unió versenyképességi és kohéziós politikájával. A téma aktualitását az adja, hogy az elmúlt időszakban a bürokratikus koordináció súlya jelentősen megnőtt a közösségi források elosztásában, ami sokszor a hatékonyság rovására történt.

Korunk egyre kiélezettebb globalizálódó világában egyre nehezebb helyzetbe kerül az Európai Unió a tekintetben, hogy egyszerre kell növelnie versenyképességét a világ többi gazdasági centrumával szemben, és hatékony lépéseket tenni az unión belüli regionális és szociális kohézió megvalósítására. A kettős feladat megoldása valóban embert próbáló, mivel a világ élbolyától való leszakadás értelemszerűen további, egyre mélyülő regionális és szociális diszparitásokat eredményez, viszont az eddig elért szociális vívmányok visszametszése nagyon jelentős szociális feszültségekhez vezet az unió tagországain belül.

A szociális kohézió kapcsán mindenképp beszélnünk kell az újonnan csatlakozott uniós tagállamokról, akik természetesen a szociális kohézió megteremtésében érdekeltek. A kibővült Európai Unióban a szociális kohézió területén is kettősség, fokozódó feszültség figyelhető meg. Egyrészt a régi tagállamok, az erős mag országai a saját jóléti államberendezkedésüket próbálják fenntartani, míg az újonnan csatlakozott közép-kelet-európai államok a rég áhított felzárkózásban érdekeltek. Az átalakuló félben lévő világrend követelményrendszerének való megfelelés közepette az Európai Unió mag országainak közvéleménye egyre ellenségesebben áll hozzá az újonnan érkezők támogatásához. Nem szabad elfelejteni, hogy az EU mag országai éppúgy strukturális átalakulás előtt állnak, és a közép-kelet-európai volt szocialista országokkal szemben ők csak most kezdik érezni a szociális bizonytalanság előszelét.

Természetesen a két évvel ezelőtti világgazdasági, pénzügyi válság felgyorsította a struktúraváltás feltartóztathatatlan kényszerét, nyilván nehéz ezzel 40 év jóléti államrendezkedés mellett szembesülni.

A versenyképességi célok és a szociális kohézió között nyilvánvalóan van ellentmondás. A lisszaboni stratégia, valamint az Európa 2020 stratégia egyértelműen a versenyképesség növelésére helyezi a hangsúlyt. A tudásalapú, információs társadalom, és az exportorientált ipari termelésen és szolgáltatásokon alapuló gazdaság gyors kiépítése és megszilárdítása komoly feladat elé állítja a mindenkori európai kormányokat a már leszakadt, vagy leszakadó félben lévő rétegek reintegrációja területén.

A kutatás célja

A kutatás elsődleges célja annak bemutatása, hogyan viszonyul egymáshoz a bürokratikus és a piaci koordináció az Európai Unió forrásainak elosztásában. Egyértelmű tény, hogy hatékony állami szerepvállalásra és koordinációra van szükség azokban a kulcsfontosságú és stratégiai iparágakban, amelyek a lakosság szociális alapellátását hivatottak biztosítani – gondoljunk csak a közművekre, az oktatásra és az egészségügyre.

A kutatás másodlagos célja az Európai Unió fejlesztéspolitikájának ismertetése, valamint a versenyképesség és a kohézió közti kapcsolat, kölcsönhatás vizsgálata. A dolgozat vezérfonala a versenyképesség és a szociális koordináció mentén halad.

„A versenyképesség és a szociális kohézió viszonyrendszere az Európai Unióban ” című értekezésemben az alábbi kérdések megválaszolására helyezem a fő hangsúlyt:

- Bürokratikus, vagy piaci koordináció alapján finanszíroznak az Európai Unió fejlesztési alapjai, valamint az Európai Fejlesztési Bank?
- Hogyan változik az Európai Unió fejlesztési stratégiája az Európa 2020 stratégia fényében?

- Lehet-e egy gazdaság versenyképességét növelni a szociális kohézió erősítésével párhuzamosan?
- Valóban új paradigmaváltást hozott a világgazdasági pénzügyi válság?
- Milyen szerepet játszanak a multilaterális és nemzeti szintű fejlesztési bankok a gazdasági válságkezelésben a hagyományos fejlesztési tevékenységük mellett?

I. Az állam eltérő gazdaságpolitikai filozófiáinak és az egyes piaci koordinációs mechanizmusok ismertetése

Az állam gazdaság szervező funkciója, az állami koordináció és beavatkozás mértéke folyamatosan bővült a történelem során. Gondoljunk csak bele, hogy milyen sokat bővült az állam szerepvállalása a középkortól kezdve a II. világháborút követő jóléti államok megalakulásáig. Kezdetben az állam jószerével csak az államhatárok és az alattvalók védelméről, a jogszabályalkotásról, valamint a jogszabályok kikényszerítéséről gondoskodott. A nagy gazdasági világválságot és a II. világháborút követően drasztikus változások következtek be a világ gazdaságban.

Az egyes nemzetállamok gazdaság szervező funkciói jelentősen növekedtek. Stratégiai iparágakat, mint például a vas- és acélipart, hadiipart, energiatermelést, közművállalatokat államosítottak megteremtve ezzel az állami kontroll meghatározó szerepét. Az ipari alapanyag ellátást biztosító iparágak államosítása következtében jelentős mértékben csökkentek a jövedelemkülönbségek. A nagy állami szolgáltató rendszerek kialakításával - közegészségügy, közoktatás, nyugdíjbiztosító - össztársadalmi szinten nőtt a jólét mindenekelőtt a kontinentális nyugat- és észak-európai ipari államokban. Az iparági koncentrációk következtében nagyon jelentősen nőtt az iparági érdekképviseletek befolyása és érdekvényesítő képessége. Az érdekképviseletek, szakszervezetek sok esetben komoly politikai tényezővé váltak az által, hogy baloldali pártokkal alkottak szövetséget.

A keynesiánus, állam által gerjesztett keresletnövekedés különösen kedvezett a tömegtermelésre, és a nagyszámú standardfogyasztó ellátására specializálódott iparági vállalatkoncentrációknak.

Az egyes nemzetállamokon belül lezajlott ipari koncentrációs és állami felügyeletet biztosító koordinációs törekvésekkel párhuzamosan a nemzetközi szinten is hasonló integrációs folyamatok vették kezdetüket

mind politikai mind pedig gazdasági szinten. A II. világháború borzalmi után globális szinten fogalmazódtak meg azok a víziók, irányelvek, amelyek elengedhetlenné tették az ENSZ és szakosodott intézményeinek létrejöttét. Ezek az intézmények keretet, egyeztető fórumot biztosítottak, és biztosítanak a béke, biztonság, szegénység elleni küzdelem, pénzügyi stabilitás, kiegyensúlyozott gazdasági növekedés erősítése területén a nemzetállamok számára. A globális intézményrendszer felállításánál direkt nem említek integrációt. Természetesen vitatkozni lehet ezen intézmények hatékonyságáról, valamint irányelveik megalapozottságáról, az azonban vitathatatlan tény, hogy létrejöttük nagyban hozzájárult az élet minden területét felölelő nemzetközi együttműködések általánossá válásához.

A globális nemzetközi intézményrendszer mellett hasonló intenzitással kezdtek az egyes régiók államai egymással szövetkezni. A regionális szintű együttműködések a globális szintű együttműködésekénél nyilvánvalóan sokkal kézzelfoghatóbbak. A történelmi, földrajzi indíttatású együttműködések a kölcsönös gazdasági előnyök minél tökéletesebb kihasználásává forrták ki magukat. A regionális politikai és gazdasági együttműködéseknek is első sorban a világegés, és a dekolonizációs folyamatok adták meg a kezdő lökést.

A II. világháború mindenekelőtt azért jelent nagyon lényeges korszakhatárt a megelőző időszakokhoz képest, mivel az egyes tagállamok fokozatosan szupranacionális szervezeteknek engedték, engedik át bizonyos területeken a döntéshozatali kompetenciát.

Ezek után térek rá a piacgazdaság egyes modelljeinek ismertetésére, különös tekintettel az állami szerepvállalás mértékére.

I.1. A gazdaság különböző típusai

I.1.1. A piac által vezérelt gazdaság

A piac által vezérelt gazdaság az állami beavatkozást intézményesítő modern tőkés gazdaságnak az a változata, amely viszonylag a legszűkebb körre korlátozza az állam szerepét a gazdaságban, aminek következtében a piaci szabályozás ebben a gazdasági formában tud a leginkább érvényre jutni. A piac által vezérelt gazdaságban is megtalálható az állami redisztribúció, az állam makroökonómiai szabályozása, az állami tulajdon, a versenyszabályozás valamint az állam és a funkcionális érdekcsoportok közötti alkuk. Az állam a piac által vezérelt gazdaság keretei között viszont kívül marad a mikrogazdasági folyamatokon, nem avatkozik be szelektív módon a vállalatok tevékenységébe, az erőforrások allokációjában megmarad a piac meghatározó szerepe.

A tőkefelhalmozás nagyrészt a vállalatok belső felhalmozásán alapul, a tőke allokációjában a tőkepiac súlya jelentős, az állam és a bankok szerepe viszonylag csekély. A bankok elsősorban a rövidtávú hitelezés funkcióját látják el, nincsenek érdekeltségeik a vállalati szférában, nem gyakorolnak lényeges befolyást a vállalatok üzletpolitikájára. Az állam kívülmaradása a tőkeallokáción, a tőkeallokáció piaci mechanizmusának, a részvénytőzsdének juttat döntő piacot. A piac által vezérelt gazdaság modelljének leginkább az angolszász országok feleltethetők meg.

I.1.2. Az állam által vezérelt gazdaság

Az állam által vezérelt piacgazdaság a modern tőkés gazdaságnak az a változata, ahol az állam játssza a legmeghatározóbb szerepet. E gazdasági modellben az állam autonóm módon beavatkozik a mikrogazdasá-

gi folyamatokba, szelektíven befolyásolja a vállalati szféra működését. Az erőforrások allokációjában a piac mellett, a piaci mechanizmust esetlegesen felfüggesztve vagy korlátozva az állam jelentős szerepet játszik. Az állam termelő beruházásokat, vállalati kutatás-fejlesztéseket finanszíroz, kedvezményes hiteleket juttat bizonyos preferált vállalatcsoportok számára.

A vállalatok belső felhalmozása lényegesen kisebb, a tőke allokációjában a tőkepiac nem igazán jelentős, a bankok és az állam szerepe ezzel szemben nagy. A bankok ebben a szerepkörben közép- és hosszú távú hitelezést végeznek, jelentős érdekeltségekkel rendelkeznek a vállalati szférában, lényeges befolyást gyakorolnak a cégek üzletpolitikájára. Az állam a pénzügyi rendszeren keresztül érvényesíteni tudja gazdasági prioritásait, rendelkezik tehát a megvalósítani kívánt gazdaságpolitika eszköztárával. A pénzügyi rendszer állami kontrollálhatósága a kereskedelmi bankok teljes vagy részleges állami tulajdonán alapul (Bara–Szabó, 2005). Az állam által vezérelt vegyes gazdaság modelljeként leginkább Japán említhető meg.

1.1.3. A tárgyalásos (neokorporatív) gazdaság

A tárgyalásos piacgazdaság modern tőkés változatában, a gazdaságban kulcsszerepet játszó gazdasági szereplők érdekszervezetei között létrejött alkuk rendszere koordinálja a piac és az állam gazdaságot szabályozó folyamatait. A vegyes gazdaságnak e változata köztes helyet foglal el az előbb leírt két modell között. Az állam kívülmaradása a mikrogazdasági folyamatokból messze nem jelenti azt, hogy ezeket kizárólag a piac irányítja.

A tárgyalásos gazdasági modellben az állam nem autonóm szereplő, hanem a magángazdaság érdekcsoportjainak foglya. Az a körülmény, hogy a piac allokálja az erőforrásokat a gazdaság szereplői között, nem

jelenti azt, hogy a gazdaság szerkezeti átalakulásai kizárólag a piacra vannak bízva. A neokorporatív gazdasági modell keretei között az állami beavatkozás ellensúlyozza a piaci hatásokat a hátrányosan érintett iparágakban, vállalatoknál, megtartva e szereplőket az átfogó politikai konszenzus keretei között.

Katzenstein az alábbi ismérvek alapján írta le a neokorporatív modell demokratikus változatát, a demokratikus korporativizmust (*Bara–Szabó, 2005*):

- Szociális partnerség ideológiája: Olyan politikai konszenzus, amely előfeltétele az ellenérdekelt felek – munkáltatók, munkavállalók, állam – közötti kompromisszumok megkötésének.
- A gazdasági érdekcsoportok centralizált és koncentrált rendszere: A konszenzus természetesen nem jöhet létre közvetlenül a társadalmi partnerek között, hanem azokat érdekképviselőik csúcsszervezetei dolgozzák ki közösen. E konszenzus egyik mérőszáma a sztrájkok gyakorisága az adott országban.
- A politikai szereplők közötti politikai alkuk: Az egyes gazdasági szereplők, érdekcsoportok egymással ütköző célkitűzéseinek önkéntes egyeztetése a politikai alkuk rendszerében valósul meg. Az alkuk a főbb gazdasági érdekcsoportok, az állami bürokrácia és a politikai pártok elitjei között folynak olyan átfogó kérdésekről, amelyek túlnyúlnak az egyes érdekcsoportok szűk, szektor specifikus érdekein. Ezek a döntések kiterjednek a bérek, árak, adók, foglalkoztatás, társadalmi jólét, gazdasági stabilitás és növekedés kérdéseire. A tárgyalásos gazdaság prototípusát a nyitott gazdaságú kis nyugat-európai államok adják: Ausztria, Svédország, Norvégia, Dánia.

I.2. A jóléti állam a globalizáció korában – szociális modellek

I.2.1. Az Európai Unió országainak főbb szociális modelljei

Európai nemzetközi pozícióját és a nemzetközi porondon betöltött jövőbeni esélyeinek alakulását nem érthetjük meg sajátos gazdasági-társadalmi modelljének ismerete nélkül. A II. világháború utáni prosperitás során tudatosan kialakított, és azóta általánosan elfogadott európai modell azonban csak az amerikai és ázsiai modellekkel szemben tekinthető egységesnek.

A szociálpolitika az Európai Unióban a tagállamok kompetenciájába tartozik. A Közösségi szociális politika szabályozása irányába tett lépések a gazdasági integráció előmozdítását szolgálták és szolgálják, a versenyfeltételek és a munkakörülmények kiegyenlítése, valamint a munkaerő szabad áramlása révén. Az elmúlt fél évszázad során a szociálpolitika alábbi főbb területei alakultak ki az Európai Unión belül:

- munkavállalói jogok védelme;
- munkahelyi egészség és biztonság védelme;
- a nők és férfiak esélyegyenlősége;
- egyenlő bánásmód, diszkrimináció elleni küzdelem;
- migráns munkavállalók szociális biztonsága;
- foglalkoztatáspolitikai;
- az Európai Szociális Alap;
- a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem, szociális biztonság és védelem.

A szociálpolitikának két szintjét különböztethetjük meg: a tagállami szint elsősorban a jóléti állam működtetésére, az állampolgárok szociális jólétére koncentrál, míg az uniós szint a tagállami szociálpolitikákat keretbe foglaló jogalkotást és a koordinációs mechanizmus kidolgozását tekinti fő célkitűzésének.

A fejlett világban két szembetűnő gazdasági-társadalmi modell létezik: a piaci versenyalapú angolszász és a társadalmi kohézió alapuló kontinentális (szociális) európai modell.

A globalizáció egyértelmű térnyerésével párhuzamosan az utóbbi időszak legfontosabb tendenciája az angolszász modell megerősödése a szociális modellel szemben. A két modell közti különbség nem az alapintézmények közti különbségekben, hanem az értékrendbeli különbségekben érhető leginkább tetten. Mindkét modell a magántulajdon tiszteletén, a piacgazdaságon és a jogállamiságon alapul, az eltérés az állami beavatkozás mértékében van.

Az angolszász modell, amely később amerikai modellként vált ismertté és öltött testet a globális piaci versenyközpontú modellben. Ennek a modellnek a legfontosabb jellemzői a verseny, a piacok szabadsága, az egyéni érvényesülés központi szerepe, a dereguláció, a liberalizáció, és az ezek következtében létrejövő jelentős jövedelemkülönbségek tolerálása. Az árak és a bérek a szabadpiaci kereslet kínálat függvényében alakulnak ki, az állam és a szakszervezetek szerepe marginális, csupán éjjeli őr, azaz kontroll szerepet tölt be.

Az alapvetően német eredetű európai „szociális modell” alaptézise a jóléti állam, ahol elsődleges cél a társadalmi kohézió elérése, a verseny és az érdekegyeztetés együttes jelenléte. A szociális modellben kulcselemnek számít a szolidaritás és az erőteljes állami szabályozás.

Az angolszász és a szociális modell közötti különbségek az alábbi összehasonlítás alapján ragadhatók meg a legjobban:

- Az európai szociális modell előnyben részesíti az egyenlőséget, míg az angolszász modell nagymértékben tolerálja a jövedelemkülönbségeket.
- A szociális modellben a munka biztonsága élvez prioritást a munka rugalmasságával és hatékonyságával szemben.
- Az angolszász modellben marginális szerepet játszik az állami társa-

dalombiztosítás, illetve az állami redisztribúció.

- Nagyon jelentős különbségek mutatkoznak a vállalatirányítás területén is: míg az angolszász vállalatirányítás anonim tulajdonosokon alapszik, a német modellnél „stakeholder”-ek együttese a jellemző.
- A vállalatfinanszírozást illetően az angolszász modellben a tőzsdék, míg a kontinentális modellben a banki finanszírozás játszik kulcsszerepet (*Balla–Szabó, 2005*).

Összefoglalásként elmondható, hogy az európai szociálpolitikai rendszerek kiemelkedő szerepet játszottak az Európai Unió országai gazdasági berendezkedésének felépítésében és egy sajátos szociális modell megalkotásában.

Tágabb értelemben az európai szociális modell fogalma a szociális védelmi rendszereken (nyugdíj, egészségügy) túl magában foglal olyan területeket is, mint például a segélypolitika, a szociális párbeszéd, az élet-hosszig tartó tanulás koncepciója és egyéb aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök.

Az európai szociális modell rokonfogalma a német ihletésű szociális piacgazdaság. Ennek lényege, hogy a szabadságot, a tisztességes versenyt és a rászorulókat ügyét hatalommegosztással és intézményi szabályozással kell biztosítani.

„E kerethez nem kevésbé hozzátartozik a jog, az állam, az erkölcs, a szilárd normák és az értékmeggyőződés, mint a gazdaság-, szociális- és pénzügypolitika, amely a piacon kívül egyezteteti az érdekeket, védi a gyengéket, a gátlástalanokat kordában tartja, lenyesi a kinövéseket, korlátozza a hatalmat, meghatározza a jogszabályokat, és betartásukat ellenőrzi. A piacgazdaság szükséges, de nem elégséges feltétele a szabad, boldog gazdaság, igazságos és rendezett társadalom.” (*Röpke, 2005*).

1.2.2. A jóléti állam reformja: jóléti állam vs. szigorú költségvetési politika

Az Európai Unió valamennyi tagállamának szembesülnie kell a jóléti állam reformjával. Elengedhetetlen szükségszerűség, hogy a megváltozott demográfiai, és a világgazdaságban lejátszódott gazdasági és társadalmi változásokhoz alakítsák az egyes tagállamok a meglévő szociálpolitikájukat oly módon, hogy az Európai Unió történelme során elért szociális vívmányok a legkevésbé sérüljenek.

Az európai szolidaritás hosszú hagyományokra visszatekintő eszményét és a szociális védelmi célokat össze kell tudni egyeztetni a gazdaság hatékonyságával, az egyre erősödő globális versenyképességgel és a jóléti államok hosszú távú életképességével. A jóléti vívmányok fenntartása és a versenyképesség növelése közti feszültségek feloldása komoly feladatokat állít a tagállamok kormányai számára.

Az elmúlt ötven évben az erőteljes gazdasági növekedés kedvező hátteret biztosított az európai jóléti rendszerek kiépítésének. Az 1950-es, 1960-as években bekövetkező erőteljes növekedés éveiben vezették be, illetve terjesztették ki az európai szociálpolitika pilléreinek legtöbbjét: a nyugdíjat, az egészségügy és az oktatás intézményeit, a munkanélküliségi segélyt, a munkaerő-piaci szabályozásokat, a szegényeknek és a csökkent munkaképességűeknek juttatott juttatásokat, valamint a nevezett finanszírozásokat lehetővé tevő adórendszert.

A szociálpolitika jelentős szerepet játszott a gazdasági növekedés eredményeinek szétosztásában, és nagyon komoly eredményeket ért el a társadalmi kohézió kialakításában. A növekedés lassulása, a lakosság elöregedése, a háztartások szerkezetének változásai, a növekvő munkanélküliség, valamint a magas adók foglalkoztatásra gyakorolt kedvezőtlen hatása egyre nagyobb nyomást gyakorol az Európai Unió szociálpolitikai vívmányaira.

A jóléti állam egyik legnagyobb vívmánya, hogy nagymértékben visszaszo-

rította a szegénységet, mivel biztosította, hogy a háztartások ne süllyedhessenek egy előre meghatározott minimális szint alá. A jóléti állam makroszinten is jelentős eredményt ért el, mivel az állampolgárok meritokratikus javakhoz történő kollektív hozzáférése nagyban erősítette a társadalmi kohéziót. Az európai szociális védelem rendszere kétségtelenül sokkal hatékonyabban működik a szegénység és a diszkrimináció leküzdése területén, mint az Amerikai Egyesült Államokban érvényben lévő szisztéma.

1.2.3. A jóléti állam szerepének, funkcióinak változása a globalizáció korában

A hagyományos szociális piacgazdaságot támogató, fenntartó államokra egyre nagyobb nyomás nehezedik a globalizációval együtt járó folyamatos versenyképesszer hatására. Az egyre nyitottabbá váló világ-gazdaság, a korábbi állami monopóliumok fokozatos megszüntetése, a liberalizáció és a dereguláció következtében az államok redisztribúciós kapacitása egyre kevésbé képes a hagyományos ellátórendszerek és a szociális biztonság maradéktalan fenntartására.

Roppant nagy kihívás a kormányok számára, hogy milyen módon lehet az állami funkciókat racionalizálni és a magánszféra bevonásával úgy átalakítani, hogy az ellátás és az ellátásbiztonság színvonala megmarad és a lakosság is elfogadja a változások szükségességét. Rendkívül nehéz feladat a jóléti államhoz szokott társadalmakkal elfogadtatni a megszokott állami szolgáltatások visszametszését, privatizálását. A legnagyobb problémát az jelenti, hogy az állami szerepvállalás túl szerteágazó, terebélyes, míg a meglévő kapacitások egyre inkább elapadóban vannak. Az állam túl sok feladatot lát el, miközben tárgyi és emberi erőforrása egyre kevésbé alkalmas arra, hogy hatékonyan, megfelelő minőségben lássa el a feladatait.

Az állami feladatköröket transzparenssé, átláthatóvá kell tenni, és meg kell határozni azokat a területeket, ahol a magángazdaság jobb hatékonyságot ér el. Az ilyen területeken – a stratégiai pozíciótól függően

– be kell vonni a magántőkét. Az állami feladatkörök tisztázása és egyértelmű körülhatárolása számottevő költségmegtakarítást jelent és jelentősen hozzájárul a hatékony államműködéshez. Az állami feladatkörök precíz meghatározása szükséges, de önmagában messze nem kielégítő feladat. Az államigazgatásba is be kell vinni a magángazdaságban megszokott – verseny által gerjesztett – hatékonyságnövelő szemléletet, és vissza kell szorítani a korrupciót.

Nagyon fontos elérendő követelmény a közép- és kelet-európai régió országaiban, hogy az államigazgatásban való munkavállalás visszanyerje elismertségét és megbecsültségét. Ehhez természetesen szükség van a közalkalmazottak bérfeljesztésére, illetve folyamatos továbbképzésére. Az államigazgatás hatékonyságnövelésére elsősorban a közép- és kelet-európai volt szocialista országokban van szükség, mivel a rendkívül széleskörű állami szerepvállalást sokszor nagyon alacsony hatékonyság kíséri. A hatékonyság növelése természetesen nem jelenti az adott szolgáltatás privatizációjának magától értetődő szükségszerűségét. Sokszor csak a magángazdaságban már jól bevált munkaszervezési menedzsment módszerek átvételére van szükség.

A korábbiakban már ismertettem, hogy az államnak milyen alapvető feladatköröket kell ellátnia: a jogrendszer védelme, a makrogazdasági stabilitást elősegítő gazdaságpolitika, az alapvető szociális és infrastrukturális beruházások megvalósítása, a környezetvédelem, valamint a hátrányos helyzetűek védelme.

Tagadhatatlan tényként kezelendő, hogy az állam és a piac egymásra van utalva, egymást kölcsönösen kiegészítik. Alapvető állami feladat a piac kiegyensúlyozott működésének biztosítása a megfelelő intézményi háttér fenntartásán keresztül. Nagyon fontos, hogy a magánszféra korrekt, kiszámítható partnert lásson az állami szervezetben, hatóságokban. A kiszámítható partnerség elengedhetetlen a külföldi működőtőke beáramlása szempontjából.

A globális világ gazdaságban egyre kiélezettebb verseny folyik a külföldi beruházókért. Az államok, régiók és a helyi közösségek különböző ösztönző eszközökkel próbálják elősegíteni a külföldi cégek letelepedését. A külföldi vállalatok is különböző típusú adókat fizetnek a központi költségvetésnek, valamint a helyi önkormányzatnak. A társasági adón és a társadalombiztosítási járulékon keresztül jelentős mértékben hozzájárulhatnak a központi költségvetéshez. Az adott helységben letelepedett vállalkozások által fizetett helyi adók képezik helyi szinten a fejlesztési költségvetés nagy részét. Tekintettel a helyi költségvetés forrásainak szűkösségére, a helyi iparüzési adó nagyon fontos szerepet játszik az önkormányzatok fejlesztési programjainak kivitelezésében. A jól működő multinacionális nagyvállalatok által fizetett adók elméletileg lehetővé tennék az állam, illetve a helyi önkormányzatok társadalom- és gazdaságfejlesztési céljainak finanszírozását.

A valóság azonban egészen másként fest. A nemzetközi adóügyi együttműködés hiányosságai miatt az a fordított helyzet állt elő világszerte, hogy nem a multinacionális cégek versenyeznek a befektetési helyszínekért, hanem éppen fordítva, vagyis az államok, a régiók és a helyi önkormányzatok versenyeznek egymással, és a legkülönbébb kedvezményekkel próbálják megnyerni a befektetőket a letelepedésre. A bőkezű adókedvezmények és állami támogatások mellett a helyi önkormányzatoknak az esetek többségében meg kell elégedniük a beruházás munkahelyteremtő hatásával.

Magyarország túl is lőtt a célon a beruházásokat ösztönző különböző szakpolitikai eszközök nyújtásával. A csatlakozási tárgyalások során éppen ezért a közösségi versenypolitika átvétele volt az egyik legkritikusabb pont, mivel az Európai Bizottság megpróbálta visszaszorítani a különböző beruházási kedvezményeket.

1.2.4. A liberális gazdaságpolitika előretörésével nagyon jelentős szerephez jutott a privatizáció

A 70-es, 80-as években az angolszász világban a konzervatív erők jutottak hatalomhoz, akik a neoliberais gazdaságpolitikában látták a válságból való kilábalás lehetőségét. Nagy-Britanniában privatizálták a brit Telecomot. Magánkézbe adták pl. a British Energy és a Magnox Electric energiaszolgáltató céget, valamint a gázszolgáltató British Gas-t. A privatizációs folyamat eredményeként mára 15 vállalat maradt teljesen állami kézben, amelyek nagy része hatóság, mint például a Radio Authority, Covent Garden Market Authority, vagy speciális feladatok ellátására specializálódott vállalat, mint a British Nuclear Fuels, vagy a Bank of England. Megszűnt a profitszabályozás, helyette árszintszabályozást vezettek be. Ugyanezeket a lépéseket tette meg az etatista hagyományokkal rendelkező Franciaország is. A monopolpiacokon árszabályozást vezettek be – villamos energia ellátás, gázellátás, gyógyszergyártás.

Németországban is igen erőteljes privatizációs trend volt megfigyelhető a 90-es években. A szövetségi állam 1991-ben még 221 vállalatban rendelkezett részesedéssel, míg ez a szám 2004-ben 111 vállalatra csökkent. A nyolcvanas, kilencvenes években előtérbe került kompetitív előnyök által formált versenykörnyezetben az egységes nemzetközi piacon gyorsan alkalmazkodni képes, az abszolút előnyöket kihasználó vállalatok lehetnek csak hatékonyak. Ehhez viszont nagyon gyors vállalati reakcióképesség szükséges (Gál–Moldicz–Novák,2005).

Az állam vállalati vagyonának csökkenése nem azt jelentette, hogy az állam gazdaságban játszott szerepe csökkent. Nyilvánvaló tény, hogy az állami tulajdon csökkenése következtében átalakultak gazdaságirányítási feladatai.

A privatizáció motivációit az alábbiakban foglalom össze:

A felgyorsuló technológiai változások miatt az állam egyre kevésbé tud-

ja finanszírozni a különböző gazdasági ágazatokat. A tőkeáramlás útjában álló akadályok folyamatos lebontása, a transznacionális cégek piacra lépése, valamint a WTO és EU szabályzórendszer következtében egyre nehezebb a hazai, állami vállalatok támogatása.

Bizonyos ágazatokban a hatékony, eredményes gazdálkodás feltételeinek biztosításához megfelelő vállalat- és piacnagyságra van szükség (méretgazdaságosság). Sok esetben a szükséges piacnagyság nem érhető el nemzetgazdasági keretek között.

Az államadósság növekedése egyre negatívabb hatást gyakorolt a kormányzati forrásokra. A veszteséges állami vállalatok fenntartása jelentős forrásokat kötött le.

A privatizáció két alapvető motivációjából az egyik az, hogy az eladások következtében nő a költségvetés bevétele. Az Európai Uniót alapul véve például a monetáris unióhoz, azaz az euró övezethez való csatlakozás a maastrichti kritériumok teljesítéséhez kötött, ahol határozott követelmény az államadósság és a költségvetési hiány GDP-hez viszonyított arányának fenntartása.

A másik legfontosabb motivációs tényező a privatizáció mellett a gazdasági struktúra átalakítása és a versenyképesség javítása. Az unió lisszaboni piacliberalizációs törekvései is támogatják. Az Európa 2020 stratégia a korábbi lisszaboni stratégiához hasonlóan szintén a tudásalapú, liberalizált piacgazdaságot hirdeti. A liberalizáció, és dereguláció fogalmához automatikusan hozzáillesztjük a privatizáció fogalmát, holott egyáltalán nem törvényszerűség, hogy az állam szükségszerűen rossz gazda. Vannak példák, amelyek egyértelműen rámutatnak, hogy az állami vállalatok is tudnak hatékonyan működni.

A magánosítást folyamata három fázisra bonthatjuk. Az első fázisban a feldolgozóipari vállalatok privatizációjára került sor. Az első szakasznál nyugodtan használhatjuk a múlt időt, mivel a fejlett ipari-szolgáltató államokban a feldolgozóipar túlnyomó része magánkézben van. A má-

sodik szakaszban kerül sor a közszolgáltatások (infrastruktúra, energia-szektor, távközlés, vasút, posta) privatizációjára. A közszolgáltatások területén leginkább a vegyes tulajdonlás a jellemző. A stratégiainak ítélt vállalatokban az állam meghatározó tulajdonrészsel, és döntéshozatali, felügyeleti jogkörökkel rendelkezik. Például Magyarországon az E.ON csoport nem vásárolhatta meg a MOL csoporthoz tartozó, nagynyomású földgázvezeték tulajdonló és felügyelő FGSZ Földgázszállító Zrt-t. Az EU liberalizációs, piacnyitási politikájából következik a privatizációs kényszer. A közszolgáltatások privatizálásáról természetesen szintén megoszlanak a vélemények. Ne felejtsük az angol vasút privatizálását, amelyet aztán újra államosítani kellett.

A magánosítás harmadik szakasza az ellátórendszerek privatizációjához vezet. Ez a folyamat hosszú távon elvezethet a társadalmi, szociális juttatások harmonizációjához, és olyan területeket érint, mint az egészségügy, oktatás, nyugdíjrendszerek. Az ellátórendszerek magánosítása számos országban heves tiltakozást váltott, és vált ki napjainkban. „E három folyamatból is látszik, hogy a privatizáció közgazdaságilag determinált folyamat, s előre látható, hogy mely területeket fog érinteni az egyes országokban. A fáziskülönbségek abból származnak, hogy a privatizációs motivációk egyes országokban nem egy időben, hanem eltolódással jelentkeztek” (Gál–Moldicz–Novák, 2005).

Tekintettel arra, hogy az Európa 2020 stratégia integráns részét képezik a humán közszolgáltatások (oktatás, K+F, környezetvédelem, egészségügy), elengedhetetlen az állam koordináló, vezető szerepe.

A neoliberais kísérlet a 90-es évek közepén megtört. Korunk gazdasági, természeti és szociális válságaira, a fenntartható fejlődés előmozdítására a korábbi meghatározó gazdaságpolitikai irányelvektől – neoliberais, állami intervención alapuló, illetve szocialista – eltérő gazdaságpolitikát kell alkalmazni.

Egyértelmű tény, hogy a korábbi évtizedekben meghatározó ipari ágaza-

tok GDP részarányban és a foglalkoztatottak számában megmutatkozó vezető szerepe egyre inkább háttérbe kerül a szolgáltató szektorral szemben. Az automatizált termelési technológiák következtében a munkaerő a szolgáltató szektorba áramlik. A klasszikus ágazati érdekérvényesítéssel rendelkező munkásosztály szerepe és jelentősége egyre inkább visszaszorul. Az ipari ágazatokra jellemző kiszervezések egyre inkább erodálják, gyengítik a szakszervezetek érdekérvényesítő képességét. Érdekes módon a szakszervezeti érdekérvényesítés nem a korábbi szocialista országokban a legerősebb, hanem a jóléti, nagy hazai konszernekkel rendelkező országokban, mint például Németországban és Franciaországban.

Jelen korunkban, amikor a fejlett világ, mindenekelőtt az Európai Unió a fenntartható fejlődés politikáját tűzte ki célul maga elé, egyre nagyobb hangsúlyt helyeznek az infrastruktúra karbantartásra, az egészségügy és az oktatás helyzetének javítására. Az Európai Unió meghatározó politikusaiban, kutatóiban és közgazdászaiban tudatosult, hogy a világ-gazdasági versenyben csak akkor van esélye Európának, ha a humán infrastruktúráját hatékonyan fejleszti. Az is egyértelművé vált, hogy a különböző gazdasági, természeti és szociális válságokra képtelen megfelelő megoldást kínálni a neoliberais és az etatista gazdaságpolitika.

R. Kuttner a „The end of Laissezfaire” című könyvében lándzsát tör a vegyes gazdaság mellett. Megítélése szerint a piac nem tudja kellő hatékonysággal, eredményességgel működtetni az oktatást, az egészségügyet és a kutatás-fejlesztést. Ezek a területek túl fontosak ahhoz, hogy a piac láthatatlan keze irányítsa őket (Lóránt, 1997).

I.3. A gazdasági koordináció típusai

A koordinációt két vagy több személy, vagy szervezet kölcsönös együttműködésének szabályozásaként lehet definiálni. A gazdasági koordináció nemcsak a megtermelt javak és szolgáltatások előállításának és

kereskedelmének ellenőrzését, hanem a társadalmi újraelosztás valamennyi folyamatát szabályozza. A gazdasági koordináció fogalom meghatározásánál az allokációs mechanizmus szinonimaként használható. A koordináció magában foglalja az egyes gazdasági tevékenységek beviteli szükségleteinek és kibocsátásának elosztását is. A négy különböző gazdasági koordináció megkülönböztetését három alapvető ismerv alapján lehet elvégezni:

1. Bürokratikus koordináció:

Vertikális kapcsolat, alá-fölérendeltség figyelhető meg a koordinációt ellátó személyek, intézetek és az alájuk beosztott „koordinált” személyek, intézmények között. A mikro-folyamatok közvetlen bürokratikus kontrollján túlmenően létezik egy többszintű alá-fölérendeltségen alapuló hierarchikus rendszer, amely közvetetten vesz részt a koordinációban.

A magánszemélyeket és szervezeteket a koordinátor jogi szankciói kényszerítik rá az utasítások és irányelvek betartására. A vertikális kapcsolat hosszú távra intézményesített, az irányítók és irányítottak egyaránt elfogadják.

Az egyes tranzakciók pénzben kifejezett értéke nem feltétlenül meghatározott. Az egyes magánszemélyek, szervezetek pénzügyileg függő helyzetben vannak a felettes személytől, szervtől.

2. Piaci koordináció:

Az eladó-vevő, magánszemély, illetve szervezetek között horizontális kapcsolat van. A tranzakciókban részt vevők jogi szempontból egyenlők. A résztvevőket mindenekelőtt a profitszerzés szándéka motiválja. Tiszta formájában a piaci koordináció az eladók és vevők közti szabad megállapodásokban meghatározott árakon történik.

A tranzakciók értéke mindig meghatározott. A különböző koordinációk ezen fajtájának legfőbb ismérve a piaci ármeghatározás.

3. Etikai koordináció:

A piaci koordinációhoz hasonlóan horizontális kapcsolat van a magánszemélyek és intézmények között. A résztvevők nincsenek kitéve különböző adminisztratív és jogi restrikciónak, szankciónak, és a profithajszolás sem motiválja őket. Ebben az esetben a koordináció alapja a kölcsönöség, a kölcsönös segítségnyújtás, amely valamikor önzetlenül, egyoldalúan történik. A koordináció ezen fajtájánál megválaszolatlan marad a kérdés, hogy milyen morális szabályokat követnek a résztvevők. Az etikai koordináció működésének alapját azok a hagyományok és szokások képezik, amelyek a résztvevő felek számára követendő morális normákként szolgálnak.

A tranzakciók értéke általánosságban nem meghatározott. Lehetnek azonban kivételek, mint például a pénzadományok.

4. Agresszív koordináció:

Vertikális kapcsolat jellemző az alá- és fölérendelt személyek, szervezetek között. A fölérendelt fél kényszer útján érvényesíti akaratát az alárendelt féllel szemben. Ezt a kényszerítő erőszakot nem ismeri el sem a törvény, sem a morál. Ez a leglényegibb különbség, amely megkülönbözteti az agresszív koordinációt a bürokratikus koordinációtól. Ebből kifolyólag ez a fajta koordináció nem tartós, hanem eseti jellegű.

A tranzakciók pénzben kifejezhetősége esetenként változik (*Kornai, 2011*).

Kornai János két példát említ a négy koordinációs forma szemléltetésére. Az első példa a földhasználatra vonatkozik (*Kornai, 1990, 3*). Bürokratikus koordináció esetében az illetékes hatóság osztja fel a termőföldet a földhasználók között. Piaci koordináció esetén a föld tulajdonjogának, vagy bérleti jogának megszerzése adásvétel útján történik. Etikai koor-

dinációnál a szabad föld elfoglalói megegyeznek egymás között, hogy ki melyik földrészt használja. Agresszív koordináció esetén a földet erőszakkal megszerzik, elrabolják a korábbi tulajdonostól.

A másik példa a személygépkocsi forgalom koordinálása, amely végső soron a közutak használatának jogosultságát jelenti. A bürokratikus koordinációnál a közúti közlekedést hivatalos jogszabályok szabályozzák, amelyek betartásának ellenőrzését a rendőrség végzi. A piaci koordináció a parkolási és autópálya használati díjakat. Etikai koordináció esetén a gépkocsivezetők önszántukból odafigyelnek a többi vezetőre. Agresszív koordináció esetén a gépkocsivezető önkényesen korlátozza, sérti meg a többi sofőr jogát.

Az életben a kooperáció egyes alapfajtái egymás mellett működnek különböző fajsúllyal. A történelem során a koordinációs mechanizmusok széles egyvelegével találkozhattunk. Az etikai koordináció például bürokratikus koordinációvá alakulhat, amikor az etikai normák jogi normákká válnak, és intézményes kereteket öltenek. Ilyenkor a normák betartását már nem az ember lelkiismeretére bízzák, hanem jogszabályok gondoskodnak azok betartásáról. Természetesen egyéb történelmi transzformációk is felhozhatók, mint például az etikai normák piacosodása, amikor az adott norma követése már nem morális meggyőződésen, hagyományokon alapszik, hanem anyagi nyereszkesedésen. Az agresszív koordináció például könnyen átalakulhat bürokratikus koordinációvá. A nyílt erőszak alkalmazása intézményi kereteket nyer, és törvényi szankciókat vetnek be a cél elérése érdekében. Ilyen volt például a korábbi szocialista országok erőszakos államosítása, a tőkésosztály elűzése. Arra is volt már példa a történelemben, hogy a jól leszabályozott bürokratikus koordinációs rendszer agresszív koordinációba csapott át. Erre a transzformációra hozható fel Afganisztán és Irak esete, ahol a bürokratikus elnyomógépezet elleni lázadás agresszív koordinációba csap át hosszabb-rövidebb időre, míg sikerül konszolidálni a rendszert.

Ahogy már az előbbieken is említettem, az egyes koordinációs alaptípusok csak nagyon ritkán fordulnak elő önmagukban. Az esetek túlnyomó többségében koordinációs mixről beszélhetünk. *Kornai János* a gazdasági rendszer alábbi alkotóelemeit különbözteti meg:

1. A gazdaságban működő szervezetek: adminisztratív hatóságok, non-profit intézmények, vállalatok, háztartások, egyesületek.
2. A különböző tulajdonosi formák és tulajdonjogok szétosztása
3. A döntéshozó hatalom szétosztása
4. Információs rendszer: a szervezetek között áramló információk.
5. A döntéshozókat motiváló ösztönzők.
6. A politikai szervek és a kormány gazdaságra gyakorolt hatása.
7. A gazdaság működését szabályozó jogi keretrendszer, amely törvényekből és kormányrendeletekből áll.
8. Informális szabályozók, amelyek a hagyományosan bevett rutin eljárásrendeken keresztül támogatják, gátolják, vagy kiegészítik a formális jogi szabályozást (*Kornai*1990, 102).

A jelenlegi, mind több pólusúvá váló világgazdaságban egyre inkább előtérbe kerül a versenyképesség szakadatlan erősítésének, és a társadalmi, gazdasági kohézió dilemmája.

A honfitársakkal szembeni szolidaritás, mint etikai követelmény egyre nehezebben kezelhető problémát jelent valamennyi társadalom számára. A volt szocialista államokban a szolidaritás kérdéskörének kezelése még bonyolultabb, mivel a szocialista államok törvénybe iktatták és a gyakorlatban meg is valósították a legkülönbözőbb szolgáltatásokhoz, és juttatásokhoz való hozzáférést. *Kornai János* úgy ítélte meg a szocialista országok állampolgárainak közszolgáltatásokhoz való korlátlan jogosultságát, hogy a szocialista rendszernek sikerült megalkotnia a „koraszülött jóléti államot” (*Kornai*, 2011, 199). Ingyenes volt az egészségügyi ellátás, a közoktatás, az állami vállalatok óvodákat, bölcsődéket tartottak fenn

tértésmentesen, az állam házgyárat alapított, és lakásokat épített, amelyek bérleti díjait nem piaci alapon határozták meg. Az állam által nyújtott szolgáltatások spektruma valóban nagyon széles volt, a minőség azonban jelentősen elmaradt a fejlett nyugat-európai standardtól.

A „koraszülött” jelző azt a ténymegállapítást kívánja alátámasztani, hogy a szocialista országok fejlettségi szintje messze nem tette lehetővé az ilyen széles körű szolgáltatásokhoz való univerzális hozzáférést. A gyakorlat bebizonyította, hogy az állam vagy képtelen a mindenkinek járó szolgáltatások biztosítására, vagy azokat csak alacsony színvonalon tudja nyújtani.

Kornai János a jóléti államhoz való viszonyulás négy típusát különbözteti meg, amelyekből kettő tiszta, kettő pedig kevert jellemzőket jelenít meg. A két tiszta megközelítés egyike az univerzális juttatások eltörlése, és a valóban rászorulókat támogatása mellett száll síkra. A testvériség, valamint rokon értelmű szinonimája a szolidaritás ennél a megközelítési módnál úgy jelentkezik, hogy a segélyezés, támogatás csak a rászorulókat köré terjed ki. Példaként lehet említeni az ingyenes egyetemi oktatáshoz, vagy ingyenes egészségügyi ellátáshoz való univerzális jogosultságot, amelynél senki sem vizsgálja, hogy az ingyenes szolgáltatásokra való jogosultság megalapozott-e az anyagi helyzetet figyelembe véve. A piacpárti liberális közgazdászok támogatják leginkább ezt a megközelítésmódot.

A liberális gondolkodók az állam durva, és káros beavatkozásának tartják az univerzális juttatások fenntartását, amely jelentős mértékben torzítja a piac szabad működését, és az individuum szabad önrendelkezését. Pragmatikus érvük például a költségvetés egyensúlyának biztosítása, és a beruházásokat ösztönző alacsonyabb adókulcsok.

A második tiszta megközelítési mód az univerzális jogosultságok fenntartását, esetleges bővítését, kiterjesztését támogatja, és a jogosultságok mindennemű szűkítésének, lefaragásának hevesen ellenáll. Ezt az álláspontot vallják magukénak a szociáldemokraták és a keresztényde-

mokraták. Pragmatikus indoklásukat arra alapozzák, hogy a rászorultság vizsgálatának nagyon magas adminisztratív költségei vannak. Ennek a megközelítésmódnak a filozófiai alátámasztottsága az egyenlőség eszméjén alapszik. Tekintettel arra, hogy minden ember egyenlő, így minden embert ugyanazok a jogok illetik meg. Minél szélesebb az univerzális jogosultságok köre, annál nagyobb a jóléti állam relatív nagysága, és annál jobban érvényesül az egyenlőség és a szolidaritás.

A két tiszta modell mellett azonban a rendkívül kiélezett pártpolitikai versengések közepette sokszor „kevert” verziók is előbukkannak. A harmadik megközelítési mód a populista irányzat, amely a hatalom megszerzése érdekében az alanyi jogon járó juttatások kiterjesztését ígéri. A populista irányzat akkor válik igazán veszélyessé, amikor a kampányon túl, az esetleges győzelem esetén valóban a választási ígérek betartására törekednek, amely katasztrofális költségvetési hiányhoz, és makrogazdasági környezethez vezet.

A másik kevert megközelítésmód fő jellegzetessége az elvhűség hiánya, amikor is a kormányok a nehéz döntésekre inkonzisztenciával, a racionálisan elvárható intézkedésekkel ellentétes döntéseket hoznak. Ezt a megközelítésmódot leginkább a kiszámíthatatlanság, az éppen aktuális elvárások előtti meghajlás jellemzi a népszerűség megőrzése érdekében.

I.4. Az Európai Szociális Alap a lisszaboni és az Európa 2020 stratégia szolgálatában

Az Európai Szociális Alap (ESZA) 146. paragrafus, valamint az Európai Közösségek alapszerződésének strukturális alapokról szóló 159. paragrafus, a minél magasabb fokú foglalkoztatottság, a nemek közti egyenlőség, az emberi erőforrások fejlesztése, a szociális kohézió erősítése a munkaerőpiacon. A finanszírozások a minél magasabb fokú foglalkoztatottság, a nemek közti egyenlőség, az emberi erőforrások fejlesztése, a szociális kohézió erősítése a munkaerőpiacon.

és a gazdasági és szociális kohézió szolgálatában állnak.

A 2007-től 2013-ig tartó költségvetési időszakban úgy alakították az Európai Szociális Alap irányelveit, hogy azok szinkronban legyenek az unió politikai célkitűzéseivel, valamint a lisszaboni stratégia foglalkoztatottságra vonatkozó részével. Az Európai Szociális Alap költségvetésének több mint 90%-át, 76,1 milliárd eurót a lisszaboni stratégia növekedés és foglalkoztatottság prioritásaira fordítják.

A 2008-ban kezdődő pénzügyi válság, amely idővel világméretű gazdasági recesszióba csapott át, új kihívásokat támasztott az ESZA-val szemben. Az Európai Bizottság foglalkoztatottságért, szociális ügyekért, és az esélyegyenlőségért felelős igazgatósága is az Európa 2020 stratégiában megfogalmazott célkitűzéseket vette át. A világgazdasági válság gyors és hatékony intézkedéscsomagot követel, mivel az aktív uniós lakosság 10%-a munkanélküli. Az Európai Bizottság történetében először fordul elő, hogy a szociális ügyekért felelős igazgatóság 2 biztos irányítása alá tartozik. Robert Verrue, a szociális ügyelért felelős biztos úgy fogalmaz, hogy az unió új stratégiájában meghatározott kezdeményezések, és a közös politikai akarat nagyban hozzájárulnak a magas fokú foglalkoztatottsághoz és a szociális kohézió elmélyítéséhez (*DG Employment, Social Affairs & Equal Opportunities*, 2010).

Ezzel szemben az a véleményem, hogy az új stratégiát az unió legfejlettebb ipari-szolgáltató államaira szabták, és a leszakadt, vagy leszakadó félben lévő társadalmi rétegek legjobb esetben is csak megőrizni tudják jelenlegi státuszukat, nem is beszélve az újonnan csatlakozott 12 közép-kelet európai tagállamról, akik az unió korábbi felzárkóztatási, szociális kohéziót elősegítő programjaiból lényegesen kevesebbet éreztek ez idáig, mint a mediterrán térség tagállamai. Az Európa 2020 stratégia ambiciózus célkitűzései a világgazdasági nagyhatalmai közti versenyben maradást szolgálják, bizonyos tekintetben még azon is túlmutatnak, ha a nagyfokú környezetvédelemre, környezettudatosságra gondolunk. Az

unió úgy kísérli meg világgazdasági súlyának megtartását, pozícióinak javítását, hogy közben a magrégiók strukturális átalakítása mellett tíz volt szocialista közép-kelet európai államot kell felzárkóztatnia. A lisszaboni, valamint az Európa 2020 stratégia is fejlett infrastrukturális és ipari bázist feltételez, amelyet egy olajozottan működő közigazgatás, és modern vállalatirányítás működtet.

Kérdéses, hogyan mikor manifesztálódik valójában a többsebességű uniós fejlődés fogalma.

Az Európai Unió a kohézió fogalmát azzal a céllal vezette be, hogy egyértelművé tegye, hogy politikailag elkötelezett az európai szociális és regionális különbségek kiegyenlítése iránt. Az EU felismerte, hogy a gazdasági integráció önmagában még nem jelenti az életszínvonalbeli kiegyenlítődést. Ennek okán az unió az 1980-as évek közepétől számos intézkedést hozott a gazdasági integráció mélyítésével párhuzamosan a kohézió előmozdítása érdekében. Az unió szociális és regionális politikája fémjelzi legátütőbben az unió kohézió iránti elkötelezettségét. Tömören megfogalmazva a foglalkoztatottsági helyzetben elért javulást, valamint a kevésbé fejlett régiók gazdasági potenciáljának kiaknázását tekinthetjük a legfontosabb, kohézió irányába mutató korrekciós eszközöknek. Mindenképp fontos megjegyezni, hogy a kohéziós politika csak kiegészítésként és nem helyettesítőként szolgálhat az európai gazdaság modernizációját és bővítését célzó szabad piac vezérelt politikák mellett. A kohéziós politikák arra hivatottak, hogy kompenzálják a neoliberais növekedésemleletekből levezetett gazdasági struktúraváltások negatív hatásait, amelyek például az európai közös piac és az európai gazdasági és monetáris unió megvalósításában öltenek testet (*Amin–Tomaney, 1995*).

A kohéziós intézkedések a piac vezérelte gazdasági kereten belüli intervenciók engedményeknek tekintendők. Az Európai Unió sorozatos bővítése egyértelműen alátámasztotta a kohéziós politikák nélkülözhetetlenségét a gyengébb régiók esetében, ahol a modern ipar adaptációja

volt a cél. A strukturális politikák szükségessége leginkább azzal magyarázható, hogy a fejletlenebb régiók alkalmazkodni tudjanak a gazdasági integráció generálta új versenyfeltételekhez. Az unió szociális kohézió iránti elkötelezettsége már a Római szerződés 117. paragrafusában is fellelhető, amely a dolgozók munka- és életkörülményeinek javítását írja elő a tagállamok számára.

Az Európai Regionális Fejlesztési Alapot az Európai Közösségek első bővítése alkalmával hozták létre 1974-ben. Nagy-Britannia és Írország csatlakozása újfajta regionális problémát hozott be az Európai Közösségek életébe, nevezetesen a válság sújtotta ipari régiók problémáit.

Az Egységes Európai Okmány megalkotásának fő mozgató rugója az volt, hogy előmozdítsa az Európai Közösségek gazdasági növekedését. Kutatások rámutattak, hogy az európai ipar dinamizmusa azért marad el a japán és amerikai ipar mögött, mivel az európai gazdaság nem egy egységként működik, hanem nemzeti szinten fragmentált. Az EK versenyképességének előmozdítása érdekében célul tűzték ki a közös piac megvalósítását, a tőke szabad áramlását, a termékspecifikációkra és szolgáltatásokra vonatkozó rendelkezések harmonizálását, az állami támogatások fokozott ellenőrzését, valamint az ÁFA harmonizációt. Az Európai Bizottság meg volt győződve arról, hogy a termékek, szolgáltatások, tőke és a munkaerő szabad áramlásának megvalósítása lehetővé teszi az erőforrások jóval hatékonyabb allokációját, amellyel fel lehet gyorsítani az európai gazdasági növekedést. Ahogy már az előbbiekben említettem, ehhez a piac vezérelt gazdasági racionalizációhoz volt szükség a kohéziós politikákra, hogy a leginkább rászoruló, gazdasági és szociális nehézségekkel küzdő régiókat ne érje sokként az átalakulás. Az Európai Bizottság belső tanulmánya rámutatott, hogy a fejletlenebb régiók foglalkoztatottsága különösen függött az olyan iparágaktól, ahol meghatározók a közbeszerzések. Tetézve ezt a nehézséget, pont ezeket a vállalatokat kellett leginkább racionalizálni.

II. Az Európai Unió versenyképessége

Mielőtt rátérnék az Európai Unió versenyképességének elemzésére, definiálom, hogy mit értünk a versenyképesség fogalmán, és milyen összetevők szükségesek a versenyképes gazdaság kialakításához. Meggyőződésem, hogy a Világgazdasági Fórum globális versenyképességi indexe rendkívül alapos összefoglalást ad versenyképesség fogalmáról. A Világgazdasági Fórum (World Economic Forum) 2005-ben tette közzé a globális versenyképességi indexét, amely a nemzeti versenyképesség mérésére szolgál.

A Fórum versenyképesség alatt intézmények, politikák, és egyéb faktorok összességét érti, amelyek meghatározzák egy adott ország termelékenységét (*Sala-I-Martin – Blanke – Geiger – Mia – Drzenik-Hanouz*, 2010–11). A termelékenység színvonala meghatározza a gazdasági prosperitás fenntartható mértékét.

Az OECD definíciója szerint a versenyképesség egy ország előnyeit és hátrányait méri fel termékeinek a nemzetközi piacon történő értékesítése során (*OECD*, 2004). Ez a megközelítés a gazdaságok teljesítményére koncentrálnak, fő versenyképességi mutatóknak a termékegységre jutó bérköltséget tekinti.

Chikán Attila és szerzőtársai a következőképpen határozza meg a versenyképességet: „nemzetgazdaságok versenyképessége alatt az arra való képességüket értjük, hogy oly módon állítanak elő, oszttanak szét termékeket, illetve biztosítanak szolgáltatásokat, amelyek megfelelnek a nemzetközi kereskedelem által támasztott követelményeknek, hogy eközben saját termelési tényezőik megtérülési rátáját növelni tudják” (*Chikán – Czakó – Zoltay – Paprika*, 2002).

Szentes Tamás a versenyképesség fogalmának jóval széleskörűbb megközelítésére hívja fel a figyelmet. „A nemzetek, országok gazdasági fejlődése, és világgazdasági pozíciója, „versenyképessége” a felgyorsult

globalizálódás korában nemcsak saját meglévő adottságaiktól (természeti erőforrásaiktól, tényezőellátottságuktól) és adott „komparatív előnyeiktől függ, hanem mind nagyobb mértékben a transznacionális társaságok globális hálózatba való beépülésüktől, annak mikéntjétől, annak mikéntjétől és azoktól a kompetitív előnyöktől, amelyeket maguk a kormányzatok és a társadalom tagjai, illetve maguk a transznacionális cégek teremtenek meg.” (Szentés, 2006).

A versenyképességet meghatározó jellemzőket aggregált szintén két közgazdasági összefüggés befolyásolja. A verseny koordinációs mechanizmusként gondoskodik az erőforrások hatékony allokációjáról. A piaci tökéletlenségek torzítják az optimális gazdasági szerkezet kialakulását, amelyet hatékony gazdaságpolitikával lehet kiegyenlíteni. A megfelelő koordinációs mechanizmus mellett a méretgazdaságosság befolyásolja aggregált szinten a nemzetgazdaság makroszintű hatékonyságát. A méretgazdaságosság olyan megtakarítási lehetőséget rejt magában, amely a termelés volumenének növekedéséből adódik, annak következtében, hogy a növekedés nem jár a költségek párhuzamos növekedésével. Az utóbbi időkben a méretgazdaságosság kiegészült a termékváltozat gazdaságossági hatékonyság fogalmával, amely az azonos termelési berendezésekkel és munkaerővel előállítható többféle termék gyártásánál és gyártási arányának változtatásánál, vagyis profitváltásnál elérhető költségmegtakarítás (Szentés, 1999).

A versenyképesebb gazdaságokról általában elmondható, hogy magasabb jövedelemszintet produkálnak. A termelékenység színvonala határozza meg a beruházások megtérülését. Mivel a megtérülési ráta egy adott gazdaság növekedésének motorja, nyilvánvaló, hogy a versenyképesebb gazdaságok közép- és hosszú távon gyorsabban növekednek. A Világgazdasági Fórum megítélése szerint a versenyképesség 12 meghatározó pilléren nyugszik. A versenyképesség mögött megbújó tényezők már évszázadok óta izgatják a közgazdászok fantáziáját. Míg Adam

Smith a specializációt és a munkamegosztást tartotta a leglényegesebb meghatározó tényezőnek, addig ma számtalan egyéb tényezővel is foglalkoznak a közgazdászok, úgymint az oktatás és a képzés színvonala, a technológiai fejlődés, a makrogazdasági stabilitás, a jó közigazgatás, hatékony piaci szabályozás.

II.1. A versenyképesség pillérei

1. pillér: Intézmények

Az intézményi környezet szempontjából elsődlegesen a jog és a közigazgatás a meghatározó, melyek keretet biztosítanak a kormányok, vállalkozások és a magánemberek gazdasági interakciói számára. Az átlátható, korrupciómentes intézményi háttér fontossága a jelen világgazdasági válság idején még inkább felértékelődött, mivel a válságkezelésben az államnak jut ki a legmeghatározóbb szerep. Az intézmények színvonala nagyon jelentős befolyással bír a versenyképességre és a gazdasági növekedésre. Az intézmények nagyban befolyásolják a beruházási döntések kimenetelét, és kulcsszerepet játszanak az állam elosztási mechanizmusában, valamint a fejlesztési stratégiák és politikák kidolgozásában. Az intézmények szerepe túlmutat a jogi szabályozáson. A kormányzatok piachoz, valamint a szabadságjogokhoz való hozzáállása, a hivatalok működésének hatékonysága szintén meghatározó tényező. A túlzott bürokrácia, túlszabályozottság, korrupció, az átláthatóság hiánya, valamint a jogrendszer politikai befolyásoltága jelentős többletköltséggel terheli meg a normális üzletmenetet, amely miatt lassul a fejlődés üteme. A közpénzügyek megfelelő kezelése szintén kritikus a nemzeti üzleti környezet megítélése szempontjából.

Annak ellenére, hogy a gazdasági szakirodalom első sorban a közintézmények vizsgálatára koncentrál, nem szabad megfeledkezni a magánintézmények működéséről sem, hiszen ezek szintén meghatározó jelleg-

gel bírnak az értékteremtést illetően. A világgazdasági pénzügyi válság, valamint a számos vállalati botrány rávilágított a számviteli és jelentéskötelezettségi standardok kiemelkedő szerepére, hiszen ezeken keresztül lehet a vállalati irányítást minél átláthatóbbá tenni, és a gazdasági családokat, bűncselekményeket kiszűrni. A korrekt számviteli és könyvvizsgálati eljárások betartása szolgálja a befektetők és a fogyasztók érdekeit. A kormánnyal, hivatalokkal, egyéb vállalkozásokkal, versenytársakkal etikus normákat felmutató vezetők a fenntartható fejlődés alapját képezik.

2. pillér: Infrastruktúra

A kiterjedt és hatékony infrastruktúra kritikus jelentőséggel bír a gazdaság kiegyensúlyozott működését illetően, mivel meghatározza a gazdaság, és az egyes szektorok működési területeit, azok fejlődési esélyeit. A jól fejlett infrastruktúra csökkenti az egyes régiók közti távolságot, egységessé teszi a nemzeti piacot és alacsony költség szint mellett összeköti azt a környező országok és régiók piacaival. Ezt kiegészítve az infrastrukturális hálózatok minősége és kiterjedtsége lényegesen befolyásolja a gazdasági növekedést és a jövedelmek egyenetlen eloszlását, valamint a szegénységet. A jól fejlett közlekedési és kommunikációs hálózatok megléte alapfeltételt képez ahhoz, hogy a kevésbé fejlett közösségek kapcsolatba kerüljenek a magrégiók nyújtotta lehetőségekkel, szolgáltatásokkal. A fejlett közlekedési infrastruktúra alapját képezi az áruk, szolgáltatások, és a munkaerő zökkenőmentes mozgásának. Az energetikai hálózatok fejlettsége szintén meghatározó egy ország versenyképessége és növekedése szempontjából. Az energiabiztonság megléte kulcsfontosságú a termelő ágazatok számára. A telekommunikációs infrastruktúra fejlettsége elementáris jelleggel bír a gyors és megbízható információáramlás, valamint a költséghatékony, gyors ügyviteli folyamatok megvalósítása szempontjából.

3. pillér: Makrogazdasági környezet

Egy ország makrogazdasági stabilitása szintén meghatározó jelleggel bír a gazdaság és a versenyképesség számára. Bár önmagában a makrogazdasági stabilitás nem tudja növelni egy nemzetgazdaság termelékenységét, a kormányok hatékony szolgáltatásnyújtásai szempontjából nagyon hátrányos, ha a kormánynak a korábban felhalmozott államadósságok miatt jelentős tőke és kamatfizetési terhekkkel kell számolnia. A költségvetési hiány szintén korlátozza a kormány cselekvőképességét, manőverezési lehetőségeit a gazdaság szempontjából. A cégek működése szintén kiszámíthatatlan a magas inflációs ráták mellett. Mindent összevetve a kiegyensúlyozott makrogazdasági háttér nélkülözhetetlen a gazdasági növekedés számára. A költségvetési hiány és az államadósság fontosságát az is jelzi, hogy a G20 vezetői a 2010. júniusi torontói találkozásuk alkalmával megállapodtak abban, hogy 2013 nyaráig felére csökkentik a költségvetési hiányukat, míg az államadósság GDP-hez viszonyított mértékét 2016-ig stabilizálják.

4. pillér: Egészségügy és alapfokú oktatás

Az egészséges munkaerő nélkülözhetetlen egy ország versenyképessége és termelékenysége szempontjából. A rossz egészségi állapot a gazdaság számára sem kedvező, mivel a beteg munkavállaló gyakran hiányzik, és nem tudja feladatát kellő hatékonysággal ellátni. Az egészségügybe való beruházás éppen emiatt gazdasági és morális okokból is alapvető fontosságú. Az egészség mellett ez a pillér tartalmazza az alapfokú oktatás minőségét, amely egyre fontosabb a modern gazdaság számára. Jelen korunkban az oktatás szerepe azért is nő folyamatosan, mivel a gyors technológiai, eljárásrendi változások miatt a munkavállalók adaptációs, alkalmazkodó, abszorpciós készsége kritikussá válik.

Mikró-ökonómiai szinten egy vállalat komoly problémákba ütközhet az értékláncban való továbblépéskor, amikor azzal találja magát szemben, hogy a rendelkezésre álló munkaerő nem alkalmas szofisztikáltabb munka elvégzésére. Bár a költségvetési hiányt le kell faragni, a gazdaság talpra állítását megalapozó stratégiáknál nem szabad megfélekedni erről a területről.

5. pillér: Felsőoktatás és továbbképzés

A felsőoktatás és továbbképzések színvonala szintén meghatározó azon gazdaságok számára, amelyek feljebb kívánnak jutni az értékláncban. A globalizálódó gazdaság megköveteli az országok felsőoktatási intézményeitől, hogy olyan szakembereket, szakértőket neveljenek ki, akik gyorsan tudnak alkalmazkodni a versenykörnyezet változásaihoz, hajlandók a fejlődésre, folyamatos önfejlesztésre, és a nemzetközivé váló gazdaságokban bárhol bevethetők. A továbbképzések legalább ilyen fontosak. A lényeg az, hogy a vállalatok speciális igényeik kielégítésre továbbképzéseket szervezzenek, és érvényesüljön a „learningbydoing”, azaz munka közbeni tanulás koncepció.

6. pillér: Árupiaci hatékonyság

A hatékony árupiacokkal rendelkező gazdaságok megfelelő termék- és szolgáltatásmixet tudnak nyújtani. Az egészséges belföldi és külföldi piaci verseny fontos ösztönző erő az üzleti hatékonyság és termelékenység számára. Az áruforgalom zavartalan működése szempontjából biztosítani kell a jól átlátható, akadálymentes, de mindenki számára egyformán igazságos jogi hátteret. Például a versenyképességet nagyban torzítják az adók, és a külföldi közvetlen tőkebefektetéseket gátló diszkriminatív intézkedések. Az árupiaci hatékonysággal kapcsolatban fenntartásaim

vannak a Világgazdasági Fórum véleményével. Rendben van, hogy a gazdasági interdependencia miatt szükség van a nyitott, protekcionista intézkedésektől mentes piacokra, mivel a nyitott gazdaságok biztosítják a növekedést és a haladást, de említést kellene tenni a nemzetközi szervezetek, gazdasági tömörülések ellenőrzési, irányítási testületeinek megerősítéséről, a monitoring mechanizmusok újradefiniálásáról, meghatározó döntéshozatali szerephez jutásáról.

7. pillér: A munkaerőpiac hatékonysága

A munkaerőpiac hatékonysága és rugalmassága biztosítja, hogy a munkaerő allokációja a leghatékonyabb formában valósuljon meg, és a munkaerő kellő ösztönző erőt kapjon. A munkaerőpiacnak kellő rugalmasnak kell lenni ahhoz, hogy szükség esetén a munkaerő szektorközi mozgásáról, átcsoportosításáról alacsony költség szint mellett gondoskodni tudjon. A munkaerőpiac alakításánál ügyelni kell arra is, hogy egy bizonyos szintű béringadozást a dolgozók még szociális feszültségek nélkül elviseljenek. A merev munkaerőpiac nem segíti a hatékonyság növelését. A munkaerőpiac alakításánál biztosítani kell a megérdemelt teljesítmény ellentételezését, valamint a nemek közötti egyenlőséget.

8. pillér: Pénzügyi fejlődés

A jelen pénzügyi válság egyértelműen rávilágított a tisztességesen működő pénzügyi szektor fontosságára. A hatékonyan működő pénzügyi piac a lehető leghatékonyabb módon allokálja az állampolgárok, valamint külföldi befektetők megtakarításait. A pénzügyi piac a rendelkezésre álló forrásokat a magas megtérülési rátával rendelkező versenyképes vállalkozások és projektek számára nyújtja és nem politikai megrendeléseknek veti alá magát. A banki kockázatkezelés minőségé-

nek és színvonalának biztosítása elengedhetetlen alapfeltétel. A tisztességesen, átlátható módon működő bankrendszer, a megbízható, szigorúan szabályozott értékpapírpiac, a kockázati tőketársaságok jelenléte, valamint a széles körű banki hiteltermékek a növekedés hajtómotorjaként szolgálnak. A kulcsszó itt az átláthatóság, az áramvonalas, egyértelmű szabályozás, valamint a megbízható kockázatkezelés az ügyfelek és befektetők érdekében.

9. pillér: Technológiai fogadókészség

A globalizálódó világban a technológia egyre inkább a versenyképesség és a prosperitás meghatározó tényezőjévé vált. A technológiai fogadókészség azt méri, hogy egy adott gazdaság hogyan tudja adaptálni az új technológiákat ipari teljesítményének növelése érdekében. Különös hangsúlyt érdemel az IT technológia adaptációs foka. Az IT technológiához való hozzáférés, valamint annak széles körű használata meghatározó egy ország technológiai fogadókészségét illetően. Lényegtelen, hogy az adott IT technológiát belföldön, vagy külföldön fejlesztették, csak az számít, hogy a nemzetgazdaság szolgálatába állítják, vagy sem.

10. pillér: Piacméret

A piacméret befolyásolja a termelékenységet, mivel a nagy piaccal rendelkező országok lehetővé teszik a vállalkozások számára a méretgazdaságosságból fakadó előnyök kihasználását. Korábban a vállalkozások számára elérhető piac mérete egybeesett az ország határaival. A globalizáció korában azonban az egyes nemzetgazdaságok határai sokat vesztek jelentőségükből, helyüket egyre inkább átveszik a nemzetközi piacok, ami különösen a kis nyitott gazdaságoknak kedvez. Empirikus kutatások tucatjai igazolják, hogy a kereskedelem pozitív hatással van a gazdasági

növekedésre. A piacméret belföldi és külpiacból álló meghatározásánál a Világgazdasági Fórum lándzsát tör az exportvezérelt gazdaságok és a földrajzi térségek mellett, mint például az Európai Unió, amely ugyan számos tagországból áll, de egységes közös piaccal rendelkezik.

11. pillér: Széleskörűen összefonódó üzleti környezet

Az üzleti környezet, az üzleti folyamatok kezelése meghatározó a termékek és szolgáltatások előállításánál. A megfelelő üzletvitel hozzájárul a termelékenység és a nemzetgazdaság versenyképességének növekedéséhez. A kifinomult üzleti környezet magában foglalja az adott ország üzleti hálózatának, valamint az egyes magánvállalkozások működésének, stratégiájának minőségét. Ez a pillér különösen fontos a fejlett ipari országok szempontjából, akik a termelés alapvető forrásaiból származó előnyöket már kimerítették. Egy ország üzleti hálózatának és támogató iparágainak minősége, amelyet a helyi szállítók interakcióinak minőségén és mennyiségén lehet lemérni, több okból is rendkívül fontos.

Amikor egy szektor termelő, szolgáltató cégei és szállítói egymással szoros összeköttetésben vannak egy földrajzi régió területén, jelentősen növelhető a hatékonyság színvonala, az innovációk fejlesztésének és bevezetésének az esélye, és az új belépők számára csökkennek a piacra lépési korlátok. A magánvállalkozások kifinomult működése és stratégiája (márkanév, marketing, értéklánc, és kifinomult termékek egyedi gyártása) mind megerősíti a modern, versenyképes üzleti folyamatok elterjedését.

12. pillér: Innováció

A versenyképesség utolsó tartópillére a technológiai innováció. Bár jelentős fejlődésre lehet szert tenni az intézményrendszer, az infrastruktúra modernizálásával, a makrogazdasági egyensúlyhiány csökkentésével,

valamint a humán erőforrás fejlesztésével, a technológia párhuzamos fejlesztése nélkül mindez sikertelen. Hosszú távon az életszínvonal csak a technológiai innovációkon keresztül lehetséges.

Bár a kevésbé fejlett országok még képesek fejleszteni termelékenységüket a meglévő technológiák alkalmazásával, ez már nem elegendő a továbbfejlődéshez. A cégeknek innovatív termékeket és eljárásrendeket kell bevezetniük, ha versenyképesek akarnak maradni. A továbbfejlődéshez és a versenyképesség fenntartásához feltétlenül investálni kell a kutatás-fejlesztésbe. Feltétlenül szükség van a magas színvonalú kutatóintézetek meglétére, az egyetemek és az ipar között folyó kiterjedt kutatási együttműködésre, és a tulajdonjog védelmére.

11.1.1. A 12 pillér összekapcsolódása

Előljáróban meg kell jegyezni, hogy a 12 versenyképességet eredményező tényező egymással nagyon szorosan összefügg, az egyik tényező gyengése negatív hatást vált ki a többi tényező esetében is. Egyértelmű, hogy jól képzett, az új technológiák fogadására nyitott munkaerő nélkül nem lehet az innováció területén átütő sikereket elérni. Nyilvánvaló, hogy finanszírozás és megfelelően szabályozott árupiac nélkül az innovatív termékek és szolgáltatások szintén nem tudnak a piacra jutni.

Alapvető követelmények

1. intézmények
2. infrastruktúra a tényező vezérelt gazdaság alapjai
3. makrogazdasági környezet
4. egészségügy és alapoktatás

Hatékonyság növelő tényezők

- felsőfokú oktatás és továbbképzés
- hatékony árupiac a hatékonyság által vezérelt gazdaság

- hatékony munkaerő piac alapjai
- fejlett pénzügyi piac
- technológiai fogadókészség
- megfelelő piacméret

Innovációs és szolgáltatási tényezők

- széleskörű üzleti szolgáltatások az innováció vezérelt gazdaság alapjai
- innovációk (*Global competitiveness index*, 2011).

Rostov növekedésmélete a következőket mondja ki: „minden ország, minden nemzetgazdaság pontosan ugyanazon a fejlődési pályán halad végig, a különbség csak a fejlődés sebességében lehet, akár úgy is, hogy egyes országok az átlagosnál hosszabb időt töltenek egy-egy fejlődési időszakban, így később jutnak el a mások által már elért, meghaladott fejlettségi szakaszba” (Csáki, 2009). Ez az elmélet a nemzetközi gazdasági fejlődésre vonatkozó legnépszerűbb elmélet volt az 50-es, 60-as években, amelyet a Világbank is népszerűsített.

Nyilvánvaló, hogy a fejlettség különböző szintjein található országok szempontjából az egyes tényezőcsoportok különböző jelentőséggel bírnak. Egy afrikai fejlődő országnak azon kell szorgalmasan dolgoznia, hogy a felemelkedéshez biztosítani tudja a fentiekben részletezett alapvető követelményeket. Szentes Tamás véleménye szerint Rostov „volta képp a mai korban létező és térben egymás mellett élő társadalmakat helyezte mint a gazdasági fejlődés általános történelmi folyamatának különböző szakaszait időben egymás mögé, illetve elé.” (Szentes, 1999, 682). A gazdaságtörténeti diskurzusba Alexander Gerschenkron vezette be az elmaradottság leküzdésében nélkülözhetetlen állam toposzát. Gerschrenkon azt állította, hogy minél megkésettőbb egy ország ipari fejlődése, annál nagyobb mértékű lesz a fejlődés, ha bekövetkezik. Nagyobb elmaradottság esetén nagyobbak az üzemek, és vállalatok méretei, és gyakorta jönnek létre monopolisztikus megállapodások.

Japán és a dél-kelet ázsiai országok, kis Tigrisek példája alapján megállapítható, hogy minél elmaradottabb egy ország, annál valószínűbb, hogy az iparosítás szervezett irányítás mellett megy végbe. Az elmaradottság fokától függően az irányítás központjai lehetnek az állam felügyelete, irányítása alatt működő fejlesztési, beruházási bankok, fejlesztési ügynökségek, valamint bürokratikus ellenőrzést gyakorló szervezetek.

Visszakanyarodva a globális versenyképességi indexhez, az index abból indul ki, hogy a fejlettség első fokán a gazdasági tényező irányított, annak teljesítménye a szakképzetlen munkaerőn és a nyersanyagforrásokon alapszik. A vállalatok árversenyt folytatnak, és alacsony munkabér mellett előállított tömegtermékeket értékesítenek. A fejlettség ezen szintjén rendelkezésre állnak az alapvető, jól működő intézményi, infrastrukturális és egészségügyi alapkövetelmények.

Amikor egy ország versenyképesebbé válik, nő a termelékenység, és a fejlődéssel párhuzamosan emelkednek a munkabérek. Ilyen esetekben az adott ország magasabb fejlettségi szintre emelkedik, ahol a gazdaság motorja már a hatékonyság. A fejlődés ezen szakaszában a fő hangsúly már a termelési és irányítási folyamatok racionalizálásán, és a termék minőségének növelésén van. A fejlettség ezen szakaszán a versenyképesség szempontjából meghatározó a magas színvonalú felső fokú oktatás és továbbképzés, a rugalmas munkaerőpiac és a magas színvonalú pénz- és tőkepiac, valamint a nagy belföldi és külföldi felvevőpiac.

Amikor az országok elérnek az innováció vezérelte fejlődési szakaszba, a magas bérszint és életszínvonal már csak úgy tartható fenn, ha biztosított az egyedi, kimagasló minőségű termékek fejlesztése és gyártása. Ebben a szakaszban a cégek csak úgy tudják megtartani versenyképességüket, ha folyamatosan innovatív gyártás- és eljárásrendi innovációkat, újításokat vetnek be.

Bár mind a 12 pillér bizonyos fokon meghatározó az országok szempontjából, az országok diverzifikáltabb kategorizálásának érdekében a 12 té-

nyezőt is csoportokra bontották és alindexeket fejlesztettek ki. Az alapkövetelmények alindex azokat a tényezőket foglalja magában, amelyek a tényezővezérelt gazdaság szempontjából fontosak. Értelemszerűen a hatékonyságnövelő alindex a hatékonyság vezérelt gazdaság szempontjából releváns tényezőket tartalmazza.

A három különböző fejlettségi szintnél az alábbi táblázatban látható módon alakul az egyes alindexek súlya.

1. táblázat - *Világgazdasági versenyképességi index, %*

Alindex	Tényező vezérelt szint	Hatékonyság vezérelt szint	Innováció vezérelt szint
Alapkövetelmények	60	40	20
Hatékonyság növelés	35	50	50
Innovációs tényezők	5	10	30

Forrás: The Global Competitiveness Report 2010–2011, 10.

Az országok fejlettségi szint szerinti besorolásánál 2 kritériumot használnak. Az egyik az egy főre eső GDP. Ez a széles körben elérhető mérőszám a bérek meghatározására is alkalmas, mivel a bérszintet illetően nem áll rendelkezésre széleskörűen alkalmazott mérőszám. A második mérőszám azt vizsgálja, hogy az egyes országokra mennyire jellemző a tényező vezéreltség. Ez a mérőszám azt mutatja meg, hogy az egyes országok teljes kivitelén belül milyen arányt képviselnek a nyersanyagok. Az olyan országok, amelyek kivitelének több mint 70%-a nyersanyagokból származik, erősen tényezővezérelt országok.

Az alábbi táblázat a jövedelem küszöbököt szemlélteti a fejlettség szempontjából. A három kategória közé eső országokat tranzit országoknak hívjuk. Ezen országok két fejlettségi fokozat között helyezkednek el, így az egyes fejlettségi szinteket meghatározó súlyok is fokozatosan eltolódnak (2. táblázat).

2. táblázat - *Jövedelemküszöbök a fejlettség szempontjából*

Fejlettségi szint	1 főre eső GDP (USD)
1. Tényező vezérelt szint	<2000
Átmenet	2000 – 3000
2. hatékonyság vezérelt szint	3000 – 9000
Átmenet	9000 – 17000
3. innováció vezérelt szint	>17000

Forrás: The Global Competitiveness Report 2010–2011, 10.

A 3. táblázat jól mutatja az Európai Unió tagállamainak versenyképességét. A táblázat alapján a skandináv államok, Németország, az Egyesült Királyság, Franciaország és a Benelux államok a világ 20 legversenyképesebb országa között vannak. Tekintettel arra, hogy az Európai Unió politikai, kulturális és gazdasági aspektusok alapján nem képez homogén egységet, az egyes tagállamok versenyképességi erősségei is eltérnek egymástól.

A skandináv-, és Benelux államok viszonylag kis piacát jól ellensúlyozza a munkaerő magas szintű szaktudása, a megbízható, átlátható közigazgatás, és különösen a skandináv országok esetében a jelentős innovációs kapacitás. Hat tagállamot leszámítva az EU-tagországok a legversenyképesebb 50 ország között találhatóak. Az EU-tagállamok között Görögország érte el a legrosszabb, 83. helyezést. Görögország kudarca elsődlegesen a makrogazdasági előírásoktól való drasztikus eltérés, a rendkívül gyenge intézményrendszer, és az alacsony hatékonyságú piacok számájára írható.

3. táblázat - Az Európai Unió 27 tagjának rangsora a 2010–2011-es globális versenyképességi index alapján

Gazdaság	Helyezés	Eredmény
Svédország	2	5,56
Németország	5	5,39
Finnország	7	5,37
Hollandia	8	5,33
Dánia	9	5,32
Egyesült Királyság	12	5,25
Franciaország	15	5,13
Ausztria	18	5,09
Belgium	19	5,07
Luxemburg	20	5,05
Írország	29	4,74
Észtország	33	4,61
Csehország	26	4,57
Lengyelország	39	4,51
Ciprus	40	4,50
Spanyolország	42	4,49
Szlovénia	45	4,42
Portugália	46	4,38
Litvánia	47	4,38
Olaszország	48	4,37
Málta	50	4,34
Magyarország	52	4,33
Szlovákia	60	4,25
Románia	67	4,16
Lettország	70	4,14
Bulgária	71	4,13
Görögország	83	3,99

Forrás: The Global Competitiveness Report, 2010–2011, 25.

Hazánk az 52. helyen áll a globális versenyképesség listáján, 2 hellyel

Málta, és 4 hellyel Olaszország mögött. Érdeemes rámutatni, hogy a vi-segrádi országok 2 állama, Csehország, valamint Lengyelország a 36., illetve 39. helyet foglalják el a listán.

Érdeemes megjegyezni, hogy a középmezőny országai az innovációs potenciál, és az intézményi háttér minősége tekintetében maradnak el az élbolytól. A makrogazdasági stabilitás, és a lakosság képzettségi szintjét illetően hasonló fejlettségi szinten vannak. Kelet-Európa országai első sorban a nyitott, és rugalmas áru-, valamint munkaerőpiacukkal tűnnek ki a sorból. Olaszország és Spanyolország a piacuk méretgazdaságából fakadó versenyelőnyükre hívták fel a figyelmet. Spanyolország az infrastrukturális beruházások területén is komoly előrelépést tett.

4. táblázat - *Innovációs és szofisztifikációs faktor rangsor*

Ország	Innovációs és szofisztifikációs faktor rangsor
Japán	1
Svájc	2
Svédország	3
Amerikai Egyesült Államok	4
Németország	5
Finnország	6
Tajvan	7
Hollandia	8
Dánia	9
Szingapúr	10
Izrael	11
Egyesült Királyság	12
Ausztria	13
Belgium	15
Franciaország	16
Norvégia	17
Csehország	30
Kína	31
Szlovénia	35
India	42
Lengyelország	50
Magyarország	51
Románia	91
Szlovákia	63
Bulgária	95

Forrás: The Global Competitiveness Report, 2010–2011, 25.

Az Európai Unióban még bőven van mit tenni a strukturális reformok területén annak érdekében, hogy a belső piac működése rugalmasabbá váljon. Európa versenyképessége szempontjából meghatározó, hogy mennyire tudja integrálni piacait. Az egyes vállalkozások versenyképes-

sége szempontjából is előnyös a méretgazdaságból származó potenciál kihasználása. Míg az Egyesült Államok élen jár a piacméret, a rugalmas munkaerőpiac, valamint az innovációk területén, addig az unió mind a három területen alulmarad. Kína osztozik a középszintű európai államokkal a merev intézményrendszer, és az alacsony szintű innováció területén. Hozzá kell azonban tenni, hogy gyors ütemben hozza be hátrányát az infrastruktúra, és a piaci hatékonyság területén. Kína egyre inkább profitál az óriási belső piac méretéből. Mivel az infrastruktúra, és a piaci hatékonyság színvonala egyre inkább konvergál a legfontosabb globális szereplők között, Európa nem engedheti meg magának, hogy ne tegyen hathatós lépéseket és lemaradjon a versenyben.

Jelen korunk gazdasági fejlődése, fejlettsége szempontjából egyre inkább az innovációs és egyedi szolgáltatások nyújtásában rejlő kapacitás válik meghatározóvá. A globális versenyképességi index ezt a két faktort is vizsgálta a kiválasztott országok relációjában, és a következő, táblázatban szemléltetett eredményre jutott (4. táblázat).

II.2. Az Európai Unió versenyképességi mutatóinak elemzése

Mielőtt rátérnék az Európai Unió versenyképességének elemzésre, definiálni szeretném a mára már kulcsfontosságúvá lett fogalmat:

„A versenyképesség fogalma mikroszinten a piaci versenyben való pozíciószerezés, illetve helytállás képességét jelenti az egyes vállalatok, egymás versenytársai között, valamint makrogazdasági szempontból az egyes nemzetgazdaságok között” (Lengyel, 1999).

Az OECD a következőképp határozza meg a versenyképesség fogalmát: „a versenyképesség a vállalatok, iparágak, régiók és szupranacionális régiók képessége relatíve magas tényezőjövedelem és relatíve magas foglalkoztatási szint létrehozására egy fenntartható bázison, miközben a nemzetközi versenynek tartósan ki van téve.

Az Európai Unió a következő fogalom meghatározást adja: „képesség olyan javak és szolgáltatások előállítására, amelyek a nemzetközi piacon értékesíthetők, miközben a jövedelmek magas és fenntartható szinten maradnak”.

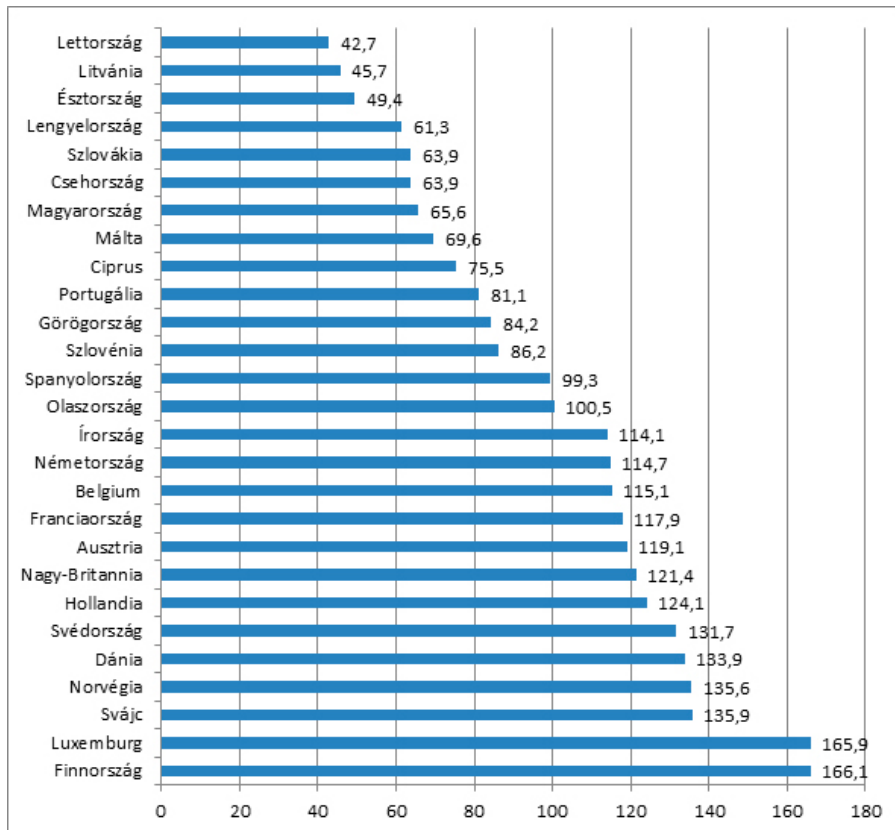
Mikroszinten egy adott áru versenyképessége akkor biztosított, ha a termék, vagy szolgáltatás ára alacsonyabb, minősége, műszaki színvonala jobb, mint a versenytársé, és az áruszállításhoz kapcsolódó szolgáltatás jobb és előnyösebb, mint a konkurenciáé (szállítási határidő, pontosság, csomagolás, alkatrészellátás stb.).

Versenyképesnek akkor tekinthető az adott áru, ha a három tényező közül legalább kettő összehasonlításban jobb, mint a konkurencia.

Makroszinten kijelenthető, hogy egy gazdaság akkor versenyképes, ha a vállalatok, iparágak, régiók szintjei nemcsak külkereskedelmi, hanem minden piaci értékesítés vonatkozásában folyamatos, nem csak átmeneti jellegű jövedelmet és nyereséget realizálnak, amellyel a jólét és a foglalkoztatottság folyamatosan gyarapszik.

Az export és a külkereskedelmi részarány alakulásánál összetettebb, árnyaltabb képet mutat a cserearány-alakulása, amely mutató azt vizsgálja, hogy az adott ország, vagy külkereskedelmi partnerei voltak erősebbek az áruk érvényesítésénél. Magyarország például a rendszerváltást követően rendkívüli mértékű cserearányromlást szenvedett el. A romló cserearány eredményeképpen az importtermékek a hazai termeléshez képest még növekvő áruk mellett is versenyképesek maradtak, hiszen elfogadta ezeket az árakat a piac. Míg az import mértéke és ára egyre nőtt a magyar termelésben, úgy csökkent a versenyképes, folyamatos áremelkedést elérni képes exportvolumen, a cserearány negatív irányba tolódott el.

1. ábra - Európai nemzeti versenyképégi index

Forrás: Huggins, 2006–2007.

Az exportképesség növelése a megfelelő műszaki színvonal mellett természetesen megköveteli a költségverseny képességet is, így a bérszínvonal alacsonyan tartását. Itt tapasztalható a legnagyobb ellentmondás, hiszen egy ország tökevonzó képessége szempontjából nagyon fontos alacsony bérszínvonal egyben a jóléti nyugati államokhoz való felzárkózás gátját is jelenti. Addig, míg az egyes államok és régiók egymással versengenek a külföldi tőkebefektetésekért, és ezen befektetésekért kiszolgáltatott helyzetükből adódóan még különböző állami

támogatásokat is nyújtanak, nem mutatkozik lehetőség a bérszínvonal és az életszínvonal emelkedésére. A jelenlegi globális világgazdaságban olyan helyzet alakult ki, hogy a jóléti államok versenyképességük megtartása érdekében egyre inkább rákényszerülnek az évtizedeken át hangoztatott és megvalósított szociális állam vívmányainak megnyirbálására. A közép-kelet európai országokban még drasztikusabb a helyzet, mivel a szocializmus erőszakos államosítása megakasztotta a hazai magángazdaság folyamatos, szerves fejlődését, és a tőke nélküli lakosságot sokként érte a szocializmus nyújtotta kiszámítható, sok tekintetben európai szintű szociális szolgáltatások megkacsolása vagy megszüntetése, valamint az élethosszig tartó munkahely szimbólumának megszűnése. A kiszámíthatóság helyébe lépett a teljesítménykényszer, az élethosszig tartó tanulás, a folyamatos fejlődés és a környezethez való alkalmazkodás képessége. A magánszférában megszűnt vagy marginalizálódott a szakszervezeti érdekképviseletek jelentősége.

5. táblázat - Az Európai Unió legjobb versenyképességi faktorai

Megnevezés	EU-15	EU-25	USA	Japán
Termékmárkák szerepe (cégek működése, stratégiája)	5,79	5,40	6,1	6,1
Értékláncban elfoglalt pozíció (cégek működése, stratégiája)	5,88	5,54	6,2	6,3
Helyi hozzáférés kutatási és képzési szolgáltatásokhoz (klaszterek fejlettsége)	5,43	5,28	6,2	5,9
Regionális export szerepe (cégek működése, stratégiája)	6,04	5,85	6,0	5,8
Exportpiacok kiterjedtsége (cégek működése, stratégiája)	5,79	5,47	6,3	6,3
Minőségi előírások (klaszterek fejlettsége)	5,77	5,56	6,1	5,7
Cégek innovációs képessége	5,23	4,93	5,7	5,8
Helyi beszállítók minősége	5,76	5,55	6,2	6,1
Klaszteren belüli együttműködés	4,79	4,65	5,4	5,5
Légszennyezésre vonatkozó szabályozás	5,65	5,43	5,7	5,7
Átlagos vízszint (8%), 2002	2,70	2,70	2,8	2,3
Vízszennyezésre vonatkozó szabályozás	5,80	5,54	5,8	5,5
Nemzetközi értékesítés ellenőrzése	5,07	4,82	5,3	65,5
Kompetitív előnyök jellege	5,42	5,03	6,0	6,1

Forrás: Szentés, 2006, 82.

Az ötödik táblázatból jól látszik, hogy a 25 tagú unió kizárólag az átlagos vámszint vonatkozásában veszik fel a versenyt az Egyesült Államokkal. A legtöbb vizsgált változónál Japán is jobb eredményeket mutat, mint a 25 tagú unió.

Az Európai Unió versenyképességi pozícióinak vizsgálatakor megállapítható, hogy a vállalati működés területén az unió nagyon erős, leszámítva a humán erőforrás gazdálkodást. Az unió versenyképességi szintje megfelelő a környezetvédelem, valamint a klaszterek területén is (6. táblázat).

6. táblázat - Az Európai Unió leggyengébb versenyképességi faktorai

Megnevezés	EU-15	EU-25	USA	Japán
Kormányzati kiadások, 2001 (a GDP %-a)	44,63	43,37	18,37	46,9
Személyi jövedelemadó rátája, 2002 (%)	48,31	46,66	39,60	37,0
Munkaerő-felvétel és elbocsátás gyakorlata	2,76	2,91	5,20	2,8
Bérmeghatározás rugalmassága	3,81	4,02	6,20	5,9
Hozzáadott érték szerinti adó rátája, 2002 (%)	18,30	18,91	0,00	5,0
Adórendszer hatékonysága	2,77	2,76	3,30	2,6
Társasági jövedelemadó rátája, 2002 (%)	32,38	31,38	35,00	30
Terrorizmus üzleti költségei	4,83	4,95	3,20	4,5
Export, 2001 (GDP %-a)	27,51	29,16	7,20	9,7
Megtakarítási ráta, 2001 (GDP %-a)	20,85	20,83	11,92	27,6

Forrás: Szentes, 2006, 85.

Három tényező kivételével a mutatók a makrogazdasági környezet változói közé tartoznak. A versenyképesség javítását célzó gazdaságpolitikának kiemelten kell foglalkoznia a hátrányokkal, mivel itt a struktúrák felülvizsgálatára van szükség. Az Egyesült Államokkal való összevetésben az Európai Unió három területen előzi meg az Egyesült Államokat: társasági jövedelemadó rátája, terrorizmus üzleti költségei, megtakarítási ráta. A szabályozáshoz kötődő üzleti akadályok tényező azt vizsgálja, hogy az üzletmenetet érintő szabályozási akadályokat a központi

kormányzati szervek, vagy inkább regionális/városi szervek okozzák. A többi felsorolt faktor esetében az Egyesült Államok mindenterületen jelentősen megelőzi az uniót.

A makrogazdasági környezetet vizsgáló mutatók közül jó néhány kedvezőtlen képet mutat: így például az USA-hoz képest túl magas az állam fiskális szerepvállalási, mint a kiadási mind pedig a bevételi oldalon. Az USA-ban a kormányzati kiadások a GDP 18,37%-át tették ki 2001-ben, míg ez a mutató a 25 tagú unió esetében 43,37% volt. A munkaerő-gazdálkodás területén tapasztalható rugalmatlanság szintén jelentős kihívást jelent az EU tagállamai részére. A bérmeghatározás rugalmassága lényegesen kedvezőbb az USA-ban, mint Európában.

A közép-kelet európai államok unióba történő felvétele nem okozott érdemi elmozdulást az unió leggyengébb versenyképességi faktoraiban.

A telekommunikációs és az információs technológiák drasztikus fejlődése lehetővé tette az információk helytől független azonnali továbbítását, ami azonban messze nem jelenti azt, hogy a földrajzi aspektusok vesztek volna jelentőségükből. Míg lehetővé vált az emberek és a cégek számára, hogy jóval szélesebb körben keressenek munkát, az egymással összefüggő erőforrások és iparágak földrajzi koncentrációja továbbra is a nemzetek és régiók legmeghatározóbb jellemzője marad, ami különösen érvényes a fejlett ipari országokra. A lokalitás korábbi leglényegesebb ismérvei, mint például az erőforrásokhoz és a piacokhoz való közelség egyre inkább elvesztik jelentőségüket. A különböző erőforrásokhoz való hozzáférés tovább erősíti a helyi verseny fontosságát. A globalizáció növeli a lokális versenyt.

Michael Porter a következőképpen magyarázza ezt a lokális paradoxont. „A fejlett ipari államokban mindennek leértékelődött a versenyelőnye, amit hatékonyan be lehet szerezni nagyobb távolságról. A faxon és e-mail útján küldött információ mindenki számára elérhetővé vált. Bár a globális erőforrások enyhítik a kedvezőtlen körülményeket, a globális

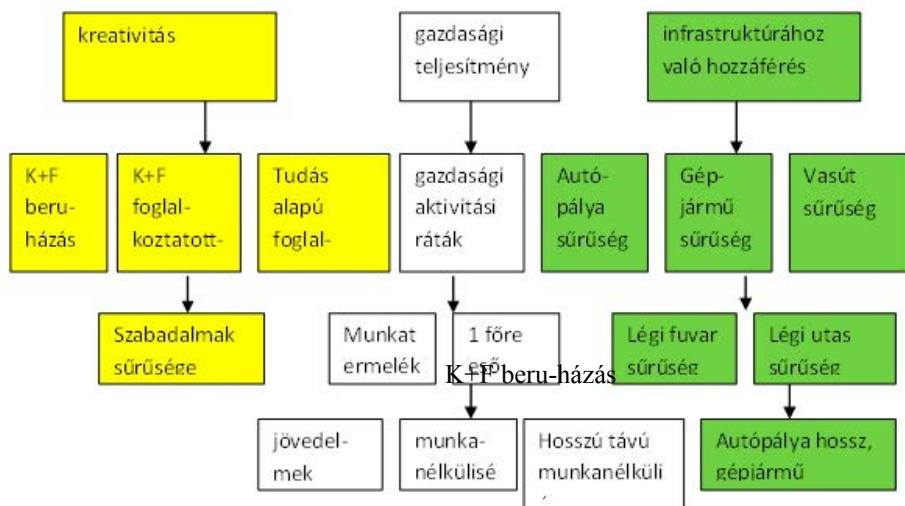
világgazdaságban a legmeghatározóbb versenyelőny paradox módon továbbra is a helyi versenyelőny marad” (Huggins, 2006–07).

Az agglomerációk lokális termelékenységi előnyei, úgy mint a speciális inputokhoz, munkaerőhöz, információhoz és intézményekhez való hozzáférés további csoportosulásra serkenti a vállalkozásokat, és az új vállalkozások vonzása révén még erősebb koncentráció jön létre. A termelékenység növelését elősegítő tényezők miatt a különböző innovációk szintén az adott klaszteren belül alakulnak ki, ami tovább fokozza a termelékenység növekedését. Például a személyes kapcsolatokon át történő speciális információhoz való jutás a lokális előnyszerzés malmára hajtja a vizet, mivel a helyszínen képviselt vállalkozások közvetlenül szereznek tudomást a vevői igényekről és a piaci trendekről. A helyi verseny koncepciójának növekvő elméleti támogatottsága jelentős súlyt helyez arra a politikai megközelítésre, amely nem a nemzeti, hanem a regionális szintet veszi alapul. Az Európai Bizottság egyre nagyobb mértékben ismeri el azt a potenciális értéket, amely a regionális versenyképességet elősegítő tudásalapú befektetések koncepcióján nyugszik.

Az új regionális versenyképesség és foglalkoztatási célkitűzés legfőbb célja, hogy a tudásgazdaságba való befektetések ösztönzésén keresztül javítsa az EU régiók versenyképességét (kutatás-fejlesztés, egyetemek és cégek közti együttműködés erősítése, innovációk, az alkalmazottak abszorpciók képességének javítása).

Az európai versenyképességi index koncepciója három fő elemen nyugszik: kreatív gazdaság, gazdasági teljesítmény, infrastruktúrához való hozzáférés (2. ábra). A gazdasági növekedés alappilléreinek megítélése jelentősen változott az elmúlt másfél évtizedben. A hagyományos növekedésemelvények, amelyek a cégek, régiók és országok versenyképességét a munka, tőke és természeti erőforrások rendelkezésre állása alapján határozta meg, egyre inkább új elemekkel egészül ki.

2. ábra - Az európai versenyképességi index koncepciója

Forrás: European Competitiveness Index, 2006–07.

Az új növekedésméletek a gazdasági növekedést számos új összetevő alapján próbálja meg leírni, amelyekről korábban azt tartották, hogy nem tartoznak a gazdasági rendszerhez. Ilyen új összetevők az innováció, a technológia, valamint az oktatás. Paul Romer külön hangsúlyozza, hogy a technológia és a tudás a gazdasági rendszer endogén része. Romer modellje a tudásfaktoron nyugszik, amely a tőke megnyilvánulása és a hosszú távú gazdasági fejlődés elősegítője. A tudás generálja az új technológiákat és eljárásrendeket. Romer szétválasztja a humán erőforrás (szakemberek) által közvetített tudást a tudás eredményeként létrejövő termékektől (Huggins, 2006–07).

Másként megfogalmazva a humán tőke rivális termék, mivel a szaktudással rendelkező ember egyszerre csak egy helyen tud jelen lenni, így kapos a versenyképes piacokon. Ezzel ellentétben a technológiai változások nem riválisak, mivel mielőtt elkészült a szabvány, a modell, máris lehet utánozni, hamisítani. A tudás fékezetlen növekedése lehetőséget biztosít további

innovációk és technológiai változások számára, amelyek tovább javítják a termelékenységet. A humán erőforrásba fektetett beruházás növeli a jövedelmezőséget. A termékek és a technológia fix költségei a növekvő termelés következtében csökkennek. Romer alátámasztja, hogy a jobb humán erőforrás ellátottság gyorsabb növekedést eredményez. Ez az oka annak, hogy a látszólag nagy emberi erőforrás állománnyal rendelkező fejlődő országok nem tudnak kellő ütemben gyarapodni (*Tapscott, 1995*). Az innovációk koncentrációját számos elmélet kísérelte meg leírni. Schumpeter agglomerációs teóriája amellel érvel, hogy az innovációk a nagyvárosokban koncentrálnak, mivel ezek a városok képesek megfelelő keretfeltételeket biztosítani az új vállalkozások számára. A hálózatos termelés szószólói amellel szállnak síkra, hogy a kis vállalkozások azért telepednek le egy helyen, hogy megkönnyítsék a helyi termelési lánc kialakulását, amely csökkenti tranzakciós költségeiket. A tudásgazdaság elméleti kidolgozói Schumpeter teóriájából indultak ki, amely felismerte a nagyvállalatok és az általuk végzett szisztematikus kutatás-fejlesztések jelentőségét. Ennél a megközelítésnél az innováció kulcsszerepet játszik a tudásgazdaság fejlődésében. A tudásgazdaság teóriája arra is keresi a választ, hogy a magas szaktudású alkalmazottak miért pont egy adott helyen koncentrálnak. A teória kidolgozói úgy vélik, hogy az innovatív vállalkozások olyan helyeken telepednek le, amelyek rendelkeznek adaptálható innovációs rendszerekkel, és magasan kvalifikált kellő számú emberi erőforrással. Emellett még nagyon fontos a cégek közötti munkaerő áramlás, amely lehetővé teszi a tanulási rendszerek kialakulását.

Az új versenyképesség és kereskedelem elmélet lényege, hogy a piacok, a versenyképesség és a kereskedelem nagyon fontosak a sikeres innovációk szempontjából, mivel a kereskedelmileg sikeres innovációknak a nemzetközi porondon is bizonyítaniuk kell versenyképességüket. Michael Porter szerint a regionális klaszterek versenyképességének négy fő jellemvonása van: 1. közlekedési és kommunikációs infrastruktúra,

jó oktatási és továbbképzési rendszer, 2. az innovációs termékek iránti jelentős helyi és nemzeti kereslet, 3. rokon és támogató iparágak, amelyek erősítik a globális gyakorlat és a tudás- és tapasztalattranszfer elterjedését, 4. megalapozott stratégia, struktúra és verseny az innovációs stratégiával rendelkező nagy cégek, és a piaci feltételek változására jóval fogékonyabb kisebb cégek között (Huggins, 2007).

Az elmúlt időszakban egyre erőteljesebben nyer teret a kreatív osztály teóriája, amely a kreatív ötleteket, technológiákat és új racionális eljárásrendeket kigondoló emberek csoportjára utal. Ez a csoport magában foglalja a tudomány és kutatás, a művészetek, kultúra, és az üzleti élet szaktekintélyeit.

Az európai versenyképességi index *kreatív komponense* 8 elemből áll:

- az üzleti élet K+F kiadásai
- a kormány K+F kiadásai
- a felsőoktatási intézmények K+F kiadásai
- a gazdasági élet K+F tevékenységében foglalkoztatottak száma
- a kormány K+F tevékenységében foglalkoztatottak száma
- a felsőoktatási intézmények K+F tevékenységében foglalkoztatottak száma
- szabadalmak száma
- információ-kommunikációs szektorban foglalkoztatottak száma.

A kutatás-fejlesztésre szánt beruházások és abban való foglalkoztatottság meghatározó fokmérői az új technológiák, ötletek, és szoftverek bevezetésének.

Az elmúlt években az alacsony mértékű K+F beruházások nagy fejtörést okoztak az európai politikaalkotók számára. Az Európai Unió GDP-jének csupán 1,9%-át fordítja kutatás-fejlesztésre, holott a lisszaboni stratégia 3%-ot irányzott elő 2010-re. Ezen túlmenően a K+F ráfordítások Európában nagyon koncentráltak. Az alábbi táblázatból jól kivehető, hogy a 118 európai régió közül csupán 14 régió mutatószáma haladja meg a 3%-ot.

A 14 régióból 8 régió Svédország vagy Finnország területén található.

7. táblázat - *Európai regionális versenyképességi index*

Sorszám	Régió	K+F kiadás a GDP %-ban
1	Västvergie, Svédország	6,3
2	Pohjois-Suomi, Finnország	4,9
3	Eastern Egyesült Királyság	4,6
4	Stockholm Svédország	4,4
5	ÖstraMellanverige, Svédország	4,3
6	Sydsverige, Svédország	4,2
7	Berlin, Németország	4,0
8	Baden-Württemberg	3,9
9	Länsi-Suomi, Finnország	3,6
10	Etela-Suomi, Finnország	3,6
11	Uusimaa, Finnország	3,6
12	Ile de France, Franciaország	3,3
13	StredniCechy, Csehország	3,1
14	Bajorország	3,1

Forrás: European Competitiveness Index, 2006–07, 9.

Az ipar K+F ráfordításai jelentős pozitív hatást gyakorolnak a többi vállalkozásra és a társadalom egészére is, megkönnyítve a tudástranszfer hasznosítását. A magánszektor K+F beruházásai az állami szektorral szemben nagyon jelentős fokmérője a régiók innovációs aktivitás szintjének.

Az állami K+F beruházások elsődlegesen a tudományos bázis erősítését szolgálják, amely biztosítja, hogy a kutatás azon előnyeit is hasznosítsák, amelyeket a privát szektor nem szív fel. A kormányzati K+F programok kiegészítik, ösztönzik a privát szektor beruházásait, ami közvetlenül technológiai innovációhoz vezet.

A tudásgazdaságok első sorban az értékteremtő és innovációs bázisukkal, és nem a költségekkel versenyeznek. Amikor a régiók elindulnak a

tudás gazdasággá alakulás útján, nő a tudásalapú foglalkoztatottság mértéke, és javul a humán erőforrás minősége. Természetszerűleg ezzel párhuzamosan növekszik a közép- és felsőfokú oktatásra szánt kiadás mértéke, és a felsőfokú végzettségűek száma. Általánosságban elmondható, hogy az intenzív K+F aktivitás meghatározó a tudásalapú szektorok szempontjából, és ezek a szektorok magasabb innovációs és versenyelőny potenciállal rendelkeznek. A tudás intenzív iparágak kibocsátása a többi iparág termelékenységét is növeli, és hozzájárul a tudás, a hatékony eljárásrendek elterjedéséhez. Az alábbiakban sorolom fel a versenyképesség szempontjából legmeghatározóbb nyolc szektort:

- biotechnológia és vegyipar (gyógyszergyártás, vegyipari termékek)
- információs-kommunikációs szolgáltatások
- kutatás-fejlesztés
- IT és computer gyártás
- Telekommunikáció
- Gép- és berendezésgyártás
- Elektromos gépgyártás (precíziós és optikai eszközök)
- Gépjármű és szállítóeszköz gyártás (*Huggins, 2006*).

A tudás alapú foglalkoztatottság területén az európai régiók közül Ile de France régió áll az élen, amely az egyedülállóan magas hightech szolgáltatásokban foglalkoztatottak számának köszönhető. Szinte holtversenyben a második helyet a német Baden-Württemberg tartomány foglalja el a világhírű gépjármű gyártása alapján.

Egyértelmű összefüggés figyelhető meg a régiók kreativitáson, gazdasági teljesítményen és az erőforrásokhoz való hozzáféréseken alapuló versenyképessége, valamint a magas hozzáadott értékű, tudás intenzív foglalkoztatottság között. Az aggregát tudásalapú foglalkoztatottság és az európai versenyképességi index közti kapcsolat jól kimutatható.

Az alábbi táblázat jól szemlélteti a tudásalapú foglalkoztatásban élenjáró uniós régiókat.

8. táblázat - *Európai versenyképességi index – tudásalapú foglalkoztatás*

Sorrend	Régió	Index
1	Ile de France, Franciaország	220,4
2	Baden-Württemberg, Németo.	220,3
3	Stockholm, Svédország	218,7
4	Bratislavsky Szlovákia	206,1
5	Severovychod, Csehország	190,0
6	Vastverige, Svédország	189,1
7	Lombardia, Olaszország	189,1
8	Bajorország, Németország	179,9
9	Jíhozapad, Csehország	175,4
10	Prága, Csehország	174,7
11	StredniMorava, Csehország	174,1
12	NordOvest, Olaszország	172,5
13	StredniCechy, Csehország	169,9
14	ÖstraMellansverige, Svédország	167,1
15	Svájc	166,7
16	Nordrhein-Westfalen, Németország	162,2
17	Comunidad de Madrid, Spanyolország	158,6
18	Smalandmedöama, Svédország	156,7
19	Emilia-Romagna, Olaszország	154,3
20	Brüsszel, Belgium	152,0

Forrás: Aggregát tudás alapú foglalkoztatottság – az első 20 európai régió. (European Competitivenessreport 2006–07)

Az európai versenyképességi index második fő komponense a *gazdasági teljesítmény*. A gazdasági teljesítmény komponens hat elemből áll: egy főre eső GDP, munkatermelékenység, hosszú távú munkanélküliségi ráta, bruttó havi kereset, gazdasági aktivitási ráta. A gazdasági aktivitási

rata kulcsfontosságú indikátor a szociális kohézió és az állami jóléti rendszertől való függőség megállapítása szempontjából. Nem meglepő, hogy a gazdasági aktivitási ráta szempontjából is szintén a K+F területén jeleskedő skandináv országok tűnnek ki.

Az európai versenyképesség harmadik komponense az *infrastruktúra, valamint az ahhoz való hozzáférés*. Egy régió, vagy ország közlekedési és telekommunikációs infrastruktúrájának minősége nagyban meghatározza annak befektetésvonzó lehetőségeit. A modern infrastruktúra nagyon lényeges faktor a vállalkozások teljesítménye szempontjából, meghatározza az adott régió gazdasági és szociális vonzerejét. A lemaradt régiókban, különös tekintettel az új tagállamokban végrehajtott infrastrukturális beruházások serkentik a növekedést, és az unió magrégióival való konvergenciát. Az új tagállamok infrastrukturális fejlesztése elengedhetetlen. 2004-ben a 10 új állam csatlakozásával 16%-kal nőtt az unió összlakossága, míg a teljes uniós GDP-hez való hozzájárulásuk csupán 8% (Huggins, 2006–07).

III. Gazdasági, szociális és területi kohézió az Európai Unióban

Az Európai Unió fejlődéstörténetében megalakulásától kezdve meghatározó szerepet játszott kohézió és a szolidaritás. Ezen két elv a Szerződés fő pillérei közé tartozik, amelyről a 174. cikk így nyilatkozik: „Átfogó harmonikus fejlődésének előmozdítása érdekében az Unió úgy alakítja és folytatja tevékenységét, hogy az a gazdasági, társadalmi és területi kohézió erősítését eredményezze” (Cedrone, 2011).

Az 1957-ben hat ország által aláírt Római Szerződés kimondta, hogy „népeik gazdaságait egyesítik és azok harmonikus fejlődését előmozdítják, ha ezzel hozzájárulnak az egyes területek közötti különbségek csökkentéséhez, és az elmaradottság felszámolásához” (Európai Bizottság, 2010). Ezt a célt leginkább az motiválta, hogy a kevésbé fejlett régiók nem profitálhatnak a gazdasági unió előnyeiből. A fejlettségbeli különbségek alapozták meg a kohéziós politika jogosultságát, amely az 1973-as Thomson-jelentésben ölt testet „semmilyen közösség nem maradhat fenn, és nem lehet fontos a hozzá tartozó emberek számára mindaddig, amíg néhányuk életszínvonala igen alacsony, és okuk van kétségbe vonni az arra irányuló közös akaratot, hogy minden tagállamnak segítséget nyújtson az ott élő emberek helyzetének javítására” (Európai Bizottság, 2010).

Az Európa Tanács meghatározása szerint a társadalmi kohézió a társadalomnak azt a képességét jelenti, hogy biztosítani tudja tagjai általános jólétét, az egyenlőtlenségek minimalizálását és a polarizáció elkerülését (Juhász, 2005).

Az uniós fogalomhasználatban több értelmezési lehetőség körvonalazódik. A társadalmi kohézió mint a társadalmi béke feltétele, aminek fenntartása érdekében fel kell lépni a társadalmi kirekesztődés ellen. 1993-ban a szociálpolitikával foglalkozó Zöldkönyvben a bizottság azal érvelt, hogy a társadalom széttöredezésével fenyegető folyamatok a társadalmi kohézió megrendülését eredményezik, aminek egyenes

következménye Európa versenyképességének meggyengülése. A liszaboni stratégiában hangsúlyos célkitűzésként jelent meg a nagyobb társadalmi kohézióra való törekvés (Kovács, összeáll. 2011).

Az utóbbi két bővítés csak ráerősített a kohéziós politika fontosságára és szükségszerűségére, ugyanis a közép-kelet-európai államok felvételével tovább polarizálódtak a regionális fejlettségbeli különbségek. Az 1981-es görög, majd 1986-os spanyolországi bővítést követően 12,5%-ról 20%-ra kúszott fel azon népesség száma, amely az unió átlagánál 30%-kal alacsonyabb GDP-vel rendelkező régiójában élt. A kohéziós politika elsőrendű célja az unió és régiói harmonikus fejlődésének valóra váltása a versenyképesség növelése, a foglalkoztatottság bővítése, és az emberek jólétének javítása, valamint a környezet védelme útján. A gazdasági és társadalmi kohézió elsődlegesen az első két céllal függ össze, míg a területi kohézió a harmadik célhoz, valamint a döntéshozatal integráltabb és területi alapú megközelítéséhez kapcsolódik. Ezt a két alapelvet, amely az európai népek és területek integrációjának alapját alkotja, soha nem szabad elfelejteni.

Az Európai Unió szerződése értelmében valamennyi közösségi politika tervezésénél és végrehajtásánál figyelembe kell venni a gazdasági, társadalmi és területi kohézióra gyakorolt hatásokat. Az esetek többségében az egyes politikák kölcsönös függőségi viszonyban állnak egymással. Megfelelő koordináció hiányában az önmagukban jól kidolgozott politikák sem tudják kellő hatékonysággal kiváltani hatásukat. A szinergiahatások kihasználása érdekében nem szabad elszigetelt politikai döntéseket hozni. Jó példa erre az infrastruktúra fejlesztése, amely fejlesztés nem vezet automatikusan gazdasági növekedéshez, sőt a kevésbé fejlett régiókban a gazdasági aktivitás csökkenéséhez is vezethet. Erre a hatásra nagyon találó az angol megfogalmazás „leakingby linking” vagyis az összekapcsolás következményeként járó elszívárgás (Európai Bizottság, 2010). Az infrastruktúrába való beruházás önmagában nem állja meg a

helyét, amennyiben azt nem követik az oktatásba, kutatás-fejlesztésbe, vállalkozásokba, és innovációkba irányuló beruházások.

Az innovációkat szintén lehet térben koncentrálni, viszont az elért hasznot nem. A K+F tevékenységekre fordított beruházásokat ki kell egészíteni a humán tőkére fordított beruházásokkal. Ez nemcsak a regionális innovációs folyamat hatékonyságnövelése szempontjából fontos, hanem azért is, hogy a helyi társadalom is részesüljön az innováció generálta előnyökből.

A kohéziós politikának hatékonyan ki kell egészíteni a kutatási és versenyképességi és innovációs keretprogramokat. A kohéziós politikának úttörő szerepet kell vállalnia az innovációs gyakorlat elterjesztésében regionális szinten. Természetesen a kohéziós politikának továbbra is erőteljesen kell koncentrálnia a kevésbé fejlett régiók alapinfrastruktúráira, intézményrendszereire, humán erőforrására, hogy azok teljes körűen bekapcsolódhassanak a tudásgazdaságba. Tekintettel a világgazdasági válságra, amely rendkívül negatívan érinti az EU gazdaságát is, arra lehet számítani, hogy az elkövetkezendő időszakban jelentősen csökkenni fognak a költségvetési források. Erre való tekintettel koncentrálni kell a prioritások körét (*Baranyi, 2004*).

A kohéziós politika az EU legfőbb eszköze a kiegyensúlyozott fejlődés elősegítésére az unió egész területén. A kohéziós politika alapja az át-fogó jövőkép, amely nemcsak az elmaradott régiók gazdasági fejlesztésére és a sebezhető társadalmi rétegek felzárkóztatására irányul, hanem a környezet fenntarthatóságára, valamint az EU különböző régióinak területi és kulturális jellemzőinek tiszteletben tartására is.

A kohéziós politika keretében nyújtott finanszírozásokkal 2000 és 2006 között egymillió új munkahelyet hoztak létre az 5. kohéziós jelentés alapján. Ugyanebben az időszakban az 1. célkitűzés alá tartozó EU 15 tagállam régióiban 10%-kal nőtt a GDP (*Európai Bizottság, 2010*). Konzekvenciaként leszűrhető, hogy a kohéziós politika pozitív hatást gyakorolt

a nettó befizető országok kereskedelmére és exportjára, amely kiegyenlíti a kohéziós politika finanszírozásához való hozzájárulásukat. Határozottan célravezető, és irányt mutató az a tendencia, hogy a támogatások szerepét egyre inkább átveszik a piac alapú, visszatérítendő diverzifikált hitelkonstrukciók.

A kohéziós politika éves szinten tízmillió ember képzését segíti elő. A képzések elsődlegesen a fiatalokra, a tartós munkanélküliekre és az alacsony képzettségűekre fókuszálnak. A kohéziós politika régóta felkarolja a határokon átnyúló együttműködések, az elmaradott városnegyedek felújítását, valamint a vidéki térségek szolgáltatásokhoz való hozzáférést. A pénzügyi és gazdasági világválság közepette elfogadott 5. kohéziós jelentés rámutat, hogy az Európa 2020 stratégia szoros koordinációt követel meg a kohéziós politika és az EU egyéb politikái között. Az ötödik kohéziós jelentés az első olyan jelentés, amely a gazdasági és társadalmi kohézió kettős célját kiegészíti a területi kohézióval. A területi aspektust tekintve a jelentés külön vizsgálja a szolgáltatásokhoz való hozzáférést.

III.1. Nemzeti politikák és kohézió

A nemzeti kormányok különféle regionális fejlesztési politikákat valósítanak meg a gazdasági, társadalmi és területi kohézió elősegítésére. Míg egyes tagállamok a regionális egyenlőtlenségek kezelésének adnak elsőbbséget, addig mások inkább a nemzeti versenyképességre helyezik a hangsúlyt (*Horváth, 1998*). Az alkalmazott megközelítésmódtól függetlenül a hangsúlyt egyre inkább az endogén fejlődés ösztönzésére helyezik a komparatív előnyökkel rendelkező területek támogatásával, ahelyett, hogy a régiókat a hátrányuk miatt kompenzálnák (*Európai Bizottság, 2010*).

Az EU harmonikus fejlődésének elősegítése, a régiók közti egyenlőtlenségek csökkentése a szerződés 174. cikkelye értelmében a tagállamok

közös feladata. A közös feladat megvalósítását a szerződés 175. cikke azzal egészíti ki és mozdítja elő, hogy a tagállamoknak úgy kell alakítaniuk és alkalmazniuk szakpolitikájukat, hogy azzal hozzájáruljanak a gazdasági, társadalmi és területi kohézió erősítéséhez. „Az alkalmazott megközelítésmódtól függetlenül, a hangsúlyt egyre inkább az endogén fejlődés ösztönzésére helyezik a komparatív előnyökkel rendelkező területek támogatásával, ahelyett, hogy a régiókat a hátrányok miatt kompenzálják” (Európai Bizottság, 2010).

A kohézióval kapcsolatos legnyilvánvalóbb politikai cél a régiók közötti túlzott egyenlőtlenségek megszüntetése, amely jó néhány tagállamban alkotmányban rögzített előírás. Németországban, Olaszországban az alaptörvény előírja a régiók közti különbségek mérséklését. Az elmúlt évtizedben az egyenlőtlenségek kiegyenlítésére irányuló szakpolitikák fokozatosan a regionális és nemzeti versenyképesség erősítését célzó szakpolitikák irányába tolódtak el, amelyek középpontjában a regionális potenciál kiaknázása áll a nemzeti növekedés érdekében. Ez a megközelítésmód jellemzi a legtöbb kohéziós országot. De ugyanitt említhetjük meg Hollandiát és az Egyesült Királyságot is, a legfőbb cél az, hogy megfelelő környezetet teremtsenek a vállalkozások és települések számára, hogy maximálisan kihasználhassák lehetőségeiket (Horváth szerk., 2000). Németország GDP-jének 4%-át csatornázza a kelet-német tartományok fejlesztésére a II. szolidaritási egyezmény alapján, hogy ösztönözzék a beruházásokat. „Spanyolországban a Kompenzációs Alap Fondo de Compensacion Interterritorial) biztosítja a regionális egyenlőtlenségek korrekcióját, míg Olaszországban az Elmaradott hasznosítású területek alapja (Fondo per le Aree Sottoutilizzate) serkenti a beruházásokat Mezzogiorno lemaradó régióiban” (Európai Bizottság, 2010).

Azokban a tagállamokban, ahol a regionális egyenlőtlenségek nem kivívó mértékűek, viszont a földrajzi különbségek jelentősek, a regionális politika alapvetően az adott régió speciális ismérvei alapján működik.

Gondoljunk csak az skandináv államok gyéren lakott északi területeire, Franciaország hegyvidéki régióira, valamint Korzikára. A területi egyenlőtlenségek csökkentésére irányuló állami beruházási politikáknak egyre nagyobb figyelmet kell fordítaniuk a hatékonyságra, a gazdasági növekedésre, valamint az ágazati politikákkal való koherenciájukra (*Horváth, 1998*).

Az alacsonyabb szintű önkormányzatok valamennyi tagállamban az állami beruházások magas hányadáért felelősek. Az EU állami beruházásainak mintegy kétharmadát a regionális és helyi hatóságok valósítják meg, ami egyértelműsíti az Európa 2020 stratégiához való hozzájárulásukat. Az állami beruházások jelentősége megkérdőjelezhetetlen a kevésbé fejlett régiókban. Tény, hogy az állami beruházások elősegítik a gazdasági növekedést, azonban azt is hozzá kell fűzni, hogy alapfeltétel a korszerű helyi intézményi kormányzás megléte (*Kovács, 2001*).

A kohéziós politika útján történő finanszírozás lényege, hogy az állami beruházások a GDP-hez viszonyítva magasabbak a kohéziós országokban, mint az EU többi részén. Az állami beruházások magasabb aránya a kohéziós országokban mindenekelőtt a közlekedési infrastruktúrára irányult, és a kohéziós politika ebben a relációban döntő szerepet játszott az EU fejlettebb részeihez képest a meglévő különbségek csökkentésében. Az elmúlt évtizedekben beigazolódott, hogy pozitív korreláció van az állami beruházások értéke és a gazdasági növekedés szintje között, ami arra utal, hogy az állami beruházások fontosak a konvergenciához. Mindenképp le kell szögezni, hogy a régiók viszonylagos prosperitása mellett egyéb fontos tényezők is szerepet játszanak a nemzeti beruházási forrásokhoz való hozzájutásnál. Ilyen tényezők a geofizikai jellemzők, a költségvetési és politikai autonómia mértéke, vagy a fővárosok vonzereje. A kohéziós politika mind a fejlett, mind a kevésbé fejlett régiók versenyképességének növeléséhez hozzájárul. A kohéziós források nagyon jelentős mértékben járulnak hozzá az állami beruházásokhoz. A mun-

kavállalók alkalmazkodóképességének javítására és a hátrányos helyzetű csoportok munkába lépésének elősegítésére fordított közkiadások mintegy 25%-a kohéziós forrásból származik Közép- és Észak-Olaszországban (*Európai Bizottság, 2010*).

A jelen gazdasági válság nyilvánvalóan kikényszeríti a kohéziós politika revízióját. Az egyre csökkenő költségvetési források elkerülhetlenné teszik a kohéziós politika átgondolását, a kitűzött prioritások szűkítését, valamint a finanszírozási technikák átalakítását. Az addicionalitás elve szintén felülvizsgálatot igényel. Meg kell vizsgálni, hogy a kohéziós forrásokat valóban a nemzeti kormányok által megvalósítandó projektek kiegészítéseként használják fel. Az addicionalitás elvének vizsgálata a megbízhatóság, valamint a tagállamok közötti összehasonlíthatóság hiánya miatt jelenleg rendkívül körülményes.

A kohéziós politika hatásának maximalizálásához szerkezeti és intézményi reformokra van szükség. A reformok üteme az elmúlt évtizedekben lassú volt, azonban az elfogadott Európa 2020 stratégia új keretet teremtett, és kikényszeríti a kohéziós politika alkalmazását. A megvalósítás fő eleme, hogy szoros kapcsolatot teremtenek a politika megtervezése és végrehajtása, a makrogazdasági célok és az elérni kívánt szerkezeti és intézményi reformok között (*Albert, 1991*). A szubszidiaritás elvének alkalmazása a kohéziós politika kulcseleme. A regionális és helyi közösségek bevonása javítja a közösségi politikák eredményességét. A helyi közösségek bekapcsolódása a koncepció kialakításába és végrehajtásába a siker döntő tényezője.

Az Európai Regionális és Fejlesztési Alap, valamint a Kohéziós Alap támogatásával 2000 és 2006 között 23 millió embert kapcsoltak be a szennyvízgyűjtő és tisztító rendszerekbe. A projekt eredményeként a kohéziós politika számos régió számára tette lehetővé, hogy teljesítse az EU környezetvédelmi irányelveibe foglalt követelményeket, amely nagyban hozzájárult a környezet megóvásához és az életminőség növeléséhez. A

kohéziós politika útján történő finanszírozás azt jelenti, hogy az állami beruházások a GDP-hez viszonyítva magasabbak a kohéziós országokban, mint az EU többi részén. Az EU tagállamainak biztosítani kell, hogy a nemzeti, regionális és helyi szintű igazgatás kellő igazgatási kapacitással rendelkezzen a politikai irányítás tekintetében.

Az 5. kohéziós jelentés rámutat, hogy a beruházások területén a „felszívás” a jellemző, vagyis a pénz elköltését állítják előtérbe, ahelyett, hogy a programok valós céljait hangsúlyoznák (*Európai Bizottság, 2010*). További ténymegállapítás, hogy a nyomon követési és értékelési rendszereket a célok teljesülése érdekében az EU egész területén javítani kell. A jövőben nagyobb mértékben kell alkalmazni a szigorú értékelési módszerekhez folyamodni, úgy mint az összehasonlító hatásértékeléshez, a költség-hason elemzéshez, a kedvezményezettek alapos bevizsgálásához, és az esettanulmányokhoz.

III.2. Az Európai Szociális Modell ismertetőjegyei

Az Európai Szociális Modell két alapeleme a szolidaritás, és a nagyobb társadalmi egyenlőségre való törekvés, amelynek biztosítéka a fejlett szociális védelmi rendszerek működtetése a jövedelem újraelosztása céljából. A modell további alappillére, hogy az államok tevőleges szerepet játszanak a jóléti célok megvalósításában, és intézményes párbeszédet folytat a szociális partnerekkel és a civil szféra képviselőivel. Az Európai Unió 2002-ben, a barcelonai csúcson definiálta egyértelműen az európai szociális modellt, amely így hangzik: „az Európai Szociális Modell alapját a jó gazdasági teljesítmény, a szociális védelem, az oktatás és a szociális párbeszéd magas szintje képezi” (*Juhász, 2005*).

A definíció két alapvető tényező meglétére hívja fel a figyelmet, mégpedig a szociális párbeszéd meglévő hagyományaira, valamint a társadalmi kockázatokkal szembeni védelem magas színvonalának biztosításá-

ra. A jó gazdasági teljesítmény, valamint a társadalmi kohézió, szociális aspektusok összekapcsolása szintén a prioritások között található. Ez az összekapcsolódás különös figyelmet igényel különösen a gazdasági recessziók időszakában, amikor a gazdasági visszaesés elsősorban a versenyképesség fokozására, és költségcsökkentésre sarkall, ami miatt értelemszerűen háttérbe szorul a társadalmi kohézió, teret engedve a szociális feszültségeknek, amelyek sokszor nagyon komoly társadalmi elégedetlenségekhez, zendüléshez vezetnek.

A lisszaboni stratégia új szemléletmódot hozott abban a tekintetben, hogy a szociális kezdeményezésekre más politikákkal összhangban, és nem azoknak alárendelve kerül sor. A szociálpolitikai együttműködés hatókörének kiszélesítése jelentős áttörést jelentett, mivel közvetett módon ugyan, de lehetővé vált az unió számára, hogy befolyásolni tudja a tagállamok szociálpolitikáját. A Lisszaboni stratégia az európai szociális modell megreformálását az emberi erőforrások fejlesztésével, valamint az aktív jóléti állam építésével kívánta elérni. Az új kompetenciák elsajátítása egyben versenyképesség növelő tényező (*Boterf, 1998*).

A reform két pilléréből az emberi erőforrás fejlesztését az oktatási és képzési rendszerek, valamint a foglalkoztatás politika aktív elemeinek kiemelésével próbálták elérni. Az aktív jóléti állam célkitűzést a következő feladatok megvalósításával szándékoztak elérni: a szociális védelem korszerűsítése, a társadalmi befogadás előmozdítása, a nemek közti egyenlőség előmozdítása, az alapvető jogok megszilárdítása és a hátrányos megkülönböztetés felszámolása (*Juhász, 2005*).

A keleti bővítésre való felkészülésben az unió nem szabott meg ambíciózus célokat, megelégedett a közösségi szociális vívmányok átvételének formai ellenőrzésével, a szociális és civil párbeszéd támogatásával. Ezúton is megragadom az alkalmat, hogy kitérjek az Európa 2020 stratégia taglalásánál már ismertetett tényre, miszerint az unió elfogadott legújabb fejlesztési stratégiája nem kezeli prioritásként az újonnan csat-

lakozott országok gazdasági társadalmi felzárkóztatását. Az újonnan csatlakozott országok messze nem részesültek olyan felzárkóztatási fejlesztésekben, mint elődeik. A nemzetközi együttműködés fokozása megmaradt a retorika szintjén, konkrét intézkedési tervek, jogszabályok nem követték.

Az Európai Unióban jelenleg nincsenek hatályos jogszabályok a szociális szféra területén, a nyitott koordináció módszerét tekinthetjük a közösségi szociális jog puha jogforrásának. Ezt a leginkább a puha jogforráshoz hasonló módszert használják a közösségi szociálpolitikában a foglalkoztatáspolitikai, a társadalmi befogadási stratégiák, a nyugdíj- és egészségügyi ellátórendszerek fejlesztése területén (*Juhász, 2005*).

A nyitott koordinációs módszer alkalmazására azokon a területeken kerül sor, ahol a tagállamok nem engedik át a szabályozás lehetőségét a közösségi szerveknek, de felismerik a közös fellépés elkerülhetetlenségét. A módszer lényege, hogy nem a jogszabályok, hanem a kormányzati módszerek harmonizálására törekszik a rugalmasság, a legjobb tapasztalatok hasznosításának, valamint a többszintű kormányzás (közösségi-nemzeti-regionális) előnyeinek kihasználása érdekében.

9. táblázat - A Szociálpolitikai Menetrend alapját képező kihívások, a menetrendben meghatározott célkitűzések és megvalósításuk eszközei

Az uniós szociálpolitika előtt álló kihívások	A menetrendben meghatározott célkitűzések	A megvalósítás eszközei
A teljes foglalkoztatás és a jó minőségű munka		
1. a foglalkoztatási deficit leküzdése (nők és időskorúak foglalkoztatása, ágazati deficit) 2. a tudásalapú gazdaságra való átállás	1.a. több és jobb munkahely (a teljes foglalkoztatási ráta 70%-ra emelése, nőknél 60%) 1.b. változások előrejelzése az ipari kapcsolatokban 1.c. a személyek mobilitásának előmozdítása 2. a tudásalapú gazdaság lehetőségeinek kiaknázása (e-akcióterv)	a foglalkoztatási stratégia továbbvitele; Európai Szociális Alap megerősítése; nagyobb összhang biztosítása a strukturális és foglalkoztatáspolitikák között; rugalmas foglalkoztatási formák; a vállalatok szociális felelősségének erősítése; a szabad mozgás előtti akadályok lebontása; a magánnyugdíjak átvihetősége; az Európai Foglalkoztatási Szolgálat reformja; az eEurópa Akcióterv megvalósítása
Szociálpolitika		
3. a szociális védelmi rendszerek átalakítása (hozzáigazítás a demográfiai, családszerkezetben, munka világában bekövetkező változásokhoz)	3.a. a szociális védelem korszerűsítése (a munka kifizetődővé tétele, a nyugdíjrendszerek biztonságának fenntarthatósága, magas színvonalú egészségügyi ellátás biztosítása) 3.b. társadalmi befogadás előmozdítása 3.c. a nemek közti esélyegyenlőség előmozdítása, 3.d. az alapvető jogok megszilárdítása, diszkrimináció mentesség	A Szociális Védelmi Bizottság létrehozása; éves szociális védelmi jelentés kidolgozása; szoros együttműködés a szociális partnerekkel; nyitott koordinációs együttműködés a társadalmi beilleszkedés területén; nemek közti esélyegyenlőség biztosítása, és annak folyamatos monitorozása és értékelése, diszkriminációellenes irányelvek és akcióprogramok kidolgozása;
A minőség javítása az ipari kapcsolatokban		
4. a minőség javítása az ipari kapcsolatokban	4. a szociális párbeszéd erősítése a versenyképesség és a szolidaritás egyidejű érvényesítése mellett, rugalmas munkaerőpiac	az európai szintű szociális párbeszéd erősítése
Az unió (keleti) bővítésére való felkészülés		
5. az unió bővítésére való felkészülés	5. az unió szociális vívmányai átvételének biztosítása	a jelölt országok vegyék át a Közösség szociális vívmányait, a szociális párbeszéd és a civil szféra erősítése a tagjelölt országokban, a tagjelöltek csatlakozása a közösségi akcióprogramhoz
A nemzetközi együttműködés fokozása		
6. Megfelelés a globalizáció kihívásainak	6. az együttműködés erősítése a szociális védelem kérdéseivel foglalkozó más nemzetközi szervezetekkel (ILO, OECD, Európa Tanács)	

Forrás: Juhász, 2004; Vajda, 2004.

A módszer hatékonysága és eredményessége természetesen megkérdőjelezhető. Az egyes javaslatok nem teljesítését nem lehet szankcionálni, azok betartása, vagy elvetése az egyes tagállamok belügye, ami miatt jószerével csak a tagállamok belátásában, józan ítélőképességében lehet bízni. A puha jog eszközeinek alkalmazása azonban mégis sikeres és hatásos lehet olyan esetekben, amikor a szuverenitásukat féltő tagállamok mereven ellenállnak a jogi szabályozottnak. Meg kell jegyezni, hogy a gazdaságpolitika és a foglalkoztatáspolitikai tekintetében a Római Szerződés részletesen rendelkezik a nyílt koordinációs mechanizmus eljárási rendjéről, viszont a szociális védelemmel foglalkozó szabályok esetében csak általánosságban szabályoz. Az eljárási rend tisztázatlanságának eredményeként a szociális védelem egyes területein még meg sem kezdődött a koordináció.

Az Európai Bizottság 2005-ben a lisszaboni stratégia félidejében megbízta a de Lamothe vezetésével működő munkacsoportot, hogy vizsgálja felül a szociális menetrendet. A munkacsoport az európai szociálpolitika által kezelendő három területet azonosított, amelyek a következők: az unió keleti bővítése, a népesség elöregedése, valamint a globalizációs tendenciák. Az EU keleti bővítésénél a legnagyobb kihívást a szociális *acquis* átvétele jelenti. Ezen a területen kiemelkedően fontos, hogy a szociális párbeszéd, a szociálpolitika átfogó közösségi szemlélete, valamint az esélyegyenlőség kifinomultabb eszközökkel történjen. Rögtön hozzá kell tenni, hogy az ügy kezelésére nem tettek konkrét javaslatot (9. táblázat).

A jelentés kitér a globalizációra, miszerint az olyan erőteljes nyomást gyakorol az európai szociális modellre, hogy jelentős mértékben át kell alakítani a jóléti ellátások finanszírozásának rendszerét. A szociális párbeszéd megerősítésének célja, hogy megfelelő egyensúly jöjjön létre a munka biztonsága és rugalmassága között.

III.3. A szociális gazdaság

„Az erőfeszítés egy szolidáris gazdaság megteremtésére, azaz arra, hogy összekössék a foglalkoztatás és a társadalmi kohézió kérdését, hogy a tevékenységmódokkal egy időben emberek közötti kapcsolatokat is teremtsenek, a lehető legtisztéletreméltóbb” (Frey, 2007).

A tartós munkanélküliség jelenléte egyre égetőbb, megoldatlan problémát jelent a társadalmi kohézióra nézve. A munka- és jövedelemviszonyok jelentős átalakulása az európai társadalmak eddigi működési rendjének alapjait fessegetik. Bár a munka és teljesítmény szerinti elosztás elvéért elméletben még sokan síkra szállnak, a gyakorlat egyre inkább az angolszász modell irányába tolódik, ahol a jövedelmek közti tolerancia jószerével korlátlan. A „Durkheim óta legfőbb társadalmi szervezőerőnek tekintett munkamegosztásból mind nagyobb tömegek szorulnak ki, vagy csak kis részben részesülhetnek a munkavolumenből” (Frey, 2007).

Tekintettel arra, hogy a munkaerőpiacról kiszoruló rétegek munkaerejükön kívül más tőkeforrással nem rendelkeznek, társadalmi integrációjuk, valamint létfenntartásuk megkérdőjeleződik. A tartós munkanélküliség egyenes következménye a társadalmi leszakadás és a látens kirekesztettség. Indokolt a kérdés, hogyan maradhat a munka társadalmi rendezőelv, általános értékmérő, ha a társadalom alig felét, harmadát érinti. A nyolcvanas évekre egyértelműen konkretizálódott, hogy a globalizáció, a folyamatos technikai modernizáció, valamint a szolgáltató szektor irányába való erőteljes eltolódás következtében drasztikusan csökken a munkavolumen, és egyre több munkavállaló szorul ki a munkaerőpiacról. További jelentős változás a korábbi évtizedekkel szemben, amikor a munkanélküliség még elsődlegesen a térbeli elszigeteltség és bizonyos nehézipari szektorok számlájára volt írható, hogy a rossz munkaerő piaci pozíciókkal rendelkező munkavállalók elvesztették utolsó adujukat

is, nevezetesen az olcsó munkaerejüket. Ez a munkavállalói réteg képzettség, speciális szaktudás, adekvát munkavállalói kultúra híján esélytelenné vált a modern technika konkurenciájával szemben.

Ezúton szeretném ismertetni a tartós munkanélküliség legfontosabb gazdasági és társadalmi hatásait. Az adott háztartás jövedelem kiesése fokozatos elszegényedéshez vezet. A jövedelem kiesés miatt csökken az állami adóbevétel, és a társadalombiztosítási hozzájárulás, ezzel párhuzamosan nő az állam redisztributív kötelezettsége. További gazdasági következmény a jövedelmek polarizálódása, a vásárlóerő fokozatos csökkenése, a belső piac szűkülése. A munkanélküliség negatív társadalmi hatásai elsődlegesen a következők: csökken a munka értéke, megkérdőjeleződik az elvégzett munka értéke, sérül a munkaparadigma, az anyagi bizonytalanság, létbizonytalanság miatt megrendül a demokratikus társadalmi berendezkedés alapja, morális válság, polarizálódó társadalom, a társadalmi kohézió erodálódása.

Darendorf a következőként jellemzi a kialakult helyzetet: „a versengésre készített kormányzatok lehetővé tették a munkaadók számára, hogy az elengedhetetlenül szükséges minimumra csökkentsék a munkaerőt. A karcsúbb cégek ugyanannyit, vagy még többet termelnek” (Frey, 2007). Korunk politikai irányzatai a fenntartható gazdasági növekedést tartják a gazdaságpolitika meghatározó feladatának. A növekedés elérését azonban a költségek csökkentésével, kereslet generálásával, új felvevő piacok meghódításával, a termelékenység javításával biztosítják, és nem a foglalkoztatás növelésével. Trube nagyon érdekes statisztikai adatokat prezentál a gazdasági növekedéssel kapcsolatban: „1982 és 1997 között Németországban 35%-kal nőtt a termelékenység, a reáljövedelmek ugyanakkor csak 2,9%-kal emelkedtek (Frey, 2007).

„A munka és teljesítményethosz a munkaképes korúak közel fele számára egy hazugság, a munka révén való identitás lehetetlenség lett, mert a gazdasági rendszernek nincs szüksége, vagy nem rendszeresen van

szüksége a munkaerejére” (Gorz, 1991). „A munkavolumen drasztikus csökkenésének meghatározó jele, hogy a fizetett munkának csak egy erősen korlátozott része, a munkahelyeknek mindössze 20%-a kötődik szoros értelemben a javak előállításához” (Giarini – Lidtke, 1999).

A korábbi menedzser és közgazdász nem lát lehetőséget a modern kor szolgáltató társadalmában a teljes foglalkoztatottságra. „A posztindusztriális társadalmakban mára a munka olyan „luxuscikké” vált, amelyet mind kevesebben engedhetnek meg maguknak. A hosszú évtizedeken át ismert teljes foglalkoztatás már nem állítható vissza. Ma nem arról van szó, hogy új munkát teremtünk, hanem azoknak a társadalmi feltételeknek a megteremtéséről, amelyek valamennyi ember számára lehetővé teszik a maximális kulturális részvételt, egy minimálisan megkövetelt munka teljesítése mellett” (Ribolits, 1997).

Vobruba 2000-ben a teljes foglalkoztatásról a következőket írja: „a teljes foglalkoztatás a társadalomban sokkal inkább partikuláris érdek, mint általános cél, így a működőképes teljes foglalkoztatás megvalósulását nem csupán koordinációs problémák, hanem érdekkonfliktusok is hátráltatják” (Vobruba, 2000). Az európai agrárpolitika, amelyet sokan az európai újraelosztás előképének fognak fel, sokkal inkább szerencsétlen történelmi örökség, semmint jövőbeni európai vállalkozás. Egyre kevésbé van meg a tagállamok között a politikai akarat egy újraelosztó mechanizmus létrehozására.

Míg az 1970-es években a munkához való jog volt Európában az általánosan elfogadott princípium, a 90-es évekre ez a meggyőződés jelentősen vesztett erejéből, és a foglalkoztatás bővítése vált a fő célkitűzéssé. A teljes foglalkoztatás célkitűzése a II. világháborút követően fogalmazódott meg. Az újjáépítés nagy lendületet adott az iparnak, nagyon sok dolgos kézre volt szükség. Ezzel párhuzamosan Európa szerte megerősödtek a szocialista, szociáldemokrata mozgalmak, amelyek a munka becsülete, és elismerése, valamint a teljes foglalkoztatottság mellett szálltak síkra.

Az ipari konjunktúra, a tömegtermelés általánossá válásával létrejöttek Nyugat-Európában a jóléti gazdaságok, és a szociális ellátórendszerek. Érdekes új fejleményt hozott az Európai Tanács lisszaboni csúcsértekezlete 2000-ben, amikor ismét kihirdették a teljes foglalkoztatottságot.

III.3.1. A szociális gazdaság fogalma

Westlund és Westerdahl a következők szerint definiálják a szociális gazdaságot: Köztes helyet foglal el piacgazdaság profit-maximalizálására törekvő, és az állami szektor adóból finanszírozott tevékenysége között. „A szociális gazdaság olyan demokratikusan irányított gazdasági szervezetek, amelyek olyan tevékenységeket folytatnak, amelyeket nem lát el az állami szektor. Ezek a gazdasági szervezetek nem generálnak olyan gazdasági hasznot sem, amely működésük fő célja lenne. Más szavakkal a szociális gazdaság egy harmadik, az állampolgárok által működtetett szektort jelent, a piacgazdaság profit maximalizáló és az állami szektor adóból finanszírozott szegmense között” (Frey, 2007).

Szervezetei nem tartoznak sem az intézményesült termelő- vagy fogyasztási szövetkezetek körébe, sem pedig más önszerveződő gazdasági szereplők közé. Helyi gyökereik vannak, és demokratikus a felépítésük (Frey, 2007).

Az új szociális gazdaság projektjeinek három funkciót kell teljesíteniük. A védő funkció olyan tartós, vagy időszakos állások biztosítására irányul, amelyek azon munkanélküliek integrálását biztosítják, akiket nem lehet visszahozni a támogatás nélküli munkaerőpiacra. A híd funkció annyiban tér el a védő funkciótól, hogy a munkanélküliek bizonyos csoportját közvetlenül a normál munkaerőpiacra csatornázzák be. A reintegráció eszközrendszerébe tartozik a képzés, a szociális és pszichológiai támogatás, és a tanácsadás.

A projektek üzleti funkciója abban érhető a leginkább tetten, hogy termékeket és szolgáltatásokat állít elő a piac számára. Ezek a szükségletek

nem profitábilisak, állami támogatást igényelnek. Nevezett projektek közös ismertetőjegyei, hogy foglalkoztatást, képzést, tanácsadást, szociális gondoskodást biztosítanak olyan emberek számára, akik a normál munkaerőpiacon saját erejükből nem boldogulnak. Nagyon lényeges szempont, hogy az érintett munkanélküli csoportokat valóban sikerüljön visszavezetni a normál munkaerőpiacra. Semmiképp sem kielégítő, ha mesterséges zárványok jönnek létre, amelyekből nincs kiút a munkanélküliek számára. Nagyon fontos, hogy a támogatások nagyon pontosan definiált célkitűzésekhez legyenek kötve, ellenkező esetben csak a szegregáció, a lemaradás konzerválódik.

Musto István „langyos euróesőre várva” című cikkében arról értekezik, hogy a pénzügyi transzferek hatékonysága nem a transzferek volumenétől, hanem azok felhasználásától függ. Ezt az igazságot több példa is alátámasztja. Az olajkitermelő országok például hivalkodó, magamutogató presztízs beruházásokra költöttek dollár milliárdokat, amelyek nem teremtettek többletértéket, viszont szabad utat engedtek az elburjánzó korrupciónak. A német újraegyesítés példáján szintén tapasztaltuk, hogy a kelet-német tartományok pénzügyi támogatása kevésbé vezetett azok felzárkóztatásához, mint a nyugati tartományok meggyengüléséhez.

„A baj az arany, az ezüst, a pénz bőségéből keletkezik, amely mindig is a városok és a közösségek pusztító mérge volt. Sokan azt hiszik, hogy az ezüst a lét biztosító, pedig általában ennek ellenkezője az igaz” (Musto, 2005).

Az egyes beruházások finanszírozásánál nem szabad figyelmen kívül hagyni a folyó működtetési költségeket sem. Az oktatási és egészségügyi intézmények, infrastrukturális rendszereket fenn kell tartani, biztosítani kell a folyamatos karbantartást. A beruházások értelemszerűen újabb költségeket generálnak. Ezt a jelenséget B. J. Lacomte a következő példával illusztrálta: „A segélyből autót épülhet valamely országban... megépítik európai vállalatok, és felavatják mint adományt a segélyosz-

tótól. De tíz év múlva ez a segélyosztó elképedve fogadja majd a kérést, hogy építsék újra teljes egészében az autótutat. De hát nem tartozott az úthálózatokhoz? – kérdezi. – Miért nem tartottátok karban? ... A segély mérgező. Túl vonzó, hogy elutasítsák, de túl idegen, hogy a rendszerbe illeszkedjen, és túl drága, hogy a javítását elvégezzék. Csak arra jó, hogy további segélyigényeket gerjesszen” (Musto, 2005).

A pénzügyi transzferek beáramlása sokszor polarizál, vagyis mélyíti a fejlettségbeli szintkülönbséget a különböző régiók között. A különbségek enyhítésére tett intézkedések tovább feszítik az adott állam költségvetését. A harmadik veszélyforrást pedig leginkább az jelenti, hogy a könnyen megszerezhető források megteremtik a maguk fogadóképességét, és a korrupció, és bennfentes információk következtében csak azért jönnek létre vállalkozások és projektek, hogy megszerezzék a forrásokat. Elég utalni azokra a szubvenciókra, amelyeket az Európai Unió évtizedeken keresztül nyújtott a dél-olasz Mezzogiornonak, finanszírozván nem létező olíva ültetvényeket. Musto István véleménye szerint a katasztrófahelyzeteket, és a megalapozott fejlesztési programokat leszámítva a segélyek és támogatások beáramlása gyengíti, nem kevés esetben rombolja egy társadalom vagy egy gazdasági rendszer önszabályozó képességét. A támogatásokhoz nagyon könnyű hozzászokni. Számos afrikai ország és európai régió esetei jól szemlélteti, hogy a támogatások milyen rossz hatással vannak az önszerveződésre, és a felelősségvállalásra. Visszatérve a német újraegyesítés finanszírozására szánt évi átlagos 113 milliárd euróra, amelyből mindösszesen 18 milliárd euró összeget tettek ki a magántőke beruházások, megállapítható, hogy nem hozta meg az elvárt sikert. A fogyasztói jellegű kiadásokra szánt támogatások, nyugdíjak, közszféra szolgáltatások, közigazgatás, szociális juttatások a nyugat német éves össztermék több mint 4%-át tették ki, amely rendkívüli mértékben terhelte az amúgy is stagnáló német gazdaságot.

Természetesen a leírt példák alapján nem szabad arra a következtetésre

jutni, hogy valamennyi segély káros. A humán erőforrás, és az infrastruktúra beruházások fejlesztése mindenképp hasznos, amennyiben további hasznot generálnak, és ahol az önerő önmagában kevésnek bizonyulna. Az elmúlt évtizedek tapasztalatai egyértelműen rávilágítottak, hogy a pénzügyi transferek csak akkor járulnak hozzá a társadalmi és gazdasági fejlődéshez, ha szerves kapcsolatokat, kölcsönös függőségi viszonyokat hoznak létre. Nagyon fontos, hogy a külső segély katalizátorként beindítsa a különböző szinergiahatásokat.

IV. Világgazdasági válság és az Európai Unió kilábalását és versenyképességének fokozását segítő „Európa 2020” stratégia

IV.1. Globalizmus, nemzetközi környezet és a világgazdasági pénzügyi válság

A 2008-ban kezdődött világgazdasági pénzügyi válságot a korábbi első sorban regionális jellegű gazdaságtól első sorban az különbözteti meg, hogy a II. világháborút követő, a multilaterális nemzetközi szervezetek (BrettonWoods-i szervezetek) felépítését, és működését meghatározó, az elmúlt 25 évben domináns szerepet játszó angolszász modell csődöt mondott. Az angolszász és német (rajnai) szociális modell összehasonlítását a II. fejezetben szemléltetem.

Dessewffy az angolszász hitelválság kapcsán a következőképp nyilatkozik „Ami a szemünk előtt zajlik, az a kapitalizmus deregulált szabadpiaci formájának összeomlása. A kapitalizmus számos modellje közül tehát csak az egyik jutott csődbe, igaz, ez történetesen az utóbbi 25 évben domináns változat volt” (Andor, 2009).

Az angolszász válságot tehát nem tekinthetjük egy földrajzilag jól elhatárolható válságnak, annál jóval többről van szó, nevezetesen arról, hogy az angolszász világgazdasági doktrína fenntartások nélküli alkalmazása nem működik a multipolárisá váló világrendszer feltételei között. Mára beigazolódott, hogy a neokonzervatív, reagani filozófia elveit követő pénzügyi rendszer csődje volt az egyik döntő oka annak, hogy a világgazdaság reálszektorai is csaknem példátlan módon omlottak össze. Európa számára az a leglényegesebb kérdés, hogy a gazdasági válság nem söpri-e el végleg a növekedés éveiben született, de egyértelműen neokonzervatív ihletésű maastrichti konvergencia-kritériumokat. Nehéz vitatni, hogy a tagállamok együttesen ezermilliárd eurót (az éves uniós költségvetés tízszeresét) is kitevő mentőcsomagjai láttán egyre inkább

illúzió a költségvetési fegyelem és az államadósság nominális kritériumaihoz ortodox módon ragaszkodni (*Forgács, 2009*).

Az Európai Unió tagállamainak azon is el kell gondolkozniuk továbbá, hogy meddig lehet fenntartani azt a helyzetet, hogy az egységes európai cselekvést ténylegesen lehetővé tevő éves uniós költségvetés alig haladja meg a tagállamok összesített GDP-jének 1 százalékát, míg a tagállamok állami költségvetésének összege közelít az 50%-hoz, és még nem beszéltünk a százmilliárdos kormányzati mentőcsomagokról. A komoly, egységes, európai szintű fellépés a jelenlegi közösségi költségvetéshez való hozzájárulás tagállami GDP-hez viszonyított mértékének 3–4%-ra emelését kívánná meg, viszont a jelenlegi válság sújtotta Európában nehezen elképzelhető, hogy a kormányok ilyen döntésre szánják rá magukat.

A válság angolszász eredetének hangsúlyozása azért is fontos, mivel felmerül a kérdés, hogy a tőkepiac, és az általa vezérelt pénzügyi mechanizmus, a magára hagyott piac koncepciója megfelel-e a társadalmi és gazdasági fejlődés számára a többpólusúvá vált világgazdaságban. A jelenlegi pénzügyi válság egyértelműen rávilágít arra a tényre, hogy az amerikainál ugyan szigorúbb európai prudenciális szabályozásban is túlzottan nagy szabadságot élveznek a bankok a kockázatértékelési rendszerek és módszertan kidolgozásában.

A pénzügyi válság és a szabályozás tekintetében vissza kell utalnom az angolszász és a kontinentális szociális modell közötti különbségek 10. oldalán történő ismertetésére, miszerint az angolszász országokban a vállalatok a tőkepiacokon kibocsátott értékpapírokon keresztül jutnak külső pénzügyi forrásokhoz, addig az európai kontinentális vállalatok és a japán vállalatok banki finanszírozással biztosítják pénzügyi szükségleteiket. Az angolszász típusú, túlnyomórészt értékpapír-alapú finanszírozásnak a vállalati menedzsment feletti kontroll szempontjából is nagy jelentősége van, ugyanis a tulajdonosi szerkezet így jóval diverzifikáltabb,

kevésbé megszemélyesíthető. A pénzügyi befektetők hagyományosan inkább csak külső ellenőrzést gyakorolnak, számukra a siker fokmérője a rövidtávon realizálható hozam alakulása.

A kontinentális vállalatfinanszírozási modell az angolszász modellel szemben nagyobb biztonságot jelent, mivel a nagyon jelentős banki finanszírozás miatt a tőkepiacokon szigorúbban ellenőrzött bankok maguk is részesei a menedzsment feletti belső kontrollnak. Az európai pénzügyi piacok kisebb befolyása azzal is magyarázható, hogy a kilencvenes évek fellendülése idején a meghatározó európai gazdaságokban a pénzügyi szektor egészének szerepe is nagyságrendekkel kisebb volt, mint az angolszász modell országaiban. „Az USA-ban például az összes részvénytőke befektető 45%-a tartozott a pénzügyi szektorba (a nyugdíjalapok részaránya 50%-ot tett ki), míg Németországban az összes részvénytőke befektetőnek csak 29%-a tartozott a pénzügyi szektorba. Nagy-Britanniában a részvénytőke befektetők 62%-a volt a pénzügyi szektor szereplője, míg Franciaországban csak 8%-ot ért el a pénzügyi befektetők aránya a részvénytőke befektetők között.” (Forgács, 2009).

Tényként kezelendő, hogy a pénzügyi piacok az elmúlt évtizedekben valóban globálissá váltak, és a kontinensek közti különbségek is relativálódtak a pénzügyi konglomerátumok szupranacionális tulajdonosi szerkezete, és a globális marketing és értékesítés miatt. Sajnálatos tény, hogy a pénzügyi termékek sokszínűsége, az innovációk erősítették a nem banki, értékpapír alapú finanszírozást, miközben a prudenciális szabályozás és pénzügyi ellenőrzés erősítése messze elmaradt a globális pénzügyi folyamatok mögött. A bank és tőkepiacokra vonatkozó felügyelet még mindig nemzeti keretek között szerveződik, a nemzetek feletti szabályozás pedig nem kellően hatékony jogi eszköztár meglétét jelenti, mint például ajánlások, etikai kódexek.

A bipoláris világrend megszűnése véget vetett a szerkezeti típusú beavatkozási technikák alkalmazásának. A liberalizált pénzügyi piacokon

ezek a technikák értelemszerűen nem alkalmazhatók. „Az Európai Közösség Nizzai Szerződéssel módosított alapszerződése az áruk szabad mozgása mellett a tőke szabad mozgása egyike a Római Szerződés négy alapszabadságának” (Forgács, 2009).

Az egységes európai belső piac követelménye szerint minden tagállam köteles megengedni, hogy a másik tagállam hitelintézetei leányvállalatot és fióktelepet hozhassanak létre. A határon átnyúló pénzügyi szolgáltatás engedélyezésének kötelezettsége pedig azt jelenti, hogy bármely tagállam területén egy másik tagállamban székhellyel rendelkező vállalkozás letelepedés nélkül is szabadon nyújthat szolgáltatást. A 2 stratégia cél elérést az tette lehetővé, hogy az Európai Unióban a 90-es évek közepére lényegében megvalósult a pénz- és tőkemozgások teljes körű liberalizációja, illetve a közép-kelet európai piacok felosztása, ami összhangban volt nemcsak a neokonzervatív maastrichti konvergencia-kritériumokkal, hanem a globális, elektronizált, az egész világra kiterjedő bankrendszer gyakorlati igényeivel is.

A világszerte érvényes prudenciális bankszabályozás lényege, hogy a szabályozó hatóságok beazonosítják a kockázatok különböző típusait, valamint olyan tőkemegfelelési és számviteli kötelezettségeket írnak elő a hitelintézetek számára (kötelező tartalékképzés, értékvesztés), amelyek a kockázatos esemény bekövetkeztekor is tudják garantálni a bank likviditását és szolvenciáját. Az elmúlt 10 év jogi szabályozásának fejleménye, hogy az állam visszavonult az univerzális bankok prudenciális szabályozásának területén, és a részletes szabályozás helyett keretszabályokat és az ezeken alapuló, a bank által kidolgozott, a felügyelet által jóváhagyott belső kockázatkezelő modellek alkalmazásának választását tette lehetővé” (Forgács, 2009).

„A piaci dogmatizmus hazai hívei állandóan arról beszéltek, hogy az állam nem jó tulajdonos, és a piaci önszabályozás feleslegessé teszi az állami ellenőrzést. Ma – a neokonzervatív modell követői által romba

döntött világgazdaságban már Amerikában is felfedezték válságmene-dzserként az államot, amit az is jelez, hogy a kincstár egyre több pénz-intézetnek vált fő részvényesévé (Citigroup, AIG, FannieMae/Freddi Mac és mások)” (Forgács, 2009).

Dél-kelet Ázsia fejlett ipari államai és az Európai Unió példája azt mu-tatja, hogy a tervező és intervenciós intézmények egyáltalán nem elve-tendőek a versenyképesség szempontjából. Az USA hegemoniájának - amely a Szovjetunió szétesése után érte el csúcspontját – fokozatos térvesztése, valamint az ezzel párhuzamosan kialakuló új gazdasági tér-ségek (Oroszország, Kína, Brazília) rávilágítanak arra a tényre, hogy a Vi-lágbank által még 1997-ben is hangoztatott liberalizáción, dereguláción, és privatizáción alapuló világgazdasági rend felett eljárt az idő, és annak nagyon alapos újragondolására van szükség.

IV.2. Az Európai Unió és a globális kihívások a reformfolyamatok tükrében

Az intézményi reform eddigi zsákutcájából remélhetően kikerült Európai Uniónak nagyon gyorsan be kell hoznia azt a lemaradást, amit a globali-záció kihívásaival szemben az utóbbi évtizedben felhalmozott. A tagor-szágok állam- és kormányfői a 2007. október 19-én Lisszabonban meg-rendezett informális találkozójukon véglegesítették és jóváhagyták a reformszerződés szövegét. Az Európai Unió közel egy évtizede készülő intézményes reformja így 2009-től folyamatosan életbe léphet. A reform-szerződés lehetővé teszi a sok elemében még a hat alapító országra for-mált és a jelenlegi 27 ország összetett igényeinek, valamint a globalizáció kihívásainak már megfelelni képtelen intézményrendszer átalakítását.

A nemzeti, a regionális és uniós szintű döntéshozatali folyamatban egy-aránt növekszik a nemzeti parlamentek szerepe. Az eddigi gyakorlattal ellentétben most már nem hat, hanem nyolc hét állna rendelkezésre

a nemzeti parlamenteknek a beterjesztett javaslatok értékelésére. Bár közvetlenül nem vétőzhatnak meg továbbra sem jogszabálytervezetet, véleményük nagyobb súllyal esik latba. Ha például egyszerű többséggel elutasítanak egy javaslatot valamely tagország parlamentjében, akkor az Európai Bizottságnak újra meg kell vizsgálnia az előterjesztett szövegtervezetet (erre a közelmúltban már történt is precedens). Az Európai Bizottság nem köteles azt visszavonni, de ha a beérkező módosító vagy elutasító vélemények ellenére továbbra is ragaszkodik a tervezethez, akkor írásos indoklást kell tennie, melyet mind az adott ország nemzeti parlamentje, mind az Európai Parlament, mind az Európai Tanács részére meg kell küldenie.

A lisszaboni csúcson a továbbiakban megállapodás született arról, hogy az Európai Uniónak az alábbi három területen kell élenjárnia a globális kihívásoktól folyó vitában:

- Vezető szerepet kell játszania abban, hogy a nemzetközi intézményrendszer működése jobban igazodjon a nemzetközi politikai és gazdasági szintéren folyamatosan változó körülményekhez.
- Az innováció térnyerését támogatnia kell, szorgalmazva az oktatás fejlesztését
- A környezetvédelemre – elsősorban az éghajlatváltozás elleni küzdelemre – fókuszálva kell tevékenykednie.

A fentiekén túlmenően nagy gazdasági kihívás elé állítja az Uniót – szűkebb értelemben az Európai Befektetési Bankot – a globális pénzpiac feltételeinek hektikus változása, amely ugyan elősegítheti a beruházási források elérhetőségét és hatékonyabb felhasználását, de akár világméretű pénzügyi és gazdasági változásokat is előidézhet.

A legnagyobb rizikófaktort a kockázati alapok jelentik, amelyek a jól szabályozott nyugdíjalapok, az állami ellenőrzésű külföldi befektetési alapok és a pénzügyi kalandorok forrásait egyaránt felhasználják. Ezek az alapok akár

több milliárd eurónyi összegek felett is rendelkezhetnek, és bármelyik elbukása láncreakciószerű bizalmi válsághoz is vezethet a nemzetközi pénzpiacokon. A pénzügyi szakemberek szerint az uniós tagállamoknak egységes megközelítést kell kidolgozniuk ezen alapok tevékenységére, mert a tagállamok egymástól eltérő nemzeti fellépése megbontaná a belső piac egységét. Az egységes uniós fellépés természetesen nem feltétlenül jelent egységes jogszabályokat, de ez utóbbiak kétségtelenül elősegítenek azt.

IV.3. Az Európa 2020 stratégia

Az Európai Unió Európa 2020 elnevezésű stratégiája három meghatározó prioritáson nyugszik:

- A folyamatos növekedés biztosításán, amelynek alapja a tudás- és innováció alapú gazdaság,
- A fenntartható fejlődésen, amelyhez elengedhetetlen az alapanyag kímélő, környezetbarát és versenyképes gazdaság,
- valamint a belső, szociális fejlődésen, amelynek alapja a magas foglalkoztatottság bázisán létrejövő szociális és területi kohézió.

Az Európai Bizottság meghatározta, hogy hová kíván eljutni 2020-ra. Ebből a megfontolásból öt célkitűzést határoztak meg:

- A 20 és 64 év közti korosztály 75%-ának alkalmazása
- Az Európai Unió GDP-jének 3%-át a kutatás fejlesztés területén kell felhasználni
- A „20/20/20” klíma-energia célok elérése
- Az iskolából kimaradók arányát 10% alá kell csökkenteni, valamint a fiatal generáció 40%-ának kell felsőfokú diplomával rendelkeznie.
- A szegénységküszöb határán lévő emberek létszámát húsz millió fővel kell csökkenteni 2020-ra (*European Commission, Europe 2020 strategy, 2010*).

A felsorolt célok egymáshoz kapcsolódnak, és kritikus jelentőséggel bírnak az EU jövője szempontjából. A siker érdekében a tagállamoknak a saját lehetőségeikhez mérten be kell építeni a közös célkitűzéseket a saját nemzeti célhierarchiájukba.

A kitűzött célok a három stratégiai növekedési prioritáshoz kapcsolódnak, viszont nem merítik ki teljes mértékben azoknak a nemzeti, uniós és nemzetközi szinten megvalósítandó akcióprogramoknak a sorát, amelyek a növekedést elősegítik. Az Európai Bizottság 7 meghatározó kezdeményezést indított útnak a meghatározott prioritások katalizátoraként.

Az Európai Bizottság hét kezdeményezése, amelyek elősegítik a prioritásnak kijelölt területek fejlesztését:

- „Innováció unió”: a kutatás-fejlesztés finanszírozási keretfeltételeinek javítása, a hozzáférés megkönnyítése, hogy az innovatív ötleteket valóban növekedést és munkahelyeket generáló új termékekre és szolgáltatásokra lehessen konvertálni.
- „Fiatalok mozgásban”: az oktatási rendszerek színvonalának emelése, valamint a fiatalok munkaerőpiacra jutásának elősegítése
- „Digitális Európa”: A nagy sebességű internet, és az egységes európai digitális piac bevezetése.
- „Erőforrás hatékony Európa”: A gazdasági növekedést le kell választani a nyersanyag felhasználás volumennövekedéséről. Az alacsony szénfelhasználás irányába való elmozdulás, az energiahatékonyság, a megújuló energiaforrások térnyerése, valamint a szállítmányozás modernizálása a negyedik kezdeményezés célja.
- „A globalizáció korára kidolgozott iparpolitika”: az üzleti környezet javítása, különösen a kis- és középvállalkozások számára, valamint egy világszinten versenyképes, erős, fejlődőképes ipari bázis kialakítása.
- „Új készségek, és munkahelyek teremtése”: a munkaerőpiac modernizálása, az életen át tartó tanulás filozófiájának elterjedése, az egy-

máshoz jól illeszkedő munkaerő kereslet és kínálat elérése, intenzív munkaerő mobilitás.

- „Európai platform a szegénység ellen”: ez a kezdeményezés a szociális és területi kohézió elérést célozza meg, úgy, hogy a növekedés és új munkahelyek előnyét minél szélesebb körű társadalmi rétegek élvezzék, és a szociálisan hátrányos helyzetűek minél jobban tudjanak integrálódni a társadalomba (*European Commission, Europe 2020 strategy, 2010*).

Az előbb említett hét kezdeményezés, mind az uniót, mind pedig a tagállamokat kötelezi. Az EU szintű eszköztárat, mindenekelőtt a közös piacot, a pénzügyi intézeteket, és külső politikai eszközöket is be kell vetni az Európa 2020 stratégia megvalósítása érdekében. Azonnali és elsődleges prioritás a pénzügyi rendszer reformja, a költségvetés konszolidációja a hosszú távú növekedés érdekében.

Az Európa 2020 stratégia két oszlopon nyugszik: egyszer a prioritásokon és fő célkitűzéseken, másodsorban pedig az ország jelentéseken, amelyek orientálják a tagállamokat, hogy milyen stratégiát dolgozzanak ki annak érdekében, hogy újra növekedési pályára álljanak. Országspecifikus jelentések, javaslatok készülnek a tagállamok számára. Az Európa 2020 jelentés, valamint a stabilitás és növekedési csomag egyszerre készül el. Az Európai Tanács kezében összpontosul a teljes új stratégiai csomag. Az Európai Bizottság folyamatosan monitorozni fogja a célok elérése érdekében tett lépéseket, és szükség esetén módosító indítványokat tesz. Az Európai Parlament legfőbb felelőssége az, hogy mobilizálja az embereket, és a kulcsfontosságú kezdeményezéseknél részt vegyen a törvényalkotásban. Ezt a partnerségi megközelítést kell kiterjeszteni az EU bizottságaira, a nemzeti parlamentekre, a nemzeti, helyi és regionális intézményekre, a szociális partnerekre, valamint a civil szervezetekre is, hogy a felvázolt vízió elérhető közelségbe kerüljön.

IV.3.1. Nagymérvű átalakulás korszaka

A mostani gazdasági válság precedens nélküli a jelen generáció számára. Az EU GDP-je 4%-ot esett 2009-ben, az ipari termelés visszaesett a 90-es évek színvonalára, valamint 10%-ra szökkent fel a munkanélküliség. A jelenleg még mindig nagyon törekeny pénzügyi rendszer nem teszi lehetővé a vállalkozások és a háztartások számára a kölcsönhöz jutást. Az államháztartási hiány az egész Európai Unió szerte a GDP 7%, az eladósodottság mértéke pedig a GDP 80%-a. A növekedési potenciál mértéke a felére esett vissza.

Az Európai Unió strukturális gyengeségei a felszínre kerültek

A krízisből való kilábalás nagy kihívást jelent, viszont ennél még nagyobb kihívás, hogy sikerüljön megváltoztatni a krízisidőszakot megelőző struktúrát. A gazdasági válságot megelőző időszakban is voltak már olyan stratégiai területek, ahol az EU a versenytársai mögött kulllott. Az unió átlagos növekedése alulmaradt a fő gazdasági partnereivel szemben, ami elsődlegesen a termelékenységben tapasztalható hátránynak tudható be. A termelékenységi hátrány leginkább az alacsony szintű kutatás-fejlesztésbe való beruházás, az információs technológia nem kielégítő hasznosítására, valamint a társadalom részéről az innovációk iránt tanúsított közönyösség számlájára írható. A gazdasági környezet abszorpciós képessége, valamint dinamizmusa szintén alulmarad a triád másik két tagjához képest.

Az Európai Unió átlagos 20-64 év közötti, 69%-os foglalkoztatási rátája szintén jelentősen elmarad a többi gazdasági térség mutatójától. Európában az idősebb, 55-64 év közti korosztály csupán 46%-a dolgozik a 62%-os amerikai és japán átlaggal szemben. Ezen túlmenően az európaiak 10%-kal kevesebb munkaórát dolgoznak amerikai, és japán társaikhoz képest.

A demográfiai problémák is egyre erősebben jelentkeznek. A baby-boom generáció nyugdíjazásával párhuzamosan az aktív, dolgozóképes lakosság aránya csökkenésnek indul 2013-14-től. A 60 év feletti lakosság aránya kétszer olyan ütemben növekszik, mint 2007. előtt. A csökkenő aktív munkaképes lakosság aránya, a versenytársaknál magasabb munkanélküliség, valamint a nyugdíjasok számarányának drasztikus növekedése egyre nagyobb terhet jelent a jóléti ellátórendszerekre nézve.

Európának fel kell tárnia a strukturális gyengeségeit, és kezelni kell azokat, ha meg akarja őrizni eddigi pozícióját, nem is beszélve a korábban célul kitűzött első helyről.

Korunk nemzetgazdaságai nagymértékben össze vannak kötve, a világ-gazdaság talán legátfogóbb és általánosabb ismertetőjegyévé vált az interdependencia fogalma. Az EU továbbra is jelentősen profitálni fog nyitott gazdaságából, viszont nem szabad figyelmen kívül hagyni a többi fejlett gazdasági közösség, és feltörekvő, újonnan iparosodott ország részéről jövő egyre intenzívebbé váló versenyt. Az újonnan iparosodott ország kifejezés nem fedi le teljes mértékben azon országok csoportját, amelyek az 1950-60-as években szerezték vissza önrendelkezésüket, és az idők szavát megérezve a tudásalapú, szolgáltatásorientált, magas K+F értéket tartalmazó termelés irányába orientálták gazdaságukat. Ezek az országok, mint például Szingapúr, Malajzia, Dél-Korea a korábbi mezőgazdaságon és kitermelőiparon alapuló gazdaságukat egyenesen az „iparon túli gazdaságba” vezették át, ahol a hangsúly az információ-kommunikáció, a K+F, valamint a szolgáltató szektor mindent átható dominanciájára helyeződik. Kína és India helyzete az előbb említett országoktól eltérő, viszont tagadhatatlan, hogy mind a korábban szocialista tervgazdaságot folytató Kína, mind pedig a korábban nagyon erős agrár- és primer iparági dominanciát mutató India is nagyon céltudatos, a kutatás-fejlesztés bázisán alapuló, ipari-szolgáltató orientált gazdaságpolitikát folytat. A tudásalapú társadalom egész országot érintő átütő

sikeréről természetesen még elhamarkodott lenne beszélni, tekintettel arra, hogy a nevezett két országban a lakosság 60-70%-a még falvakban él, és az infrastruktúra színvonala nem kielégítő.

Az azonban tagadhatatlan, hogy az erőteljes K+F iparágakba történő befektetés lehetővé teszi a feltörekvő országok számára, hogy egyre inkább integrálódjanak a nemzetközi munkamegosztásba, és minél előrébb jussanak az értékláncban. A korábbi fejlődő országok világgazdasági versenybe való bekapcsolódása az általuk gerjesztett nem jelentéktelen versenyképességgel szemben lehetőséget is biztosít az EU számára, hiszen óriási belső piaccal rendelkeznek.

A világ pénzügyi intézményrendszere felülvizsgálatra szorul. A hitelekhez való könnyű hozzáférés, a bankok sokszor túlzó, és felelőtlen kockázatvállalásai vezettek a lufi gazdaságok kialakulásához. Európának is ki kell dolgozni egy kríziskezelő intézményrendszert, és mechanizmust, amely biztosítja, hogy ne rendüljön meg a pénzügyi rendszer.

A klímaváltozás és erőforrás-gazdálkodás drasztikus cselekvési programot kíván. A túlzott fosszilis energiafüggőség, valamint a nyersanyagok nem elég hatékony felhasználása nagyfokú függőséget, és nemzetbiztonsági kockázatot generál, míg a hirtelen áremelkedések sokkolják a nemzetgazdaságokat. A világ népességének 6-ról 9 milliárd főre emelkedése felgyorsítja a természetes erőforrásokért folyó versenyt, és egyre jobban igénybe veszi a környezetet. Az EU-nak össze kell fogni a világ többi régiójával is, hogy stabilizálni tudja a világ természetes környezetének állapotát.

IV.3.2. A jelenlegi világgazdasági válságból levont következtetések

Az unió tagállamai nagymértékben függnek egymástól. A reformok, illetve azok hiánya az egész integráció teljesítményét befolyásolja. Néhány állam államháztartási hiánya megakadályozza az alap infrastrukturális fejlesztéseket is, ami egyértelműen gátolja az uniós szintű koor-

dinációt, az azonos színvonalú infrastrukturális háttér létrehozását. Az uniós szintű stabilizációs, válságkezelő koordináció, intézményrendszer a jövőben elengedhetetlenné válik, az egyes tagállamok önmaguk nem tudnak úrrá lenni a válsághelyzeteken.

Az EU csak akkor tud érdemi, befolyásos szereplő lenni a világpolitikában, ha sokkal markánsabb, átláthatóbb koordinációt tud elérni saját belső piacán. Jelen pillanatban nem csupán a válságból való kilábalásról van szó: ahogy már korábban is említettem, nem a válságot megelőző állapotot kell visszahozni, hanem annak egy áramvonalas, racionalizált struktúráját. A G20 találkozók egyre karakterisztikusabban mutatják meg a feltörekvő országok gazdasági és politikai ambícióit.

Az európai integrációnak két választása van: a tagállamok közös nevezőre jutnak a gazdasági válságból való felépülés és a gazdasági reorganizáció mikéntjéről, vagy az unió folytatja a lassú, többnyire koordinálatlan reformkísérleteit, amely egyre inkább a versenyképesség fokozatos további elvesztésében, és a világ gazdasági súly csökkenésében érhető tetten.

Az Európai Uniónak azonban van esélye a sikerre. Ne feledkezzünk meg a felhalmozott tudásbázisról, és az emberek kreativitásáról, az erős ipari bázisról, a szerteágazó szolgáltató szektorról, a magas színvonalú mezőgazdaságról, az évszázados hagyományokra visszatekintő tengerészetéről, a közös piacról, és a közös valutáról. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az EU a világ legnagyobb kereskedelmi csoportosulása, és ide áramlanak a legnagyobb mértékben a külföldi tőkeberuházások. Mindehhez kapcsolódik még az erős alapokon nyugvó értékrendszer, a demokratikus intézményrendszer, és a gazdasági, szociális és területi egységért, és szolidaritásért tett erőfeszítések. A környezetvédelem, a kulturális sokszínűség, a nemek közti egyenlőség szintén az EU meghatározó értékrendszeréhez tartoznak. Az EU sorai között tudhatja a világ leginnovatívabb, legfejlettebb ipari-szolgáltató államait, de az EU számára mégis az a legnagyobb esély, ha egységesen tud fellépni.

Az eddig elért eredmények mellett azonban mindenképp meg kell említeni azokat a gyengeségeket is, amelyek orvoslása elengedhetetlen a további fejlődés és az unió mélyítése szempontjából. A jelenlegi és a korábbi gazdasági krízisek egyértelműen bebizonyították, hogy az unió nem rendelkezik egységes válságkezelési intézményrendszerrel.

IV.3.3. Merre tart Európa 2020-ban?

Európának 2020-ban három célkitűzést kellene szívügyének tekintenie:

1. Ésszerű növekedés – tudáson és fejlesztésen alapuló gazdasági fejlődés.
2. Fenntartható növekedés – a gazdaságban az erőforrásokat sokkal hatékonyabban kell felhasználni, környezetbarát és versenyképes módon.
3. Magában foglalt növekedés – amely támogatja a magas foglalkoztatás mellett gazdaságot és megteremti a gazdasági, társadalmi és területi egységet.

Ez a három fent említett prioritás kölcsönösen erősíti egymást és szemléltetik, hogy a 21. századi Európát hogyan kellene felépíteni (*European Commission, Europe 2020 strategy, 2010*).

Annak érdekében, hogy az erőfeszítéseink célt érjenek és a fejlődést befolyásolni tudjuk, az Európai Uniónak el kell fogadnia azt a tényt, hogy 2020-ra kevesebb számú célkitűzést kell megvalósítania. A célkitűzéseknek az ésszerű, fenntartható és belső növekedést kell megvalósítaniuk. Olyan módon kell ezt a célt elérni, hogy a tagállamok sokféleségét is tiszteletben tartsa. A megvalósításnak megbízható tényeken kell alapulnia. A következő előirányzatok is ezen az alapon lettek kiválasztva, az hogy ezek 2020-ra tényleg meg tudnak-e valósulni, még kérdéses. A népesség foglalkoztatottsági rátája, a 20 és 64 év közötti lakosság körében a je-

lenlegi 69%-ról legalább 75 százalékra kellene, hogy emelkedjen, azáltal hogy a nőket, az idősebb munkavállalókat és a bevándorlókat a munkaerőpiacon szélesebb körben foglalkoztatják. Az Európai Unió jelenleg a GDP három százalékát fordítja K+F – re. Ez az előirányzat felhívta a figyelmet a magán- és közszektorba való K+F beruházások szükségességére, Nagyon sok felmérés igazolja ezt a tényt. Az Európai Bizottság úgy tervezi, hogy ezt a három százalékos előirányzatot tartja, és közben kifejleszt egy mutatót, amely a K+F és a beruházás intenzitását tükrözi. Az 1990-es szinthez mérve legalább húsz százalékkal csökkenteni kell az üvegházakból kibocsátott gázt, a megújuló energiaforrásokat az energiafelhasználásban legalább húsz százalékra kellene növelni. Az energiafelhasználás hatékonyságát is legalább húsz százalékkal növelni kellene. Az oktatáspolitikának azt a célt kellene megvalósítania, hogy azoknak a diákoknak a száma, akik idő előtt otthagyják az iskolát, a mostani 15 százalékról 10 százalékra csökkenjen. 2020-ra a 30 és 34 év közötti korosztályban a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya a mostani 31 százalékról 40 százalékra kellene, hogy emelkedjen.

A szegénységben élő európaiak számát 25 százalékra kell csökkenteni, ami azt jelenti, hogy húsz millió embert kell a szegénységből kiemelni.

A fent megnevezett célok egymással szoros kapcsolatban állnak. Például a magasabb képzettségi szint elősegíti az elhelyezkedést és a foglalkoztatottsági ráta növekedése csökkenti a szegénységet. A K+F kapacitásának nagyobb kihasználása párosítva új módszerek bevezetésével a gazdaság minden szektorában, elősegíti a versenyképességet és munkalehetőségeket teremt. A tiszta, minél kevesebb szennyezést felhasználó technológiákba való beruházás segít a környezetünkön és közreműködik abban, hogy felvegyük a küzdelmet a klímaváltozás ellen, továbbá új üzleti és munkalehetőségeket teremt.

Fenti célok megvalósításához határozott irányításra van szükség. Ezek a célok jellegzetesek, azonban nincsenek aprólékosan kidolgozva. Meg-

testesítik azt az elképzelést, ahogy a Bizottság az Európai Uniót 2020-ban kulcsfontosságú mutatók szerint látni szeretné. A célkitűzések nem az azonos mérce elvet képviselik. Minden tagállam különböző, és a 27 tagállamból álló Európai Unió sokkal sokszínűbb annál, mint amilyen egy évtizeddel ezelőtt volt.

A gazdasági fejlettség különbségei és az életszínvonal egyenlőtlenségének ellenére a Bizottság úgy véli, hogy a kitűzött előirányzatok minden tagállam számára meghatározóak, ugyanolyan mértékben az újaknak, mint a régieknek. A kutatás-fejlesztésbe való beruházás és az oktatás, illetőleg hatékony erőforrás felhasználású technológiák támogatni fogják a hagyományos szektorokat, a mezőgazdaságot és a magas szintű gazdasági szolgáltatást. Ez a gazdasági, szociális és a területi kohéziót fogja megerősíteni.

Annak érdekében, hogy meggyőződjünk arról, hogy az egyes tagállamok a 2020-as EU-stratégiát beépítsék a rendszerükbe, a Bizottság azt javasolja, hogy ezeket az EU-célkitűzéseket implementálják a nemzeti célhierarchiába. A tagállamok törekvéseivel összefüggésben a Bizottság intézkedések meghozatalát javasolja, amivel az Európai Unió egy új, sokkal nagyobb mértékben fenntartható növekedési pályára léphet. A közösségi és a nemzeti intézkedéseknek támogatni, stimulálni kell egymást.

Európának cselekednie kell, mivel a jövő gazdaságának motorját alkotó területeken jelentős versenyhátrányban van a Triád többi tagjával szemben. Az unió a GDP-jének kevesebb, mint 2%-át, míg az USA és Japán 2,6%, illetve 3,4%-ot fordít kutatás-fejlesztésre (*European Commission, Europe 2020 strategy*, 2010). Európának mindenekelőtt arra kell koncentrálnia, hogy megfelelő feltételeket teremtsen a magánszektor kutatás-fejlesztési beruházásai számára.

Az oktatás, továbbképzés, és életen át tartó tanulás területén szintén jelentős lemaradásban van az unió versenytársaival szemben. Az európai tanulók negyede olvasási, értelmezési nehézségekkel küzd. A tanulók körülbelül fele rendelkezik középfokú végzettséggel, viszont ez a végzettség az esetek

többségében nem felel meg a munkaerőpiac elvárásainak. A 25 és 34 év közötti fiatalok közül csak minden harmadik rendelkezik egyetemi diplomával, míg ez az arány az USA és Japán esetében 40 és 50%. A Shanghai index alapján csupán 2 európai egyetem található a világ legjobb 20 egyeteme között (*European Commission, Europe 2020 strategy, 2010*).

A digitális társadalom területén Európa szintén jelentős hátrányban van a versenytársaival szemben. A 2000 milliárd EUR értékű információs és kommunikációs piac csupán egynegyed részét tartják európai vállalkozások a kezükben. Európának a nagy sebességű internet piacán is jelentős behozni valója van. A szolgáltatás bővítése meghatározó az on-line ismertetőanyagok, valamint áruk és szolgáltatások terítése területén is. Az erre a prioritásra vonatkozó eredményes akcióterv jelentősen növelné az európai gazdaság innovációs képességét, az oktatás és az oktatási intézmények színvonalát. Ezeket a politikai döntéseket regionális, nemzeti, és uniós szinten is meg kell hozni.

Tudáson és innováción alapuló gazdaság

A gazdasági növekedés szempontjából elengedhetetlen a tudás és innováció, mint a növekedés motorjainak erősítése. Mindez azt jelenti, hogy drasztikusan javítani kell a tagállamok oktatási rendszerének színvonalát, ösztönözni kell az innovációs és tudástranszfereket az unió egész területén. Az információs és kommunikációs technológiák hatékony alkalmazása, valamint az innovatív ötletek megvalósítása a záloga annak, hogy az unió növelje versenyképességét és új tudásalapú munkahelyek jöjjenek létre.

Az innovatív Európa kezdeményezés

A kezdeményezés elsődleges célja, hogy az Európai Unió K+F, valamint innovációs politikáját a társadalom előtt álló kihívásokhoz - klímaválto-

zás, energia és nyersanyag hatékonyság, egészségügy és demográfiai változások – igazítsa.

Uniós szinten az Európai Bizottságnak a következő eredményeket kell elérnie:

- Ki kell alakítani az Európai Kutatási Területet, valamint ki kell dolgozni az energiaellátás biztonságára, közlekedésre, klímaváltozásra, és a nyersanyagok hatékony felhasználására, a környezetkímélő termelési módok bevezetésére, és az egészségügyre vonatkozó stratégiai kutatási tervet.
- Létre kell hozni az innovációkhoz szükséges keretfeltételeket: létre kell hozni az egységes Európai Szabványügyi Bíróságot, modernizálni kell a találmányok, és márkanevek védelmének keretfeltételeit, elő kell segíteni, hogy a kis- és középvállalkozások részesüljenek a szellemi termékek védelmében, valamint biztosítani kell, hogy a közbeszerzésekre vonatkozó szabályozásoknál figyelembe vegyék az innovációk prioritását.
- Az Európai Innovációs Partnerség elindítása uniós és tagállami szinten a fenntartható fejlődést elősegítő technológiák bevezetésével. Ezen a területen a bio-gazdaság 2020-ra történő bevezetése kiemelt hangsúlyt kap, mivel ez az ágazat kulcsszerepet játszik Európa jövőbeli iparának a megformálásában.
- Tovább kell erősíteni és fejleszteni az innovációs támogatásokat a rendelkezésre álló eszköztár – strukturális alap, vidékfejlesztési alap – fokozott igénybevételével. Az Európai Beruházási Bankkal folytatott szoros együttműködés, valamint a forrásokhoz való hozzáférés eljárásrendjének áramvonalasítása mindenekelőtt a kis és középvállalkozások felzárkóztatása érdekében.
- Rendkívül fontos a tudástársadalmat elősegítő partnerség támogatása, valamint az oktatás, üzleti élet, K+F és innovációs központok közti hálózatok minél jobban történő kiépítése és megerősítése. A fiatal innovatív vállalkozások támogatása elsődleges prioritással bír (*European Commission, Europe 2020 strategy, 2010*).

Nemzeti szinten a tagállamoknak a következő területeken kell élen járniuk a K+F területén:

- Meg kell reformálni a nemzeti és regionális szintű innovációs rendszereket, erősíteni kell a kapcsolatokat az egyetemek, kutatóközpontok és az üzleti élet között. Ezen felül támogatni kell a határon átnyúló kezdeményezéseket az EU területén, valamint a nemzeti támogatási rendszert a megadott prioritások szerint át kell alakítani.
- Biztosítani kell a kellőszámú természettudományi, műszaki végzettséggel rendelkező munkaerőt, és az egyetemeken is előtérbe kell kerülnie a kreativitásnak, innovációnak és a vállalkozó szellemnek.
- Különböző adókedvezményel kell támogatni a tudásba való befektetést a magángazdaság K+F iránti elkötelezettségének növelése érdekében.

A „fiatalok mozgásban” elnevezésű kezdeményezés

Jelen kezdeményezés célja, hogy növelje az unió felsőfokú intézményeinek nemzetközi elismertségét, és javítsa az oktatás és továbbképzés általános színvonalát. Ezen felül a kezdeményezés ösztönzi a tanulók és a tanárok mobilitását, külföldi ösztöndíjak igénybe vételét, valamint elősegíti a fiatalok elhelyezkedésének esélyeit.

Az Európai Bizottság a következő intézkedési terveket kívánja megvalósítani uniós szinten:

- Erősíteni kell az unió mobilitását, valamint az egyetemi és kutatói ösztöndíjakat: Erasmus, Erasmus Mundus, Tempus és Marie Curie. Ezeket az ösztöndíjakat integrálni kell a nemzeti szintű képzési programokkal.
- Ki kell dolgozni a felsőoktatásra vonatkozó modernizációs tervet, valamint értékelési rendszert, amely lehetővé teszi az európai és a világ többi régiójának felsőfokú oktatásának összehasonlítását.

- Lényeges fordulat az informális tanulás elismerése.
- A tagállamok, valamint a szociális partnerek bevonásával kell kidolgozni a fiatal munkanélküliség elleni programot (*European Commission, Europe 2020 strategy, 2010*).

Nemzeti szinten a következő feladatokat kell elvégezni:

- Biztosítani kell az oktatás és továbbképzések hatékonyabbá tételére irányuló befektetéseket.
- Növelni kell az oktatási rendszer színvonalát az alapvető kompetenciák fejlesztésével.
- Biztosítani kell az oktatási rendszer nyitottságát, valamint azt, hogy az oktatás feleljen meg a munkaerőpiac támasztotta követelményeknek.
- Hatékony szerepvállalás a fiatalok munkához juttatásában.

A digitális Európa kezdeményezés

Eme kezdeményezés célja, hogy a digitális közös piac gazdasági és társadalmi előnyeiből minden tagállam állampolgára profitáljon. A széles-sávú internet elérhetőség biztosítását 2013-ig megvalósítandó célként tűzte ki az unió.

Unió szinten meg kell teremteni a kiszámítható, biztos jogi hátteret az internet infrastruktúrába, illetve a kapcsolódó szolgáltatásokba történő beruházásokhoz. Az unió strukturális alapjait is be kell vonni a finanszírozásokba. A valódi on-line közös piac létrehozása elérendő cél. A biztonságos web szolgáltatások biztosítása alapvető feltétel korunk globalizált világában. A kezdeményezés kifejti, hogy a kutatási és innovációs alapok reformjára elengedhetetlenül szükség van annak érdekében, hogy a valóban versenyképes új, potenciállal rendelkező kis- és középvállalkozások juszanak hozzá a pénzügyi forrásokhoz.

Nemzeti szinten pedig ki kell alakítani a nagysebességű internet stratégiát, annak finanszírozását. Olyan esetekben, ahol a magánszféra nem tudja kielégítő mértékben előteremteni a finanszírozási forrásokat, ott be kell vonni az EU strukturális alapjait. A tagállamoknak meg kell teremteni továbbá a szükséges jogi hátteret, valamint biztosítani kell, hogy egyre több közszolgáltatás elektronikus úton is elérhető és intézhető legyen.

Fenntartható növekedés egy energiatakarékosabb, zöldebb és versenyképesebb gazdasággal

A fenntartható növekedés alapja egy olyan hatékony, versenyképes európai gazdaság, ahol Európa vezető szerepet játszik új környezetkímélő eljárásrendek és technológiák bevezetésében. Az új technológiák termelésben történő bevetésénél nem szabad megfélemlíteni a kis- és középvállalkozásokról sem. Ezen cégeknek szintén úttörő szerepet kell vállalniuk az újítások bevezetésében. Erre annál is inkább szükség van, mivel a KKV szektor a legnagyobb munkaadó, és Európa vezető szerepének elérése elképzelhetetlen a duális gazdasági rend (haladó multinacionális élboly, kullogó kis- és középvállalkozások) megléte mellett. Ez a megközelítés segíteni fogja Európa prosperitását és hozzájárul a környezeti ártalmaktól mentes, kiegyensúlyozott gazdasági növekedéshez. Az Európai Uniónak átfogó intézkedési tervet kell kidolgoznia a versenyképesség területén. Napjainkig a nemzetközi kereskedelem biztosította Európa prosperitását. Az exportpiacokon óriási a verseny, így jelentős mértékben növelni kell az unió versenyképességét, ha nem akar lemaradni a versenytársak mögött. Az EU úttörő szerepet töltött be a környezetkímélő technológiák kifejlesztésében, viszont ez az előny egyre inkább zsugorodik a szívosan feltörekvő kínai, és észak-amerikai versenytársak miatt. Az uniónak hathatós intézkedéseket kell alkalmaznia, ha meg akarja tartani a zöld technológiák területén elért piacvezető helyzetét.

A klímaváltozás elleni harcban követni kell a káros anyag kibocsátás csökkentésére kidolgozott terveket. Az energiatakarékos technológiák értelemszerűen csökkentik a káros anyag kibocsátást, pénzt takarítanak meg, és növelik a gazdaság teljesítményét. Ezen a területen különös gondot kell fordítani a termelési technológiák, eljárásrendek, szabályzatok folyamatos monitoringozására a természeti katasztrófák megelőzése érdekében.

Az energiahatékonyságra kidolgozott célkitűzések elérése esetén 2020-ra 60 milliárd EUR összeggel kevesebbet kell költeni kőolaj és földgáz importra. Ez az eredmény nemcsak a pénzügyi megtakarítás szempontjából lényeges, hanem alapvető jelentőséggel bír az energiabiztonság szempontjából is. Abban az esetben, ha sikerül teljesíteni az EU kitűzött célkitűzését – miszerint 2020-ra a szükséges energiaigény 20%-t megújuló energiaforrásból lehet fedezni – úgy 600 ezer új munkahely létesül Európa szerte. Az egységes európai energiapiac létrejötte 0,6–0,8%-os GDP növekedést eredményez (*European Commission, Europe 2020 strategy, 2010*).

Az erőforrás hatékony kezdeményezés

Ez a kezdeményezés első sorban arra irányul, hogy a gazdaságban menjen végbe egy átmenet az energiatakarékos, alacsony szénigényű üzemmód irányába. Az unió szintjén a Bizottság a következő lépéseket határozta el a kezdeményezés megvalósítása érdekében:

- Az unió pénzügyi eszközeinek mobilizálása (vidékfejlesztés, strukturális alapok, kutatás-fejlesztés keretprogram, transz-európai hálózatok, Európai Beruházási Bank) egy konzisztens finanszírozási politika keretében, amely harmonizálja a közösségi és nemzeti szintű közösségi és magán beruházásokat.
- A szállítmányozás modernizálása révén elérhető versenyképesség növekedés. Új környezetkímélő technológiák bevezetése.

- Magas hozzáadott értékű európai stratégiai projektek implementálása különös tekintettel a határokon átnyúló intermodális csomópontokra.
- A közösségi energiapiac létrehozása, valamint az energetikai stratégiai kidolgozása, a megújuló energiaforrások fokozott igénybevétele, térnyerése.
- Az európai hálózatok, beleértve a transz-európai energia hálózat fejlesztése, egy egységes, egymással összekapcsolt energiahálózat kiépítése a strukturális alapok, és az EIB források bevonásával. Ez a kezdeményezés mindenekelőtt infrastrukturális projekteket foglal magában a Baltikum, a Balkán és az eurázsiai régiókban.
- Energia Hatékonysági Akció Terv kidolgozása a fogyasztási és termelési szokások megváltoztatása érdekében, valamint az ehhez kapcsolódó finanszírozás megteremtése (strukturális alapok bevonásával).
- Technológiai és strukturális váltás elősegítése, amely lehetővé teszi, hogy az EU 2050-re elérje a szénmonoxid kibocsátás csökkentésével, és a környezetmegóvással kapcsolatos céljait (*European Commission, Europe 2020 strategy, 2010*).

Tagállami szinten is szükség van mielőbbi intézkedések meghozatalára, így például meg kell szüntetni a környezetre ártalmas támogatásokat. Kivételt csak ott lehet tenni, ahol az emberek szociális biztonsága ezt elengedhetetlenné teszi. Érdekes ez a meghatározás, mivel így könnyen kijátszható a jogszabály. A másik, jelentősebb dilemma, hogy míg az európai integráció jelentős lépéseket tesz regionális szinten a környezetvédelemért, addig ezeket a lépéseket messze nem olyan mértékben követi a világ többi része. A globális szinten működő szervezetek, például a WTO, Világkereskedelmi Szervezet messze nem ír elő olyan szigorú környezetvédelmi és munkavédelmi szabályozást, mint az EU. Az EU környezetvédelmi és munkavédelmi addicionális ráfordításai versenyhátrányt jelentenek az unió szempontjából.

Nagyon nehéz minden szempontból kedvező döntést hozni, mivel az unió országában jelentkező szigorú szabályozás arra sarkallja az európai vállalkozásokat, hogy a termelésüket a volt szocialista tagköztársaságokba, vagy pedig fejlődő országokba telepítsék ki. Ennek az a következménye, hogy az EU-n, és a többi fejlett ipari-szolgáltató államon kívül általános tendenciává válik a környezeti állapot romlása, valamint az ipartelepítés következtében, ha csekély, de mégis anyagi gyarapodásnak induló országok, és lakosságuk elsődlegesen olyan beruházásokba fognak, amelyek még tovább károsítják a környezetet.

- Az EU tagállamoknak különböző adókedvezményekkel kell serkenteniük az energiatakarékos energiatermelési és fogyasztási metódusokat.
- A tagállamok közti kapcsolódást biztosító infrastrukturális hálózatok kiépítése, amely kapcsolódik az EU alaphálózathoz.
- Szabályozás, teljesítményértékelési rendszer bevezetése
- A városi közlekedésre való koncentráció, mivel itt a legmagasabb a szennyezőanyag kibocsátás
- A strukturális alapok bevonása energiahatékonysági és hulladékfeldolgozási, felhasználási projektekbe (*European Commission, Europe 2020 strategy, 2010*).

Globalizált világra szabott iparpolitika

A globális válság mindenekelőtt az ipart és a kis- és középvállalkozásokat sújtotta. Az iparnak szembe kell néznie az alacsony szénigényű termelési folyamatok kihívásaival. Az Európai Bizottság szoros együttműködést kíván kialakítani az érintett iparági döntéshozókkal (vállalatok, szakszervezetek, tudományos intézetek, civil szervezetek), annak érdekében, hogy kialakítsák a modern iparpolitika keretfeltételeit, ösztönözzék a vállalkozásokat, és erősítsék az európai kitermelő-, feldolgozóipar, valamint a szolgáltató

szektor versenyképességét. Az új iparpolitika érinteni fogja az egyre nemzetközibbé váló értéklánc valamennyi láncszemét, a nyersanyagokhoz való hozzáféréstől a termékek és szolgáltatások utógondozásáig.

Az unió szintjén meg kell teremteni azokat a peremfeltételeket, amelyek lehetővé teszik az erős, versenyképes és diverzifikált európai ipari bázis fejlődését, valamint támogatják a feldolgozó szektor átalakulását az energia és nyersanyag hatékonyság területén. A Bizottság álláspontja szerint horizontális megközelítéssel kell kezelni az iparpolitikát, azaz még transzparenssebbé kell tenni az állami beszerzések eljárásrendjét, a versenyszabályozást, és az iparpolitika meghatározó irányelveit. Az üzleti környezet javítására is nagy hangsúlyt kell fektetni, főként a kis- és középvállalkozások pénzügyi forrásokhoz jutása területén. Az ipari szektorban jelentős átcsoportosításra, és ennek velejárójaként átképzésekre is szükség van. A versenyképtelen, folyamatosan veszteséges ágazatokat le kell építeni, és a jövő orientált, nagy növekedési rátával kecsegtető új iparágakba kell befektetni, és a szükséges munkaerő képzését is ennek megfelelően kell ösztönözni. Az európai kkv szektor nemzetközisítése különös jelentőséggel bír. Biztosítani kell, hogy az európai ipar fejlődését kövessék a kapcsolódó, kiegészítő szolgáltatások is, mint például a hatékony közlekedési, logisztika hálózat kiépítése az unió területén, hogy a közös piac minél jobban tudjon működni, valamint biztosítva legyen az unión túli területek elérése.

Az európai ipar sikerének további kulcseleme, hogy a jelenlegi feldolgozó- és szolgáltató ipar át tud-e állni egy olyan erőforrás hatékony üzemmódra, amely biztosítja a hosszú távú versenyképességet. A hatékony iparpolitika mellett az EU-ban általánossá kell válnia a vállalati szociális felelősségvállalásnak is, amely biztosítja a hosszú távú alkalmazotti és fogyasztói bizalmat. Nemzeti szinten a tagállamoknak elő kell segíteni, hogy a vállalkozások adminisztratív terhei csökkenjenek, és kiemelt szerep jusson a K+F-fel foglalkozó kis- és középvállalkozásoknak.

Belső növekedés: magas foglalkoztatottsággal működő gazdaság, amely gazdasági, szociális és földrajzi kohéziót biztosít

A belső növekedés olyan gazdaságot jellemez, ahol nagy hangsúlyt helyeznek a magas foglalkoztatottságra, a munkaerő folyamatos továbbképzésére, a szegénység leküzdésére, a hatékony szociális háló fenntartására, hogy a társadalom egyenszilárdsága biztosított legyen. Nagyon lényeges, hogy a gazdasági növekedés generálta jólét eljusson az unió kieső régióiba is. A társadalmi kohézió mind tagállami, mind pedig uniós szinten elsőrendű kihívás.

Európának nincs más választása, mint maximális mértékben kihasználni a humán erőforrás állományát, hogy ellent tudjon állni az öregedő társadalom kihívásainak. A nemek közti egyenlőséget biztosító rendelkezések elengedhetetlenek a munkaerő-piaci aktivitás és szociális kohézió növekedése érdekében.

Európának a Triád másik két tagjával szemben a foglalkoztatás területén is lemaradása van. Míg Amerikában és Japánban a munkaképes lakosság több mint 70%-a dolgozik, addig az EU-ban csak munkaképes lakosság kétharmada dolgozik. A nők és az idősebb munkások foglalkoztatottsága különösen alacsony. A fiatalok helyzete szintén nagyon rossz, 21%-os munkanélküliség jellemzi a korosztályt. Féltő, hogy a munka világából kieső emberek nem találnak vissza a munkaerőpiacra. Az unió területén 80 millió ember csak alacsony végzettséggel rendelkezik, az élethosszig tartó tanulás koncepció első sorban a magasabb fokú iskolai végzettséggel rendelkezőknek kedvez. 2020-ban 16 millióval több olyan munkahely lesz, amelyek magas fokú szakképesítést igényelnek. Az alacsony végzettséget igénylő munkahelyek száma ugyanezen időszakban 12 millióval csökken. A munkában töltött évek számának növekedésével az életciklusok során újabb és újabb képességeket kell elsajátítania a munkavállalóknak. A szegénység elleni küzdelem szempontjából is meghatározó fontosságú a

képzés és az oktatás. Jelenleg az unióban 80 millió ember él a szegénységküszöbön. A 80 millió szegényből 19 millió a gyermek.

Kezdeményezés az új munkahelyteremtésekért, és a készségekért

A kezdeményezés mindenekelőtt a munkaerőpiac modernizálására irányul, a munkahelyek számának növelésére, és ezzel egyidejűleg a szociális ellátórendszerek fenntartására. Az embereket meg kell győzni arról, hogy a folyamatos tanulás, ismeretanyag bővítés teszi lehetővé a változásokhoz való prompt alkalmazkodást, és a karrierlehetőségeket.

Mindenképp erősíteni, és ösztönözni kell az unión belüli munkaerő áramlást. A strukturális alapok, mindenekelőtt az Európai Szociális Alap finanszírozásain keresztül biztosítani kell, hogy a kereslet és a kínálat szinkronba kerüljön egymással a munkaerőpiacon. Az unión belüli munkaerő áramláson túl biztosítani kell az előrettekintő migrációs politikát, amely megfelelő, és rugalmas választ tud adni a munkaerőpiac mindenkori prioritásaira és igényeire.

Törekedni kell arra, hogy a szociális partnerek kapacitása minél inkább ki legyen használva, valamint a szociális dialógus minden szinten biztosított legyen az unióban (EU, nemzeti, regionális és szektor szinten is).

Valamennyi érdekelt felet be kell vonni az oktatás és továbbképzés stratégiai irányelveinek, keretfeltételeinek kidolgozásába. Az irányelveknek első sorban az életen át tartó tanulás koncepciójának megvalósítására kell irányulniuk. Megvalósítandó cél, hogy a különböző oktatási és képzési irányok között megkönnyítsék az átjárhatóságot. Az uniós szintű szociális partnereknek ki kellene dolgozni, hogy milyen eszközökkel tudják elősegíteni az oktatási és átképzési célok mindenkori igények szerinti elérését.

Ki kell dolgozni az Európai Készség Kompetencia és Foglalkoztatási Keretprogramot a fentiekben ismertetett oktatási és foglalkoztatási célok összehangolására, összefogására.

Nemzeti szinten folyamatosan ellenőrizni kell az adó- és kedvezmény rendszert, hogy az alacsonyabb iskolázottságú emberek is kellő bérhez jussanak, és eltöröljék a magánvállalkozások útjában álló akadályokat. Emellett biztosítani kell a nemek közötti egyenlőséget, és ki kell alakítani a munka és magánélet egyensúly új formáit. Ösztönözni kell a hatékony szociális párbeszédet. A nemzeti képzési keretrendszert összhangba kell hozni az európai szintű képzési keretrendszerrel.

A szegénység elleni európai kezdeményezés

Ennek a kezdeményezésnek elsődleges célja a gazdasági, szociális és területi kohézió megteremtése az unión belül. A szegénység és a szociális kirekesztettség leküzdése, a hátrányos helyzetű rétegek társadalmi reintegrációja, az alapvető emberi jogok maximális biztosítása az EU alapvető szociális, társadalmi céljai közé tartozik.

A Bizottság a jelenleg érvényben lévő gyakorlat helyett a köz- és magánszféra aktív bevonása, közreműködése mellett kívánja felszámolni a szociális kirekesztettséget. A pénzügyi fedezetet az Európai Szociális Alap biztosítja ennél a kezdeményezésnél.

A leszakadt rétegek felzárkóztatására innovatív továbbképzési rendszert kell kidolgozni. Ugyanez igaz a bevándorlók integrálására, és készségfejlesztésére is.

Hiányzó kapcsolódási pontok és buktatók

Valamennyi uniós politikát, eszközt, rendelkezést, és pénzügyi forrást a stratégiai célok megvalósítására kell koncentrálni. A Bizottság az Európa 2020 célok elérése érdekében a kulcsfontosságú politikákat, a költségvetést, és az unió külgazdaság politikáját a kitűzött célokhoz igazítja.

A XXI. Század egységes közös piaca

Az erősebb, egyre jobban elmélyített és kiterjedt közös piac elengedhetetlen a gazdasági növekedés és munkahelyteremtés szempontjából. A gazdasági válság egyre inkább előhozza a kiábrándultságot és a gazdasági nacionalizmust. A Bizottságnak előremutató intézkedéseket kell tennie, ha meg akarja akadályozni az egyre inkább előretörő dezintegráció előretörését. Nagy politikai akaratra, eltökéltségre van szükség, hogy sikerüljön továbbfejleszteni az európai közös piacot, és sikerüljön megvalósítani az Európa 2020 stratégia célkitűzéseit.

Annak ellenére, hogy az európai közös piac léte már régóta deklarált fogalom, az európai polgár nap, mint nap mind az üzleti, mind pedig a magánélet területén nehézségekbe, akadályokba ütközik, mihelyt államhatárokon átívelő feladatokkal van dolga.

Mindenki tapasztalja, hogy az európai hálózatok működése, összekapcsolódása nem kielégítő, a közös piac működése nem eléggé szabályozott. Az európai üzleti életnek, és a tagállamok állampolgárainak még mindig 27 különböző jogrenddel kell szembesülnie ügyeik intézésénél. Míg az európai vállalatok működésük során folyamatosan az eltérő jogszabályokkal és a megosztottsággal találják magukat szemben, addig az USA, Kína és Japán közelről-távolról sem ismeri ezeket a problémákat.

A szabad piac megvalósításának a gondolata az információs és kommunikációs technológiák, és a szolgáltatások térhódítása előtti időszakra datálódik. Az új szolgáltatások megjelenésében óriási potenciál rejlik, viszont Európa csak akkor tudja ezt a potenciált kihasználni, ha megszünteti felaprózottságát, amely nagyban csökkenti a fejlődés lehetőségét.

Az Európa 2020 stratégia megalkotásához elengedhetetlen feltétel a jól működő, egymással összekapcsolt piacok hálózata, ahol a verseny és a fogyasztók hozzáférése stimulálja a növekedést és az innovációt. A szolgáltatások nyitott egységes piacát a szolgáltatásokra vonatkozó

direktíva bázisán kell kialakítani, míg ezzel egyidejűleg biztosítani kell a nyújtott szolgáltatások minőségét. A szolgáltatásokra vonatkozó direktíva megvalósítása esetén a kereskedelmi szolgáltatások forgalma 45%-kal, a külföldi tőkebefektetések aránya 25%-kal emelkedne, amely a GDP 0,5%–1,5% közti növekedését generálná (*European Commission, Europe 2020 strategy*, 2010).

A KKV szektor, azaz a kis- és középvállalkozások egységes piachoz való hozzáférését szintén javítani kellene. A vállalkozásokat konkrét kezdeményezésekkel kellene ösztönözni a társasági törvény egyszerűsítése mellett. A tagállamok polgáraiban is tudatosítani kell az egységes közös piac előnyeit, és fel kell oldani a külföldi eredeti árukkal szembeni bizalmatlanságot. Ehhez természetesen olyan jól működő biztonsági zsilipeket kell bevezetni, amelyek megelőlegezik a bizalmat.

A versenyszabályozás megvalósításával a Bizottság biztosítani fogja az egységes piac nyitottságát is egyben, amely piac mindenki számára egyforma lehetőséget biztosít, és leküzdí a nemzeti protekcionizmust.

Az unió versenypolitikájára azonban az általános versenypiaci szabályozáson felül lényegesen több hárul. A versenypolitikának biztosítani kell, hogy a piacok a megfelelő környezetet nyújtsák az innovációk és a szabadalmak védelme számára. A piaci erőfölénnyel való visszaélés és a kartellezés visszaszorítása szintén ösztönözni fogja az innovációk szárba szökkenését. Az állami támogatások rendszere szintén pozitívan hat az Európa 2020 innovációkra vonatkozó stratégiai célkitűzéseinek megvalósítására, azáltal, hogy valóban az innovatív, hatékony és zöld technológiákat részesítik támogatásban. A kutatás-fejlesztések finanszírozásába szintén be kell vonni az államot és a kockázati tőketársaságokat.

- Az Európai Uniónak ki kell építeni azt a szervezeti rendszert, amely a közös piac működésével kapcsolatos intézkedések, koncepciók gyors és hatékony megvalósításáért és folyamatos felügyeletéért felel. A szolgáltatások és pénzügyi piacok jogalkotására és felügye-

letére vonatkozó szabályzás szintén akkurátus felügyeletet igényel.

- Nem szabad elfeledkezni a jogalkotás rendjének, struktúrájának átalakításáról sem. A direktívák helyett egyre inkább át kell térni a rendeletek szélesebb körű alkalmazására. A meglévő jogszabályokat vizsgálat alá kell vonni, az adminisztratív és adóügyi terheket csökkenteni kell annak érdekében, hogy javuljon a gazdasági környezet különös tekintettel a kis- és középvállalkozások számára.
- EU és nemzeti szinten egyaránt alkalmazkodni kell a digitális éra kihívásaihoz, a cégek és magánszemélyek közti információáramlásnál biztosítani kell a legmagasabb fokú biztonsági előfeltételeket.
- Egyszerűsíteni és olcsóbbá kell tenni a tagállamok cégei és magánszemélyei közti szerződéskötéseket, azáltal, hogy egységesített protoszerződés típusokat vezet be az EU. A szerződések az EU harmonizált záradékait alkalmazzák.
- Mindenképp elérendő cél, hogy a tagállamok elismerjék a vállalatok és magánszemélyei által kötött szerződéseket (*European Commission, Europe 2020 strategy*, 2010).

Növekedésbe való befektetés: kohéziós politika, az EU költségvetésének mobilizálása, valamint a magántőke bevonása a fejlesztésekbe

A gazdasági, szociális és területi kohézió elérése az Európa 2020 stratégia meghatározó eleme. A kohéziós politika nemcsak önmagában, hanem a tagállamok fenntartható, belső fejlődése szempontjából is nagyon jelentős. A jelen pénzügyi válság negatívan érintette az európai kormányok innovációs beruházásaira vonatkozó beruházásait. Az Európai Uniónak ki kell alakítani azokat a hatékony finanszírozási formákat, amelyekkel meg tudja valósítani kitűzött beruházásait. Fontos, hogy a közösségi beruházásokba a magántőkét is be tudják vonni a PPP beruházások keretében. A nemzeti szintű finanszírozások mellett nagy sze-

rep járul az Európai Beruházási Bankra és az Európai Beruházási Alapra az európai vállalkozásbarát környezet kialakításában. Az unió több évet felölelő pénzügyi tervének szintén vissza kell tükröznie a hosszú távú prioritásokat. A finanszírozásoknál azt is pontosan meg kell határozni, hogy az egyes alapok, mint például a strukturális alap, a mezőgazdasági és vidékfejlesztési alapok, a kutatás-fejlesztési keretprogram, valamint a versenyképesség és innovációs keretprogram milyen arányban veszik ki a részüket.

Az Európai Bizottság külön akcióttervet dolgoz ki az innovatív finanszírozási formákra. A 2020-as célkitűzések elérése érdekében az EU költségvetésében a forrásokat egyértelműen hozzárendelik az előre meghatározott fejlesztési prioritásokhoz (kutatás-fejlesztés, innováció, a határokon átnyúló energia- és szállítási úthálózatok fejlesztése, alacsony széndioxid kibocsátású technológiák). A pénzügyi felügyeleti rendszer átvizsgálása szintén azt a célt szolgálja, hogy tisztességes pénzügyi keretfeltételek között innovatív finanszírozási műveleteket vezessenek be. Az Európai Beruházási Bank, valamint a privát szektor bevonásával új pénzügyi instrumentumokat kell kidolgozni. Az Európai Bizottság az Európai Beruházási Bank bevonásával koordinálni fog egy kezdeményezést, amely pótlólagos forráshoz juttatja az innovatív, és növekvő félben lévő vállalkozásokat. A bizottság létre kívánja hozni továbbá az európai kockázati tőkepiacot, amely kellő vonzerővel bír a magángazdaság pénzeszközei számára is. Ezen források további finanszírozási lehetőséget biztosítanak a kezdő innovatív vállalkozások számára.

Az Európai Bizottság 2010. során kidolgozza az unió újabb kereskedelmi politikáját is, amely a következő irányelveket foglalja magában:

- Bilaterális és multilaterális kereskedelmi megállapodások kötése a legjelentősebb gazdasági potenciállal rendelkező területeken.
- Kezdeményezés a kereskedelem megnyitására a jövő szektorai számára – zöld termékek és technológiák, high-tech termékek és szol-

gáltatások, valamint a feljövőben lévő ágazatokra vonatkozó nemzetközi szabványosítás bevezetése.

- Az unió kulcsfontosságú kereskedelmi partnereivel folytatott rendszeres stratégiai egyeztetések a piacra lépés, a piacsabályozási keretfeltételekről, a globális egyenlőtlenségekről, a klímaváltozásról, az energiaforrásokhoz, valamint nyersanyagokhoz való hozzáférésről, a globális szegénységről, az oktatásról, valamint a fenntartható fejlődésről.
- 2011-től kezdve folyamatosan évente vizsgálni fogják a kereskedelmet, valamint beruházásokat gátló tényezőket, és mindent megtesznek annak érdekében, hogy javuljanak a piacra lépési, valamint szabályozási feltételek (*European Commission, Europe 2020 strategy, 2010*).

A külgazdaság-politikai eszközrendszer fejlesztése

A globális növekedés új lehetőségeket nyit meg az európai exportőrök számára. Az egyre nyitottabbá váló világgazdaság a bővülő, egyre versenyképesebb importforrások szempontjából is egyre előnyösebb. A nyitott és tisztességes szabadpiac keretei között a külgazdasági eszközrendszer minden egyes elemét alkalmazni kell az európai növekedés érdekében. Természetesen a külgazdasági irányelveket összhangba kell hozni a belső gazdasági tér közösségi politikáival (közlekedés, mezőgazdaság, energia, kutatás-fejlesztés), viszont elsődleges szerepük a külkereskedelem és a nemzetközi makrogazdaság koordinálásában rejlik. A meghatározott nemzetközi keretek között működő nyitott Európa a legjobb biztosíték arra nézve, hogy a globalizáció előnyeit hatékonyan ki lehessen használni, ami nagyban elősegíti a növekedést és a foglalkoztatottságot. Mindeközben az uniónak jóval karakteresebben kellene képviseltetnie magát a világ színpadán és aktív szerepet kell vállalnia a jövő gazdasági rendjének kialakításban.

Az Európai Unió gazdasági növekedésének jelentős része a feltörekvő gazdaságok középosztályainak lesz köszönhető, mivel ezek az osztályok vásárolják a versenyképes európai árukat és szolgáltatásokat. Éppen ezért, az unió folyamatosan figyelemmel kíséri a feltörekvő országokban megfigyelhető gazdasági trendeket. Az Európai Unió a világ legnagyobb kereskedelmi egységéeként azon van, hogy minél többet profitáljon nyitottságából.

A Világkereskedelmi Szervezeten belül, és egyéb bilaterális kapcsolatokban is az EU mindenekelőtt a piacra jutási lehetőségeit vizsgálja, különös tekintettel a kis- és középvállalkozások számára. Ezen túlmenően kiemelkedő jelentőséggel bír, hogy globális szinten elismerést nyerjen az egyenlő elbánás elve, valamint a fenntartható fejlődés szempontjából kulcsfontosságú, környezetkímélő iparágak egységes, standardizált kezelése. Az Európa 2020 stratégia nemcsak az unión belül, hanem a csatlakozni kívánó országokban is relevanciával bír, mivel ezek az országok a reform és gazdaságpolitikájuk kialakításánál adaptálni tudják az EU irányelveket.

Az unió a világgazdaság kiemelkedő szereplőjeként komolyan veszi a rá háruló kötelezettségeket. A fejlődő országokkal partneri kapcsolatokat épített ki, és részt vesz a szegénység elleni harcban a millenniumi fejlesztési célok elérése érdekében.

IV.4. A gazdasági krízisből való kilábalás, első lépések a stratégia 2020. megvalósítására

A gazdasági krízis leküzdésében nagyon komoly szerepet kapott az állami beavatkozás. A kamatlábakat a történelemben még nem látott módon csökkentették, míg a pénzügyi szektor likviditásának fenntartását az állam biztosította. A kormányok nagyon jelentős támogatásokat adtak a bankoknak garanciák, tőkeemelés és az értékvesztések formájában. A

kormányok az elkülönített pénzalapjaikból oldották meg az egyes gazdasági szektorok támogatását, amelyet azonban nem lehet a végletekig fenntartani. Az Európa 2020 stratégiai célkitűzések eléréséhez elengedhetetlen előfeltétel a kiszámítható költségvetési és monetáris politika, valamint a kormányok szektorspecifikus támogatásai. Az Euró régióba tartozó államok gazdaságpolitikáinak összehangolása biztosítja a világgazdasági válságból való kilábalást.

A válságkezeléssel kapcsolatban hozott intézkedéseket idővel meg kell szüntetni, vagy át kell alakítani.

Az adókedvezményeket vissza kell vonni, miután a gazdaság egy kiszámítható, növekedési pályára állt.

A rövid távú munkanélküli segélyeket folyósítani kell mindaddig, amíg nem indul meg a GDP növekedés. Erre azért van szükség, mivel a gazdasági növekedést mindig fáziskéséssel követi a munkaerőpiac aktivizálódása.

A szektorális támogatásokat viszont mihamarabb be kell szüntetni piacromboló hatásuk, valamint a költségvetés túlzó megterhelése miatt.

Az államok pénzügyi piacoknak adott támogatásait viszont csak akkor lehet fokozatosan visszanyesni, amikor a pénzügyi intézményrendszer már megszilárdult.

V. Az európai uniós fejlesztési alapok és az Európai Beruházási Bank tevékenységeinek ismertetése

V.1. A közpénzek felhasználása az EU tagállamokban

A GDP-hez és a népességhez viszonyított közkiadások mértéke a tagországok között az egy főre jutó GDP szintjével változik. A kevésbé fejlett államokban az állami beruházások magasabbak a GDP-hez, de nem a népességhez viszonyítva. A kohéziós országok állami beruházásai nagymértékben kapcsolódnak az uniós kohéziós támogatásokhoz, amelyek a környezetvédelmi közkiadások 55%-át, a közlekedési, távközlési és energetikai közkiadások 25%-át, valamint a humántőke fejlesztésére fordított közkiadások 10%-át adják.

A közkiadások 2008-ban a GDP 47%-át tették ki, amely egy év alatt 51%-ra ugrott. Ez a növekedés azonban nem a kiadások növekedésének, hanem a GDP általános visszaesésének tudható be (5. kohéziós jelentés, 2010). Az unió tagállamai között Dániában a legmagasabb a közkiadások GDP-hez viszonyított aránya, nevezetesen 58%, míg ez az arány Romániában csupán 40%-ot tesz ki. A közkiadások közti eltérésekre a szociális védelemre fordított kiadások szintje ad választ.

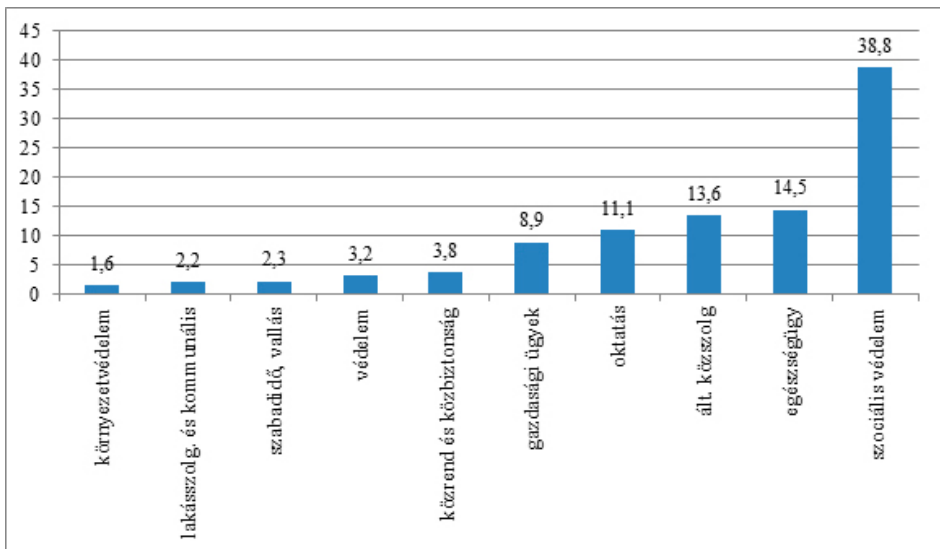
Az egy főre jutó vásárlóerő paritáson számított közkiadások 2009-ben a kohéziós országokban átlagosan feleakkorák voltak, mint a többi tagállamban. Tényként kijelenthető, hogy az állami beruházások a GDP-hez viszonyítva magasabbak a kohéziós országokban, mint az unió magállamaiban. Az állami beruházások az EU összes közkiadásának viszonylag kis részét teszik ki, ez a mérték 2009-ben 9% volt (3. ábra).

Az állami beruházásokat a következőképpen definiálják a Nemzeti Számlák Európai Rendszerében: az állami beruházásokat a bruttó állóeszköz felhalmozás és az összevont tőketranszferek összegeként határozzák meg, levonva ebből a kormányzat különböző szintjei közti transzfereket (5. kohéziós jelentés, 2010). Ez a módszer figyelembe veszi a privatizáció hatását is, ugyanis a

privatizáció következtében nagy volumenű transzferek érkeznek olyan magáncégekhez, amelyek a beruházásokat az állami hatóságok helyett végzik el. Az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) és az Európai Szociális Alap (ESZA) fő elemei az alábbiak szerint oszlanak meg (10. táblázat):

- A konvergencia célkitűzésre 212 milliárd EUR jut, amelyet a 2007-2013-as időszakban a 100 legkevésbé prosperáló, 170 millió fős összlakosságú NUTS 2 régióban használnak fel. Ezekben a régiókban az 1 főre eső GDP nem éri el az EU átlag 75%-át.
- A regionális versenyképesség és foglalkoztatottság célkitűzésre 55 milliárd EUR jut, amely az EU világgazdasági súlyának erősítését, és a foglalkoztatottság bővítését célozzák.
- Az európai területi együttműködés célkitűzés a határokon átnyúló együttműködésre, és az unión belüli tapasztalatok cseréjére irányul. A célkitűzésre 7,8 milliárd EUR összeget fordítanak a hét éves időintervallumban.

3. ábra - Közkidások COFOG kategóriáinként az EU-ban, 2008

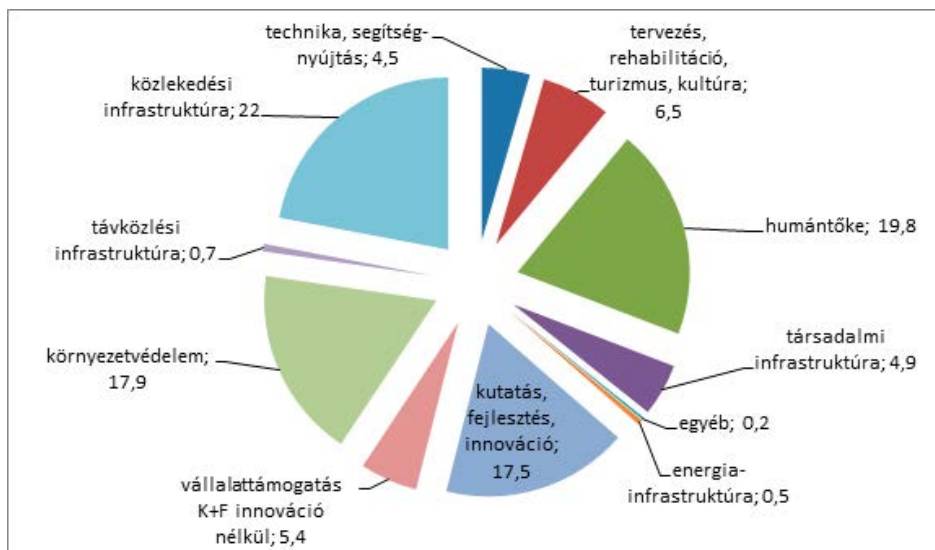
Forrás: Ötödik jelentés a gazdasági, társadalmi és területi kohézióról

10. táblázat - A források elosztása célkitűzés szerint, 2007–2013 (milliárd EUR)

Célkitűzések	ERFA	ESZA	Kohéziós alap	Összes alap
Összes célkitűzés	198,8	76,0	69,6	344,3
Konvergencia	159,9	52,0	69,6	281,5
Regionális versenyképesség, foglalkoztatottság	31,0	23,9		55,0
Európai területi együttműködés	7,8			7,8

Forrás: 5. kohéziós jelentés, 202.

4. ábra - A kohéziós politika szerinti kiadások fő témákként, 2007–2013 (%)

Forrás: Tervezett kiadások – ERFA, ESZA, Európai Kohéziós Alap, 5. kohéziós jelentés, 204.

A kohéziós célok elérése komplex feladat. Minden egyes régió más adottságokkal rendelkezik, így eltérőek a lehetőségek, és szerteágazók a kihívások. Jelen korunkban nem szabad megfeledkezni a fenntartható gazdasági fejlődés kritériumáról, aminek feltétele a környezetvédelmi célkitűzésekkel, a területi kohézióval való összeegyeztethetőség. Ennek megfelelően

a kohéziós politika a hatékonyságot szem előtt tartva elsődlegesen négy szakpolitikai területre koncentrálna. A kohéziós politika ráfordításainak 80%-a a vállalatok és az innováció, a közlekedési infrastruktúra, a humántőke, valamint a környezetvédelem fejlesztésére irányul. A vállalatok és innovációk támogatása a gazdasági fejlődés motorjainak tekinthető, amelyek biztosítják az adóbevételeket a szociális és környezetvédelmi kiadások előteremtéséhez. A közlekedési infrastruktúra fejlesztése a régiók belső és külvilággal való mind teljesebb körű közúti, vasúti és légi úti összekapcsolását szolgálja. A humántőke fejlesztése a társadalmi szolidaritás, az esélyegyenlőség erősítése, valamint egyre nagyobb hangsúllyal a munkavállalók és vállalkozók alkalmazkodóképességének, abszorpciós képességének erősítését szolgálja. A környezetvédelem biztosítja a gazdaság fenntartható fejlődését, így egymással kölcsönösen függő viszonyban vannak. A környezetvédelem fontosságának erősödését jelzi, hogy mind az ipari, közületi beruházásoknál, termelésnél egyre szigorúbb hulladékkezelési, hulladékhasznosítási, valamint energiahatékonysági irányelveket, normákat vezetnek be (4. ábra).

V.2. Az Európai Beruházási Bank bemutatása, az EIB forráselosztó mechanizmusai

Tekintettel arra, hogy az Európai Beruházási Bank az Európai Unió legjelentősebb közösségi pénzügyi intézménye nagyon jelentős fejlesztés finanszírozási feladatok hárulnak rá. Az EIB egyedi kezelését az is indokolja, hogy az Európai Unió versenyképességének növelését meghatározó célrendszerben a közösség beruházási bankja meghatározó szereppel bír.

V.2.1. Az Európai Beruházási Bank

Az európai befektetési bank létrehozásának ötlete egészen 1948-ra nyúlik vissza, amikor az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete javas-

latot tette egy közösségi bank alapítására, amely a közösségi források hatékony, a közösség érdekeit szolgáló beruházások megvalósítását, és azok felügyeletét is ellátja (*EIB*, 2008, 15).

A luxembourgi székhelyű Európai Beruházási Bankot (European Investment Bank – EIB) a Római Szerződés 129. és 130. cikkelye alapján 1958-ban hozták létre azzal a céllal, hogy elősegítse az Európai Unió egészének, illetve tagországainak gazdasági fejlődését (*EIB*, 2008, 16). Önálló jogalanyisággal rendelkező pénzügyi intézmény, amely az Európai Unió többi intézményétől teljesen független igazgatási rendszerrel rendelkezik.

Az Európai Unión belüli kiegyensúlyozott gazdasági fejlődés és az integráció finanszírozására alapították, és azóta is a legjobb piaci feltételek mellett, kedvező kamatozású, hosszú lejáratú beruházási hitelekkel támogatja az uniós politikai célokat. Tevékenységével az uniós tagállamok gazdasági és társadalmi kohézióját, gazdaságaik növekedését, a foglalkoztatás javítását kívánja elősegíteni. Az Európai Unió illetékes bizottságai ugyanakkor szakértőnek tekintik a regionális politikával, a pénzügypolitikával és a gazdasági növekedéssel kapcsolatos konkrét kérdésekben is.

Kiemelkedően fontos szerepet játszott az Európai Monetáris Unió megteremtésében, az euró bevezetésében, illetve az euróban denominált tőkepiacok kialakításában, hiszen már 1998-ban kibocsátotta az első euróban denominált értékpapírjait.

Elsőrendű feladatát – a tagállamok gazdasági fejlődésének elősegítését – úgy látja el, hogy kedvező feltételű kölcsönöket biztosít a köz- és magánszektor számára, garanciát nyújt más pénzügyi intézmények kölcsöneihez, illetve különféle pénzügyi csomagokat állít össze. Az Európai Bizottságnak és a kölcsönt felvevő állam kormányának minden esetben meg kell azonban erősítenie, hogy az Európai Beruházási Bank kölcsöne valóban segíti a nemzeti és közösségi célkitűzések megvalósítását.

Az Európai Unió tagállamai rendelkeznek a Bank részvényeivel, amelyek

a tagállamok gazdasági súlyának megfelelően oszlanak meg. Gazdasági eredményei és rendkívül jó bonitással rendelkező részvényesei alapján az Európai Beruházási Bankot a világ legjobb hitelfelvevői közé sorolják. A kölcsönügyleteihez szükséges pénzügyi források legnagyobb részét a nemzetközi tőkepiacon – mindenekelőtt a világ nagyobb tőzsdéin – felvett hitelekkel teremti elő, melyekhez igen kedvező feltételekkel jut hozzá, hiszen AAA hitelminősítéssel rendelkezik. Ez a finanszírozási konstrukció teszi lehetővé a Bank számára, hogy a tagállamok költségvetésének megterhelése nélkül hatékonyan mozgósítson jelentős forrásokat különböző földrajzi térségek és gazdasági ágazatok fejlesztésére.

V.2.2. Az Európai Beruházási Bank statútuma és tagjai

Az Európai Beruházási Bank „1958-ban azzal a céllal alakult, hogy hiteleivel előmozdítsa az Európai Unió integrációját, kiegyensúlyozott fejlődését, gazdasági és szociális kohézióját, így az elmúlt 50 évben jelentős tapasztalatokat szerzett beruházások finanszírozásában szinte valamennyi ágazatban. A bank mindvégig támogatta az Uniót a legfontosabb vívmányok elérésében és az európai gazdasági növekedés ösztönzésében, tőkéjét egy milliárd elszámolási egységről 164,8 milliárd euróra emelve elébe ment a hat eddigi bővítéssel kapcsolatos kihívásoknak, valamint a közös valutára való áttérést könnyítő kezdeményezéseivel kiemelt szerepet játszott az euró bevezetésének előkészítésében” (EIB, 2007).

Az Európai Szerződés megszilárdította az Európai Beruházási Bank szerepét a Közösségben és jelentőségét az európai integráció finanszírozásában. A szerződésben megerősítésre került, hogy a bank fő feladata a beruházásokhoz szükséges források előteremtésében rejlik. Az Európai Beruházási Bank által eszközölt beruházások főként a tagállamok elmaradottabb területeire irányulnak. „Az Európai Szerződés különösen fontosnak tartja, hogy a bank segítse elő a beruházási programok finan-

szírozását a strukturális alapok és más közösségi pénzügyi eszközök támogatásával (*Kende, 1998*).

A 11. táblázat a 2007. évben, illetve a 2003 és 2007 közötti időszakban aláírt szerződések összértékét mutatja területi bontásban az Európai Unióban, illetve a partnerországokban (*11. táblázat*).

11. táblázat - A 2007. évben, illetve a 2003 és 2007 közötti időszakban az Európai Beruházási Bank által aláírt szerződések összértéke (millió euró) és megoszlása (%) területi bontásban

	2007		2003–2007	
	Összeg	Megoszlás	Összeg	Megoszlás
Belgium	928	2,2	3 511	1,7
Bulgária	1 108	2,7	1 298	0,6
Csehország	1 599	3,9	5 573	2,7
Dánia	209	0,5	2 399	1,2
Németország	6 536	15,8	33 281	16,3
Észtország	-	0,0	150	0,1
Írország	345	0,8	2 495	1,2
Görögország	755	1,8	5 407	2,7
Spanyolország	7 154	17,3	35 435	17,4
Franciaország	4 148	10,0	20 846	10,2
Olaszország	5 609	13,5	29 090	14,3
Ciprus	120	0,3	850	0,4
Lettország	35	0,1	364	0,2
Litvánia	20	0,0	218	0,1
Luxemburg	50	0,1	566	0,3
Magyarország	1 217	2,9	5 411	2,7
Málta	40	0,1	53	0,0
Hollandia	265	0,6	2 920	1,4
Ausztria	1 070	2,6	5 237	2,6
Lengyelország	2 281	5,5	9 510	4,7
Portugália	1 504	3,6	7 818	3,8
Románia	175	0,4	2 385	1,2
Szlovénia	613	1,5	1 602	0,8
Szlovákia	18	0,0	847	0,4
Finnország	613	1,5	3 706	1,8
Svédország	713	1,7	3 480	1,7
Egyesült Királyság	4 160	10,0	18 332	9,0
EFTA	146	0,4	901	0,4
Európai Unió	41 431	100,0	203 685	100,0

Forrás: EIB Jahresbericht, 2007.

Az Európai Beruházási Bank az Európai Unión belüli tőkeberuházásokat vonatkozásában 41 431 millió euró összértékben kötött finanszírozási szerződéseket 2007-ben. Nagyszámú pénzügyi intézménnyel és kereskedelmi bankkal működik együtt, amelyek révén kis- és közepes méretű projektek finanszírozását valósítja meg hitelkeret nyújtásával az ipar, a szolgáltatás, az egészségügy, az oktatás, valamint az infrastruktúra területén (ez utóbbi terület az idők során egyre dominánsabb lett).

Meghatározott konkrét projektekhez is kínál kölcsönöket pénzügyi intézmények és kereskedelmi bankok közvetítésével a globális kölcsönök keretében, hitelkeretet biztosít a kereskedelmi bankok számára az egyedi kölcsönök kihelyezésére. Azoknak a vállalatoknak, illetve hatósági intézményeknek, amelyek projektjei világosan összeegyeztethetők az általa követett prioritásokkal, közvetlen hiteleket is nyújt (12. táblázat).

12. táblázat - A 2003 és 2007 között az Európai Beruházási Bank által kihelyezett egyedi hitelek összértéke ország és alkalmassági kritérium alapján (millió euró)

	Gazd. és szoc. kohézió, konvergencia	Közlekedés	Energia	Környezet	Humán tőke	i2i
Belgium	2 137	255	280	2 226	-	315
Bulgária	1 152	1 160	-	712	-	-
Csehország	4 843	1 310	-	1 615	150	951
Dánia	178	576	364	937	32	991
Németország	14 619	1 882	814	5 014	7 121	13 622
Észtország	80	-	80	-	-	-
Írország	1 586	999	504	250	68	68
Görögország	4 792	2 152	875	1 865	200	350
Spanyolország	26 625	13 750	3 677	9 208	2 177	4 899
Franciaország	6 420	3 500	240	5 470	2 648	2 234
Olaszország	13 749	5 085	4 510	8 952	2 151	4 896
Ciprus	660	-	100	560	200	270
Lettország	214	-	210	150	150	150
Litvánia	128	64	-	124	60	60
Luxemburg	-	382	-	184	-	-
Magyarország	4 089	1 277	125	1 728	925	870
Málta	53	-	-	40	-	-
Hollandia	358	360	470	749	795	529
Ausztria	748	1 318	435	955	492	1 024
Lengyelország	7 751	3 025	220	1 791	2 360	2 750
Portugália	5 993	1 766	1 087	2 984	22	507
Románia	1 571	1 200	-	513	310	243
Szlovénia	1 257	694	406	86	20	100
Szlovákia	583	175	-	95	97	150
Finnország	1 077	608	150	550	1 278	1 973
Svédország	717	726	176	1 260	438	1 736
Egyesült Királyság	11 321	2 222	3 082	7 528	3 640	3 829
EFTA	-	551	327	350	-	-
Összesen	112 702	45 037	18 131	55 897	25 333	42 514
Ebből konvergencia	13 813					

Forrás: EIB Annualreport, 2007.

Az Európai Szerződésben külön kiemelték, hogy az Európai Beruházási Bank folytassa tevékenységét azokon a területeken, amelyekben már korábban is aktívan közreműködött, nevezetesen az Európát behálózó szállítás, a távközlés és az energiaellátási hálózatok, az iparversenyképességének, a környezetvédelem és az Európai Unió harmadik államokkal való együttműködésének területén. A 12. táblázatban az Európai Unión belül 2007-ben, illetve a 2003 és 2007 közötti időszakban kihelyezett egyedi hitelek összértéke látható ország és alkalmassági kritérium szerinti bontásban.

A bank finanszírozási tevékenységének több, mint a 90%-a a tagállamokba irányul. A Lomói Egyezmény alapján az Európai Beruházási Bank kedvezményes kölcsönöket nyújt afrikai, ázsiai és Karib-tengeri országoknak is ipari, mezőgazdasági, turisztikai, távközlési és szállításfejlesztési programjaikhoz. Ugyancsak nyújt kölcsönöket a közép- és kelet-európai államoknak, bár ezen a területen az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) tölt be egyre jelentősebb szerepet. Az EBRD 1990-es létrehozásában az Európai Beruházási Bank jelentős mértékben közreműködött, egyébeken mellett jegyezte tőkéjének 3%-át.

2007-ben a strukturált finanszírozási keretből finanszírozandó ügyletek (aláírt szerződések) értéke meghaladta az 1,5 milliárd eurót, a megújuló energiaforrások alkalmazását segítő beruházások támogatására vonatkozóan pedig 2 milliárd euró értékben születtek kölcsönszerződések. Az év során lépett működési szakaszába számos projekt, például a kutatási projekteket segítő kockázat-megosztásos pénzügyi mechanizmus (RSFF), amelyet az Európai Beruházási Bank az Európai Bizottsággal közösen kezdeményezett.

Az Európai Beruházási Bank a legfontosabb uniós politikai célok teljesítése érdekében kötelezettséget vállal a konvergencia-régiók felzárkóztatása, a közlekedési beruházások (elsősorban a transzeurópai közlekedési prioritások) és energetikai projektek (főként a megújuló energiaforrások-

kal és energiahatékonysággal kapcsolatos beruházások) támogatása, a környezet védelme, a tudásalapú gazdaság megteremtése, valamint a kis- és középvállalkozások finanszírozása terén.

Az Európai Beruházási Bank az Európai Unió intézményeitől elkülönült intézmény, amely saját kormányzó szervvel, bevételi forrásokkal rendelkezik, önállóan végez pénzügyi műveleteket és felel adósságaiért. Az Európai Beruházási Bank működését az Egyezmény rendelkezései, a protokollként az Egyezményhez kapcsolt „Statútum”, valamint az Európai Unió Privilegiumairól és Mentességeiről szóló Protokoll szabályozza. Ezeknek a rendelkezéseknek az értelmében a bank önálló jogi személyiséggel rendelkezik és bírósági eljárás alá vonható (13. táblázat).

A Bank tagjai az Európai Unió tagállamai, amelyek 2007. január 1-jén az előző táblázat adatainak megfelelően (az európai uniós átlaghoz mért, bruttó hazai termékben kifejezett és a csatlakozás időpontjában vizsgált gazdasági súlyuk szerint) részesültek a bank alaptőkéjéből. Ezen időpont óta a bank alaptőkéjében nem történt változás.

13. táblázat - Az Európai Beruházási Bank tulajdonosi szerkezete

Ország	Euró	Részesedés (%)
Németország	26 649 532 500	16,170
Franciaország	26 649 532 500	16,170
Olaszország	26 649 532 500	16,170
Egyesült Királyság	26 649 532 500	16,170
Spanyolország	15 989 719 500	9,702
Belgium	7 387 065 000	4,482
Hollandia	7 387 065 000	4,482
Svédország	4 900 585 500	2,974
Dánia	3 740 283 000	2,269
Ausztria	3 666 973 500	2,225
Lengyelország	3 411 263 500	2,070
Finnország	2 106 816 000	1,278
Görögország	2 003 725 500	1,216
Portugália	1 291 287 000	0,784
Csehország	1 258 785 500	0,764
Magyarország	1 190 868 500	0,723
Írország	935 070 000	0,567
Románia	863 514 500	0,524
Szlovákia	428 490 500	0,260
Szlovénia	397 815 000	0,241
Bulgária	290 917 500	0,177
Litvánia	249 617 500	0,151
Luxemburg	187 015 500	0,113
Ciprus	183 382 000	0,111
Lettország	152 335 000	0,092
Észtország	117 640 000	0,071
Málta	69 804 000	0,042
Összesen	164 808 169 000	100,000

Forrás: EIB Annualreport, 2011.

Az Alapokmány értelmében a bank összes hitelezési kötelezettségvállalása értékben nem haladhatja meg az alaptőke két és félszeresét. Az Igazgatóság kérheti a jegyzett tőke be nem fizetett részének befizetését a bank által felvett hitelek törlesztéséhez szükséges mértékben. Minden tagállam a jegyzett tőkéből való részesedése arányában és a bank által meghatározott (a kötelezettség teljesítéséhez szükséges) pénznemekben köteles ezt a befizetést teljesíteni. A statútum szerint a tagállamok csak az általuk befizetett jegyzett tőkéért felelnek. Új államok tagfelvétele természetesen a jegyzett tőke emelését vonja maga után, ami az új tagok által befizetett összegnek felel meg.

V.2.3. Az Európai Beruházási Bank stratégiai irányelvei

Az Európai Beruházási Bank projektfinanszírozással foglalkozó intézmény, nem hitelezhet meg költségvetési deficitet vagy a folyó fizetési mérleg hiányát, továbbá nem nyújt szabadon felhasználható, gazdaságpolitikai vállalásokon alapuló kölcsönöket sem, de nem is köti a hitelnyújtást gazdaságpolitikai feltételekhez. Az igénybe veendő hitelt rugalmas feltételek mellett, de mindenképpen beruházásokra kell fordítani. Az Európai Beruházási Bank a közvetlen tőkebefektetésekkel, illetve kockázati tőkével kapcsolatos ügyleteket a ma már többségi tulajdonában lévő Európai Beruházási Alapra (EIF) bízta.

Az elmúlt évtizedben jelentősen kibővült az Európai Beruházási Bank tőkepiacokon való működése és az általa kínált pénzügyi eszközök sora. Az európai integráció gazdasági fejlődésének elősegítése mellett egyre újabb kihívásokkal kellett az Európai Beruházási Banknak szembenéznie. Az 1990-es évek folyamán az Európai Beruházási Banknak komoly támogatást kellett nyújtani az Európai Gazdasági és Monetáris Unió, azon belül is az euró bevezetésének az elősegítéséhez.

Ezzel az első számú kihívással egy időben jelentkezett az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó volt szocialista, közép- és kelet-európai országok gazdasági támogatása, amelynek az volt a célja, hogy ezen országok hamarabb és kevesebb nehézséggel tudjanak áttérni a szocialista tervgazdaságról a piacgazdaságra. A hagyományos működési területén is egyre nagyobb teher nehezedett az Európai Beruházási Bank vállára az 1990-es években. A gazdasági növekedés megtorpanása miatt új, megoldandó feladatokkal szembesült a gazdasági fejlődés, a foglalkoztatás és a humán tőke hatékonyabb kihasználásának a területén.

2000-ben az Igazgatótanács javaslatára a Kormányzótanács elfogadott egy aprólékosan kidolgozott stratégiai csomagtervet, amely az Európai Unió pénzügyi intézménye, mint hitelező számára kijelöli azokat az irányelveket, amelyek a leghatékonyabban hozzájárulnak az Európai Unió hosszú távú projektjeinek a megvalósításához. A stratégiai keretegyezmény alapján, a bank továbbra is az uniós átlagnál fejletlenebb, periférikus területeire összpontosítja forrásait.

A bank elsőrendű célkitűzései közé tartozik az európai integráció régióinak gazdasági konvergenciája. Az Európai Beruházási Bank forrásai kihelezésénél különös gondot szentel annak, hogy olyan területek részesüljenek a kedvezményes hitelekből, amelyek strukturális nehézségekkel küzdenek, ahol a termelési szerkezet megváltozása miatt (gazdaságtalan termelőágazatok leépítése) az átlagosnál jóval magasabb a munkanélküliség. Az Európai Beruházási Bank az Európai Unióhoz csatlakozni kívánó országokat is hatékonyan fogja támogatni a jövőben (*Net1*). Ezt a támogatást a többi uniós intézménnyel, multilaterális pénzügyi intézetekkel és a Nemzetközi Bankszövetséggel együttműködve képzei el. Az Európai Tanács 2000. márciusi lisszaboni irányelveit figyelembe véve – az Európai Unió bővítésének előkészítésére és a tudásalapú, innováció-vezérelt társadalom fejlesztésére fókuszálva – az Európai Beruházási Bank átszervezte főosztályait (*EIB 2000*). Ennek keretében a kölcsönnyújtással

foglalkozó főosztályok összevonásával jött létre a Kölcsönnyújtási műveletekért felelős igazgatóság, amely három működési zónára oszlott:

1. Nyugat-Európa zóna: északi országok, Egyesült Királyság, Írország, Benelux-államok, Franciaország, Spanyolország és Portugália;
2. Közép-Európa zóna: Németország, Ausztria, Görögország, Olaszország, közép- és kelet-európai tagjelölt országok, Ciprus és Málta;
3. Partnerországok: mediterrán országok, Balkán térsége, Afrika, Karibi és Csendes Óceáni térség, Ázsia és Latin-Amerika.

Az új szervezeti felépítés zökkenő mentesebbé tette az Európai Unió tagországaiban alkalmazott egységes eljárási elvek alkalmazását a tagjelölt országok vonatkozásában is, ezáltal elősegítette az integrálódást, az Európai Közösségek szabályozási gyakorlatának átadását (*Napi Gazdaság*, 1992).

Az európai gazdasági növekedést és a munkahelyteremtést megcélzó Amsterdami Speciális Akció Program kivitelezésével párhuzamosan, a bank továbbra is támogatni szándékozik a Közösség prioritásait, mind a tagállamokban, mind pedig a csatlakozni kívánó országokban. A prioritások közé tartozik a transeurópai közlekedési úthálózat, az energia- és telekommunikációs hálózatok fejlesztése, az ipar versenyképességének növelése, a kis- és középvállalatok támogatása, a környezetvédelem, valamint az energiakímélő technológiák terjesztése.

Az Európai Beruházási Bank széleskörű feladatainak ellátása érdekében szorosabb kapcsolatokat fog kialakítani az európai bankszférával. A bank vezérelvei megerősítik a bankot azon politikájában, hogy hozzon létre szoros együttműködést az Európai Unió pénzügyi szektorával. Ezt kívánja a szubszidiaritás elve, ami a döntéshozást és a kivitelezést helyi szintre delegálja. A közép- és kelet-európai piacok internacionalizálódása a versenyképes, tőkeintenzív termékek térnyerésével párhuzamosan valósul meg.

Az Európai Gazdasági és Monetáris Unió keretein belül, a pénzügyi szektor integrációja megkönnyíti és szélesíti a befektetők kedvezményes hitelforráshoz jutásának lehetőségeit. Ebben a változó környezetben az Európai Beruházási Bank továbbra is speciális szerepet fog betölteni a működőtőke beruházások növelésével (hosszú távú finanszírozások, a köz- és a magánszféra közti kapcsolatok szélesítésével). A bank nagyon komoly hasznot húz abból, hogy kitűnő helyet tölt be a tőkepiacokon. A bank csak a hosszú életciklussal kecsegtető projekteket támogatja, amelyek kiérdemlik a hosszú távú hitelt.

A kis-és középvállalatoknak nyújtott hitelek tekintetében, a banki szférával egyre szorosabb kapcsolatokra való törekvés mellett az Európai Beruházási Banknak az a szándéka, hogy hatékony marketing-tevékenységgel és az eljárási-mechanizmusok egyszerűsítésével szélesíteni tudja kölcsönnyújtási lehetőségeit. Az Európai Beruházási Bank jó hírnevű pénzügyi intézmények bevonásával a finanszírozási eszköztárának diverzifikációján dolgozik. A finanszírozási eszköztár szélesítése az Európai Beruházási Alapra is kiterjed, amely együtt dolgozik az Európai Beruházási Bankkal az Európai Technológiai Alap megvalósításán.

Mint az Európai Unió strukturális politikája iránt elkötelezett intézmények, az Európai Beruházási Bank és az Európai Tanács szorosan együttműködnek azokon a területeken, ahol a regionális fejlesztésre szánt kölcsönöket az Európai Unió költségvetéséből fedezik. Az Európai Beruházási Bank erősíteni szeretné részvételét a strukturális politika műveleteinek előkészítésében és lebonyolításában, hogy optimális egyensúlyt érjen el a költségvetési és a banki szféra forrásai között és biztosítani tudja a két hitelforrás ésszerű felhasználását. Annak érdekében, hogy a leghatékonyabban elősegítse az Európai Unió célkitűzéseit, egy olyan több évre szóló operációs tervet dolgozott ki, amely az elért teljesítmények mérésére és ezek felülvizsgálatára irányul (EIB, 2002).

Az Európai Beruházási Bank a 2004–2006. évi stratégiájában három fő prioritást fogalmazott meg:

- az Európai Unió bővítése;
- az Európai Tanács 2003. december 12-i ülésén elfogadott Európai Növekedési Kezdeményezés (European Action for Growth / Growth Initiative); valamint
- a partnerországokkal való együttműködés a FEMIP (Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership) és a Cotonou Megállapodás alapján (*EIB*, 2004).

Az Európai Növekedési Kezdeményezés a lisszaboni célkitűzések megvalósításán keresztül a versenyképesség, a foglalkoztatás és a növekedési potenciál javítását szolgálja. A K+F tevékenység, a humán tőke, az információs és kommunikációs technológiai hálózatok területére történő beruházások a tudásalapú, innováció-vezérelt gazdaság megteremtését célozzák. A transzeurópai hálózatok fejlesztése, a környezetvédelem és az életminőség javítása, a korábbi csatlakozó országok közlekedési és telekommunikációs infrastruktúrájának fejlesztése hozzájárul a gazdaságfejlesztéshez és az integrációhoz.

Az Európai Beruházási Bank Kormányzótanácsa 2005 júniusában elfogadta „az uniós fejlesztéspolitikai célokat szem előtt tartó, a hozzáadott értékekre összpontosító nagyobb kockázatvállalás” stratégiáját. A kiemelt célkitűzés teljesítését kizárólagosan szolgáló, más stratégiai prioritásokat háttérbe szorító erőfeszítéseinek tervezetét a 2008–2010. évi ügyviteli tervben rögzítette.

Az Európai Unió országaiba irányuló hitelezési politika vonatkozásában a következő hat fejlesztéspolitikai célkitűzést határozta meg:

- a gazdasági és szociális kohézió megteremtése, valamint a konvergencia előmozdítása a kibővített Unióban,
- az Innováció 2010-kezdeményezés végrehajtása,

- a transzeurópai hálózati rendszerek és csatlakozó hálózatok fejlesztése,
- a kis- és középvállalkozások támogatása,
- környezetvédelmi és környezetfejlesztési beruházások ösztönzése,
- valamint a fenntartható, versenyképes és biztonságos energiaellátás biztosítása.

Az Európai Unión kívüli hitelezési célok között pedig az alábbiak szerepelnek:

- az előcsatlakozási támogatások,
- a magánszektor fejlesztésében való részvétel,
- az energiaellátás folyamatosságát biztosító fejlesztések,
- a környezetvédelem és környezetfejlesztés,
- az uniós országok jelenlétének erősítése a közvetlen külföldi tőkebefektetések serkentése révén,
- a know-how- és technológiatranszfer ösztönzése.

Megfigyelhető tendencia, hogy az infrastrukturális beruházások változatlan hiteligénye mellett egyre nagyobb a kereslet az innovációs kezdeményezések hitellel és kockázati tőkével történő finanszírozása iránt, továbbá az Európai Unió fokozatos bővítése is kihat az Európai Beruházási Bank szerepvállalására, egyre nagyobb igényt támasztva a helyi és uniós fejlesztéspolitikai célok támogatása terén.

Tevékenységét a stratégiai célok megvalósítása érdekében a korábbiakkal összevetve jelentősen nagyobb kockázatvállalás jellemzi. Az 2006/48/EK irányelvnek megfelelően kidolgozott új belső minősítésen alapuló módszer (IRM) – megfelelően átdolgozva – új eszközfajtákra is kiterjesztette, ezáltal a hitelpolitikai, hitelminősítési és kockázatarazási rendszerek, eljárások tökéletesítése révén kockázatvállalási hajlandósága fokozódott, a hozzáadott értékek hatékonysága növekedett, hiszen ezáltal innovatívabb pénzügyi megoldásokat és kisebb sajáttőke-követelményt támasz-

tó finanszírozási ügyleteket képes kínálni. Ugyanakkor a közjó érdekében tevékenykedő nem profitorientált pénzügyintézetként az Európai Beruházási Bank kerüli a spekulatív kockázatvállalást, pénzügyi kockázatviselésének tehát hosszú távú pénzügyi fenntarthatósága szab határt.

Az Európai Beruházási Bank üzletpolitikáját az Európai Tanács által 2010-ben elfogadott Európa 2020 stratégiára alapozza, amely az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedést célozta meg. Az intelligens növekedés a tudásalapú, innovációra épülő gazdasági fejlődést jelenti, a fenntartható növekedés az erőforrásokat hatékonyabban használó, zöldebb és versenyképesebb gazdaság megteremtését vonja maga után. Az inkluzív növekedés célja a magas foglalkoztatottságot, gazdasági, szociális és regionális kohéziót teremtő gazdaság (EBB, 2010, 8).

Az Európa 2020 stratégia megvalósítására a bank külön munkacsoportot állított fel annak érdekében, hogy a bank termékeit minél jobban a közlekedési, kutatási, fejlesztési és innovációs (kfi), energetikai és klímavédelmi, valamint kohéziós és konvergencia célzatú beruházások szolgálatába tudja állítani (EBB, 2010, 8).

Az Európai Beruházási Bank az Európa 2020 stratégia megvalósítása érdekében az Európai Bizottsággal és más partner pénzügyintézetekkel pragmatikus és nem bürokratikus együttműködésre törekszik (EBB, 2010, 4).

Az Európai Beruházási Bank és az Európai Bizottság forrásaiból elkülönített tartalékokból támogatott, magasabb kockázattal járó, nagy összegű speciális konstrukcióknak jelentős szerep tulajdonítható. A strukturált finanszírozási kereten (SFF) belül elkülönített 3,75 milliárd eurós tőketartalék 2007-ben a „lejárat előtti felszámolás” és „idő előtti átadás” kockázatával járó elsőbbségi hitel- és garanciaügyletek, felszámolásakor a másodlagos tulajdonosi kölcsöntőke elé sorolható alárendelt kölcsön- és garanciaügyletek, a mezzanine-ügyletek, a projekttel összefüggő származékos értékpapírok és tulajdonviszonyt megtestesítő instrumentumok alkalmazását segítette elő:

1. A kockázat-megosztásos pénzügyi mechanizmus (RSFF) keretében egymilliárd eurót az Európai Beruházási Bank, további egymilliárd eurót pedig a 7. kutatási keretprogram terhére az Európai Bizottság biztosított.
2. A transzeurópai közlekedési hitelgarancia-eszköz céljaira az Európai Beruházási Bank és az Európai Bizottság 500–500 millió eurót különített el. Ebből egyes transzeurópai közlekedési beruházások készenléti hiteleire adható garancia, fedezetet nyújtva az egyes projektek átadását követő „felfutási időszakot” jellemző bevételkiesés kockázataira.
3. A mediterrán partnerországok magánszektorát fejlesztő kockázat-megosztásos finanszírozási formákra ugyancsak 500 millió euró hívható le a strukturált finanszírozási keretből.
4. A fennmaradó 1,75 milliárd euró az Innováció-2010 kezdeményezés keretében, valamint a transzeurópai közlekedésfejlesztési és energiapolitikai célokra vehető igénybe, ez az összeg azonban a piaci igény rendkívül gyors bővülése következtében a szükségesnél lényegesen alacsonyabb (EBB, 2010, 45).

Az Európai Beruházási Bank, az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) és az Európai Bizottság közötti együttműködés számos további közös programot és finanszírozást is magába foglal. A legfontosabbak a következők:

1. A JASPERS (európai régiók beruházásait támogató közös program) keretében a kedvezményezett országok az Unió strukturális és kohéziós alapjaiból támogatott nagyobb infrastrukturális beruházások előkészítéséhez kaphatnak technikai segítséget.
2. A JESSICA (fenntartható városfejlesztési beruházásokat támogató közös európai kezdeményezés) a tagországoknak és az Európai Regionális Fejlesztési Alap kezelőinek kínál egyedi megoldásokat a vá-

rosrendezési és városfejlesztési beruházások finanszírozásához.

3. A JEREMIE (mikro-, kis- és középvállalkozásokat támogató közös európai források) keretében a kis- és középvállalkozások (a fejlődő régiók első vállalkozóit és mikro-hitelekre jogosult vállalkozásai is) juthatnak jobb és több finanszírozási forráshoz.
4. A JASMINE (európai mikro-finanszírozási intézményeket támogató közös program) a mikro-hitelezés fejlesztését tűzte ki célul. A kezdeményezés keretében az Európai Beruházási Alap EIB forrásokból pénzügyi támogatást kínál mikro-finanszírozással foglalkozó intézményeknek (EBB, 2010, 43).

Ezen túlmenően az Európai Bizottság megbízta az Európai Beruházási Alapot egy 1,1 milliárd euró értékű versenyképességi és innovációs keretprogramja végrehajtásával. Az Európai PPP Szakértői Központon (EPEC) keresztül pedig az Európai Bizottság és az Európai Beruházási Bank közösen az állam és a magántőke együttműködése révén (PPP-konstrukcióban) megvalósuló európai projekteket segíti információval és gyakorlati útmutatással, valamint a közsférát képviselő tagoknak nyújt támogatást politikai és programkészítési kérdésekben, PPP-s közbeszerzési és projektvezetési témákban.

Az Európai Unión kívüli területeket illetően – a 2007–2013-as időszaki maximum 27,8 milliárd eurós külső finanszírozási mandátum mellett – az Európai Beruházási Bank és az Európai Bizottság közös finanszírozásában jött létre az afrikai, karibi és csendes-óceáni térségre vonatkozó vízügyi beruházás-előkészítési keret. Az Európai Beruházási Bank kezelésében működik az Európai Bizottság és 10 tagállam által közösen finanszírozott EU–Afrika infrastruktúrafejlesztési letéti alap is, amelynek célja, hogy a részt vevő államok pénzügyi támogatásait hosszú lejáratú hitelekkel kombinálva emelje a regionális és határon átnyúló infrastruktúrafejlesztést támogató fenntartható uniós források értékét Afrikában.

Fontos fejlemény továbbá, hogy a részvényesek az Európai Beruházási Alap (EIF) engedélyezett alaptőkéjét 2007-ben 50%-kal megemelték, így az már eléri a 3 milliárd eurót. Míg az Európai Beruházási Bank a felajánlott új részvényeket teljes egészében lejegyezte, az Európai Bizottság négy év alatt fokozatosan vásárolja majd meg a számára elkülönített részvényeket, a pénzügyi részvényesek pedig a részükre felajánlott részesedés mindössze 70%-át jegyezték le. Az Európai Beruházási Alap saját tőkéje ezzel 965 millió euróra emelkedett, ami legalább 2013-ig garantálja a pénzügyi stabilitást, hiszen a tőkerészletek fokozatosan, szükség szerint kerülnek addig befizetésre.

V.2.4. A legfontosabb hiteltípusok és feltételek az Európai Beruházási Bank gyakorlatában

Az Európai Beruházási Bank egységes feltételeket alkalmaz kölcsönfelvevőivel szemben, tehát azonos lejáratú struktúra és pénznem esetében ugyanolyan kamatlábat számít fel bármely tagállambeli – azonos hitelminősítésű – kölcsönfelvevőnek. Egyrészt azért képes alacsony kamatokkal nyújtani a hiteleket, mert alacsonyak a forrásköltségei, másrészt azért, mert állami vagy jegybanki – illetve más AAA minősítésű nemzetközi bank, konzorcium vagy 100%-os külföldi tulajdonos anyacég által nyújtott – garanciával csökkenti ügyletei kockázatát, esetleg kivételesen az euróban, dollárban vagy forintban kibocsátott forgalomképes állampapírokat is elfogadja biztosítékként (Tóth, 2001).

Az Európai Beruházási Bank alapvetően olyan egyedi beruházásokat finanszíroz, amelyek az Európai Unió érdekeit szolgálják, továbbá megfelelnek a gazdaságossági, megtérülési követelményeknek és mind a kölcsönfelvevővel, mind pedig a projekttel szemben támasztott egyéb hitelvizsgálati feltételeknek. A finanszírozandó programok várható projektköltsége minimum 40 millió EUR, és ennek a felét hajlandó az Euró-

pai Beruházási Bank meghitelezni. A kisebb beruházások finanszírozására a globális kölcsönök, illetve hitelkeretek szolgálnak (14. táblázat).

14. táblázat - Az Európai Beruházási Bank finanszírozási eszközeinek legfontosabb jellemzői

Hiteltípusok	Jellemzők
Globális hitelek (Global Loans)	<ul style="list-style-type: none"> ☐ kisméretű (40 ezer – 25 millió euró közötti) projektnagyság ☐ az Európai Beruházási Bank Global Loans partnerein (Magyarországon: CIB, Unicredit Bank, K&H, Volksbank, Raiffeisen, Erste, MFB) keresztül vesz részt a finanszírozásban ☐ túlnyomó részt a kis- és középvállalkozói szektor finanszírozását szolgálja
Közvetítón keresztül nyújtott hitelek (Intermediated Operations)	<ul style="list-style-type: none"> ☐ közepes méretű projektnagyság (25 millió euró körül) ☐ tipikus közvetítők: kereskedelmi bankok, az állam fejlesztési bankja (Magyarországon az MFB Rt.), hitelképes régiók és önkormányzati társulások ☐ közvetítő lehet akár egy állami tulajdonú szakosított fejlesztési alap is (például az EnvironmentalDevelopmentFund of the Republic of Slovenia Public Fund)
Közvetlen hitelek (Direct Operations)	<ul style="list-style-type: none"> ☐ nagyméretű projektnagyság (30 millió euró), 12–15 millió eurós hitelnyújtással ☐ az Európai Beruházási Bank és a végső kedvezményezett közvetlen szerződéses kapcsolata ☐ feltétele a megfelelő hitelbesorolás vagy egyéb biztosíték megléte

Forrás: Európai Beruházási Bank, 2004

Ezekben a konstrukciókban az Európai Beruházási Bank a kereskedelmi bankoknak biztosít hitelkeretet, majd azok nyújtanak alkölcsönöket a végső kedvezményezett kis- és közepes vállalkozásoknak. Az Európai Beruházási Bank csak a kereskedelmi bankokkal áll hitelviszonyban – ezért vizsgálja meg hitelállományuk minőségét, hitelnyújtási stratégiájukat és hitelbírálati rendszerüket –, tehát a végső kedvezményezettek esetleges nemfizetésének kockázatát a kereskedelmi bankok viselik. Az Európai Beruházási Bank valamely kereskedelmi bankkal fennálló kapcsolatának elmélyülésével, annak eljárásrendjének megismerésével párhuzamosan egyre kevesebb projekt hitelkérelmének ellenőrzésében vesz részt, de a

továbbiakban is meghatározza az alárendelt kölcsön lehetséges felhasználási körét és összegét (20 ezertől 12,5 millió euróig).

Az Európai Beruházási Bank csak kiegészítő forrásokat nyújt, vagyis csak a teljes projektköltség 50%-át finanszírozza (ez a költségkategória azonban magába foglalja az ár-, illetve műszaki tartalékot, a tervezési és ellenőrzési költségeket, a beruházás megvalósítási időszakában kifizetett kamatokat stb. is). Az Európai Beruházási Bank gyakran folytat társfinanszírozást más nemzetközi bankokkal és projektfinanszírozó intézményekkel (pl. a Világbankkal vagy az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bankkal), illetve az Európai Unió különböző alapjaival.

Az Európai Beruházási Bank – hasonlóan a többi nemzetközi fejlesztési intézményhez – nem egy összegben, hanem a beruházás előrehaladásának ütemében – akár 5–7 éves időszakban – részletekben (tranche-okban) folyósítja kölcsöneit (Tóth, 2001). A tranche-ok önálló alkölcsönökként működnek, egyedi kamatlábakkal és törlesztési táblázattal. A kölcsön összegét mindig euróban határozzák meg, de a tényleges folyósítás pénzneme bármely, a főbb devizapiacokon rendelkezésre álló deviza lehet, illetve helyi pénznemben is hajlandó az Európai Beruházási Bank folyósítani. Rögzített kamatozás esetén akár minden egyes folyósítás más-más pénznemben is kérhető, míg változó kamatozás esetén legfeljebb három pénznem választható, az átváltható kamatozású kölcsönök esetén pedig egy, amelyet a szerződés aláírásakor rögzítenek. A visszafizetés azokban a devizákban történik, amelyekben igénybe vették.

A kamatlábakat a fix kamatozású kölcsönök esetén az egyes lehívásokat közvetlenül megelőző időszakban rögzítik, míg a változó kamatozású kölcsönök kamatlábát negyedévenként változtatják. A tényleges kamatlábak az Európai Beruházási Bank forrásköltségeitől függenek, melyhez az adminisztrációs költségek fedezésére szolgáló – kb. 15–25 bázispont – felár adódik. Alárendelt kölcsönök esetén erre természetesen még rákódik a közvetítő kereskedelmi bank által felszámított kamatrés is.

Az Európai Beruházási Bank a változó kamatozású kölcsönök esetén ingyenesen egy EURIBOR/LIBOR + 10 bázispontú kamatlábmaximumot garantál kölcsönfelvevőinek, vagyis vállalja, hogy ennél magasabb kamatot még akkor sem alkalmaz, ha ez számára ráfizetéses. Soha nem számít fel sem rendelkezésre tartási jutalékot, sem egyszeri front-end fee típusú kezelési költséget, de a rögzített kamatozású kölcsönök előtörlesztése esetén – más finanszírozási intézményekhez hasonlóan – igen jelentős költséget ró az ügyfelekre.

A hagyományos fix és változó kamatozás mellett változó, illetve rögzített kamatrésű, valamint időszakonként felülvizsgálható (rögzítetttről változóra átkonvertálható, más pénznemre átváltható), illetve – nagy beruházások esetén – változóról rögzítettre átváltható kamatozású kölcsönöket is kínál. Esetenként bullet típusú (egyenlő összegű kamatfizetésű, a végső lejáratkor egy összegű tőketörlesztésű) kölcsönöket is nyújt maximum 12 éves lejáratra.

A futamidő egyébként minden esetben az adott beruházás sajátosságaitól és hitelkockázati megfontolásoktól függ (12–15-től akár 25–30 évig), és ugyanez igaz a türelmi időre (3–5-től 8 évig) is. A magánprojektekre adott hitelek általában rövidebb futamidejűek, mint az ugyanolyan típusú állami kölcsönök.

Az Európai Beruházási Bank által a kereskedelmi bankoknak nyújtott kölcsönök lejárata 5, 8, illetve 11 év, a tényleges lehívás időpontjától számítva 2–3 év türelmi idővel, ugyancsak részletekben, de szoros és hosszú múlttal rendelkező együttműködés esetén egyszerűsített eljárás keretében egy összegben átutalja a teljes kölcsönt a folyósítási feltételek teljesítését követően. Nagyon hosszú megvalósítási idejű beruházásoknál az Európai Beruházási Bank több finanszírozási szerződést ír alá ugyanazon projekt különböző fázisaira, így a futamidő akár 23–25 évre is meghosszabbítható. Az egyedi kölcsönök feltétele a megfelelő beszerzési eljárás alkalmazása, amely alapvetően projektfüggő. Az Európai Beruházási Bank az Eu-

rópai Unió megfelelő beszerzési szabályait, illetve a nemzetközi gyakorlatban kialakult eljárásokat alkalmazza, alapelve a versenyztetés. Habár a magánszektorban nyújtott, illetve a hitelkereten keresztül folyósított kisösszegű kölcsönöknél gyakorlatilag nem szabályozott a beszerzés, bizonyos határértékek felett és az állam, illetve szervezetei által felhasznált kölcsönök esetén azonban bizonyos esetekben előírják a nemzetközi versenytárgyalást, illetve az Európai Unió hivatalos lapjában, az „Official Journal”-ban való megjelentetést.

A fentiekben kifejtett elvek, célkitűzések és történések értelmében a gazdasági növekedés, a versenyképesség növelése, valamint a foglalkoztatás-politika továbbra is központi jelentőségű prioritás maradt az Európai Unió politikájában. Az Európai Beruházási Bank, valamint az EIB-csoport másik kulcsintézménye, az Európai Beruházási Alap is támogatják tevékenységükkel ezeket az uniós célkitűzéseket.

VI. Kohézió és versenyképesség az összeurópai stratégiák szintjén

A gazdasági, társadalmi és területi kohézió három stratégiai iránymutatásra épül a 2007–2013. közti időszakban. Ezek a stratégiai iránymutatások a következők:

1. a tagállamok, régiók és városok vonzerejének növelése az elérhetőség javításával, a szolgáltatások megfelelő minőségének és szintjének biztosításával, valamint környezetük megőrzésével,
2. az innováció és a vállalkozói szellem, továbbá a tudásalapú gazdaság növekedésének a kutatási és innovációs képességekkel – ideértve az új információs és kommunikációs technológiákat – történő ösztönzése, valamint
3. több és jobb munkahely oly módon történő megteremtése, hogy több embert vonzanak a foglalkoztatás vagy a vállalkozói tevékenység körébe, valamint fejlesztik a munkavállalók és a vállalkozások alkalmazkodóképességét, és növelik a humánerőforrásba történő beruházásokat (*EU Hivatalos Lapja*, L291/11).

A megújított lisszaboni menetrend megvalósítása érdekében az új programoknak a következő elveket kell figyelembe venni. A lisszaboni stratégia újraindításával a kohéziós politika sokkal erősebben koncentrál a tudásalapú gazdaság megteremtésére, a kutatás-fejlesztés, valamint az innováció fontosságára. A fenntartható fejlődés további ösztönzést kap a gazdasági, társadalmi, környezetvédelmi dimenziók közti összhang megteremtésével. A közösségi, valamint nemzeti fejlesztési politikák a környezetvédelmet már növekedést generáló eszköznek tekintik, amely erősíti a versenyképességet és növeli a foglalkoztatást. A környezetvédelmi aspektus már az előkészítési fázisban beépül a programokba és projektekbe. Ezekon felül további hangsúlyt helyeznek a férfiak nők közötti egyenlőségre, és a diszkriminációmentességre.

A konvergencia célkitűzés, vagy a Kohéziós Alap keretében a támogatásra jogosult országoknak és régióknak előnyben kell részesíteniük azokat az európai projekteket, amelyek a területükre vonatkoznak. Különös hangsúlyt kell helyezni a TEN közlekedési projektek esetében a határokon átnyúló kapcsolatoknak. A vasúti infrastruktúra fejlesztésénél a nagyobb hozzáférés biztosítására kell törekedni. A regionális fejlesztés előmozdítását szolgáló közlekedési infrastruktúrák hatékonyságának előmozdítása céljából a földrajzilag elszigetelt, kieső területeket be kell kapcsolni a TEN közlekedési projektekbe.

A megújított lisszaboni menetrend az eredeti alapkoncepcióhoz képest jelentős változtatásokat hozott. Míg a lisszaboni stratégia a kohézióra koncentrált, és a versenyképességet elhanyagolta, addig az új menetrendben már találunk versenyképességet serkentő célkitűzéseket. Azok a tagállamok például, amelyek mind a Kohéziós Alapból, mind a Strukturális Alapokból támogatásban részesülnek, a TEN projektek finanszírozásához a Kohéziós Alap forrásait használhatják, míg a gazdasági növekedést erősítő infrastruktúrafejlesztéseknél a Strukturális Alapok állnak rendelkezésre (*EU Hivatalos Lapja*, L291/11).

Az unió növekedésre és munkahelyteremtésre irányuló céljai megkövetelik a gazdaság tudásalapú tevékenységek irányába történő strukturális elmozdulását. Az uniónak nagyon sokat kell tennie a kutatás és technológiai fejlesztés területén. Ezen a területen a magánszektorban még szembetűnőbb a lemaradás. A lisszaboni célkitűzésben meghatározott GDP 3%-ának megfelelő K+F beruházások messze nem teljesülnek az unió területén. Európában a más vezető gazdaságokhoz képest tapasztalható innovációs szakadék egyre szélesebbé válik. Az Európai Unión belül is megvan az innovációs szakadék, mivel a tudás és technológiai fejlesztések kereskedelmi forgalomba történő konvertálása elmarad. Feltétlenül ösztönözni kell a nemzeti és regionális K+F kapacitások bővítését, hogy a technológia és a tudás a gazdaságban valóban felhasz-

nálásra kerüljön, valamint a szaktudás terjesztését és a visszacsatolások mechanizmusait kidolgozzák.

A kkv szektor bevonása a K+F tevékenységekbe, valamint ezen cégek K+F befogadóképességének növelése nélkülözhetetlen, hiszen ez a szektor foglalkoztatja az alkalmazottak kétharmadát. Nagyon fontos feladat az állami és magán K+F tevékenység koordinációja a duplicitások kiszűrése, és a szinergiahatások jobb kiaknázása érdekében. A kohéziós politika segíti valamennyi régiót kutatási és innovációs kapacitásuk kialakításában. A régiók így eredményesen részt tudnak venni az Európai Kutatási Térségben. A regionális stratégiák kialakításakor nem lehet figyelmen kívül hagyni a K+F beruházásokat, az innovációkat, a szellemi tőke és a vállalkozói szellem kibontakoztatására tett intézkedéseket.

A kohézióra vonatkozó közösségi stratégia az alábbi cselekvési iránymutatásokat fogalmazza meg a K+F területére:

- A vállalkozások közötti, valamint a vállalkozások és az állami kutatási, oktatási intézmények közötti együttműködés megerősítése a regionális és transzregionális kiválósági klaszterek létrehozásának támogatásával.
- A kkv szektoron belüli K+F tevékenységek és a technológiatranszfer támogatása (a cél az, hogy a kkv szektor hozzáférjen az államilag finanszírozott kutatóintézetekben megvalósuló K+F szolgáltatásokhoz).
- A regionális határokon átnyúló és transznacionális kezdeményezések támogatása, amelyek célja a kutatási együttműködés megerősítése és a teljesítőképeség fejlesztése az EU kutatási politikájának prioritást élvező területein.
- A K+F kapacitás kiépítésének megerősítése, ideértve a kutatási infrastruktúra, valamint a humán erőforrás fejlesztését a jelentős növekedési képességgel rendelkező területeken (*EU Hivatalos Lapja*, L291/11).

15. táblázat - A 2007–2013. közti időszak konvergencia és regionális versenyképesség forrásainak megoszlása az uniós tagállamok között (millió EUR)

	Konvergencia			Regionális versenyképesség és foglalkoztatás		Európai területi kooperáció	Összesen
	Kohéziós Alap	Konvergencia	megszűnő támogatások	új támogatások	regionális versenyképesség és foglalkoztatás		
Belgium			638		1 425	194	2 257
Bulgária	2 283	4 391				179	6 853
Csehország	8 819	17 064			419	389	26 691
Dánia					510	103	613
Németország		11 864	4 215		9 409	851	26 339
Észtország	1 152	2 252				52	3 456
Írország				458	293	151	902
Görögország	3 697	9 420	6 458	635		210	20 420
Spanyolország	3 543	21 054	1 583	4 955	3 522	559	35 216
Franciaország		3 191			10 257	872	14 320
Olaszország		21 211	430	972	5 353	846	28 812
Ciprus	213			399		28	640
Lettország	1 540	2 991				90	4 620
Litvánia	2 305	4 470				109	6 885
Luxemburg					50	15	65
Magyarország	8 642	14 248		2031		389	25 307
Málta	284	556				15	855
Hollandia					1 660	247	1 907
Ausztria			177		1 027	257	1 461
Lengyelország	22 176	44 377				731	67 284
Portugália	3 060	17 133	280	448	490	99	21 511
Románia	6 552	12 661				455	19 668
Szlovénia	1 412	2 689				104	4 205
Szlovákia	3 899	7 013			449	227	11 588
Finnország				545	1 051	120	1 716
Svédország					1 626	265	1 891
Egyesült Királyság		2 738	174	965	6 014	722	10 613
Interregionális kooperáció						445	445
technikai segítségnyújtás							868
Összesen:	69 577	199 323	13 955		43 555	8724	347 408

Forrás: Cohesion Policy, 2007–2013, 8.

A 15. táblázatot elemezve jól látszik, hogy a közép-kelet-európai volt szocialista országokban a forrásallokáció jóformán teljes mértékben a konvergencia célkitűzésekre irányul. A tíz közép-kelet-európai ország közül csupán Csehország és Szlovákia esetében fordul elő, hogy a források minimális hányadát – 2, illetve 5%-ot – a regionális versenyképesség és foglalkoztatottság célkitűzésre fordítják. Hazánk esetében is a teljes forrásösszeget, 25.307 millió eurót a konvergencia és kohéziós célkitűzésekre használják fel. Németország esetében az allokált források 59%-a esik a konvergencia és kohéziós célkitűzésekre a 2007–2013-ig terjedő időszakban. Franciaország esetében az arány fordított, ott ugyanis a források 68%-a jut a versenyképesség erősítésére.

Az egyes uniós tagországok forrásallokációja szintén jól szemlélteti a kétebességű Európa kialakulását. Míg a közép-kelet-európai államok és a mediterrán országok elhanyagolható forrásokat allokálnak a versenyképesség növelésére – leszámítva Spanyol- és Olaszországot a maguk 33 és 26%-ával –, addig a Benelux-államok, Dánia, Írország, Franciaország a rájuk eső források meghatározó hányadát, ha nem az egészét a versenyképességük fokozására költik (16. táblázat).

A 2007–2013-ig terjedő időszakban az EU mindösszesen 342 759 567 465,- EUR összeget fordít a konvergencia, valamint regionális versenyképesség és foglalkoztatás célkitűzésekre, amelyből 25%-kal rendelkeznek az innovációk (85.198 millió EUR). Az innovációkra szánt teljes összegből 48 milliárd eurót a régi tagállamok, 35 milliárd eurót pedig a 12 új tagállam használhat fel. Összehasonlítva az aktuális számokat a 2000–2006 közti időszakkal, jól látható, hogy az innovációra szánt összeg több mint kétszeresére nőtt. A 2000–2006-ig terjedő időszakban 25 502 millió EUR összeget fordítottak innovációkra, amely 11%-a a teljes konvergencia és versenyképesség célkitűzéseknek (224 441 millió EUR).

A 16. táblázatot elemezve megfigyelhető, hogy a konvergencia célkitűzések esetében a források 60%-át az új tagállamokban, míg a fennma-

radó 40%-ot a régi tagállamokban használják fel. A regionális versenyképesség célkitűzések esetében fordított az arány, ott a források 94%-a jut a régi tagállamokra, míg a 12 új tagállam mindössze 6%-ban részesül. Tekintettel arra, hogy az innováció nagyon széles körben elterjedt megközelítésmóddá vált, a 2007 és 2013 közti időszak kohéziós politikája olyan stratégiai megközelítésmódot követ, amely a növekedési stratégiákat európai, regionális, valamint helyi szinten akarja integrálni. Az új koncepció azt kívánja biztosítani, hogy az egyes szektorokat nem egymástól elkülönülten fejlesztik, hanem megvizsgálják az adott tagállam vagy régió társadalmi és gazdasági környezetét. A korábbi költségvetési időszakokhoz képest nagyon lényeges újdonság, hogy az innováció a kohéziós politika víziójának középpontjába került. A megváltozott körülmények között a régiókat is arra sarkallják, hogy dolgozzák ki saját innovációs stratégiáikat.

16. táblázat - Az innovációk aránya a konvergencia, versenyképesség, és európai területi kooperáció célkitűzésen belül

ország/ országcsoport	teljes összeg	innovációs összeg	inno-váció aránya (%)	innováció típusok %-os megoszlás			
				K+F	vállal- kozói szellem	innovatív- infokom.	humán erőforrás
Konvergencia célkitűzés							
Németország	16 079 334 622	4 678 763 983	29,10	18,73	4,31	1,25	4,80
Franciaország	3 191 155 555	499 065 512	15,64	6,42	2,95	1,90	4,37
Egyesült Királyság	2 912 549 625	1 113 731 864	38,24	21,29	4,27	3,93	8,76
Olaszország	20 320 956 213	6 916 063 530	34,03	23,26	3,14	5,79	1,85
Magyarország	22 889 720 839	3 323 424 847	14,52	8,37	1,22	2,78	2,16
Lengyelország	65 221 852 992	14 199 841 734	21,77	13,15	2,04	4,19	2,40
EU 27	279 977 939 628	61 338 506 365	21,91	13,22	1,94	3,71	3,04
EU 15	109 538 657 960	27 669 239 372	25,26	15,59	2,46	3,78	3,43
EU 12	170 439 281 668	33 669 266 993	19,75	11,69	1,60	3,68	2,79
Regionális versenyképesség és foglalkoztatás célkitűzés							
Németország	9 409 281 668	3 719 975 394	39,54	16,87	10,17	1,26	11,24
Franciaország	10 258 065 496	3 704 472 274	36,11	19,86	3,72	4,41	8,13
Egyesült Királyság	6 978 387 838	3 312 213 813	47,46	22,95	5,66	2,31	16,55
Olaszország	6 324 890 107	2 535 583 307	40,09	19,38	5,93	3,91	10,86
Magyarország	2 031 427 761	462 802 756	22,78	12,43	0,97	5,61	3,77
EU 27	55 184 064 762	21 814 343 329	39,53	20,56	4,93	3,52	10,52
EU 15	51 676 348 431	20 804 234 883	40,26	20,73	5,18	3,35	11,00
EU 12	3 507 716 331	1 010 108 446	28,80	18,00	1,21	6,02	3,56
Európai területi kooperáció célkitűzés							
európai területi kooperáció	7 428 375 549	1 994 705 122	26,85	15,99	2,37	6,69	1,80
Összes célkitűzés							
Németország	25 488 616 290	8 398 739 376	32,95	18,05	6,47	1,26	7,18
Franciaország	13 449 221 051	4 203 537 786	31,25	16,67	3,54	3,81	7,24
Egyesült Királyság	9 890 937 463	4 425 945 677	44,75	22,46	5,25	2,79	14,25
Olaszország	26 645 846 320	9 451 646 837	35,47	22,34	3,81	5,34	3,99
Magyarország	24 921 148 600	3 786 227 603	15,19	8,70	1,20	3,01	2,29
EU 27	342 759 567 465	85 197 888 856	24,86	14,46	2,43	3,75	4,22
EU 15	161 215 006 391	48 473 474 255	30,07	17,24	3,33	3,64	5,86
EU 12	173 946 997 999	34 679 375 439	19,94	11,82	1,59	3,72	2,80

Forrás: Saját szerkesztés.

Mind a megújított lisszaboni stratégia, mind pedig a jelenlegi kohéziós politika külön kiemeli az innovációk jelentőségét, és az európai problémák leküzdésének kulcselemét látják bennük.

VI.1. Az Európai Unió 2014-2020-ig tartó költségvetési időszakának prioritásaira

Az Európai Unió jövőbeni pénzügyi keretének nemcsak a 28 tagállamra méretezett kiadások megfelelő szintjét kell biztosítani, hanem a pénzügyi allokációk megfelelő minőségét is. A kiadások minőségjavulása nagyban hozzájárul az unió célorientált politikáinak emelt szintű fejlesztéséhez. Ebből a megfontolásból kiindulva minden pénzügyi forrást a lehető leghatékonyabban kell felhasználni. Az Európai Uniót létrehozó szerződés még azt tartalmazta, hogy az Európai Uniónak a saját forrásaiból kell finanszíroznia költségvetését. A valóság azonban az, hogy az unió finanszírozása 85%-ban a tagállamok bruttó nemzeti jövedelméből, valamint ÁFA alapjaiból történik (*European Commission, 2011*).

A tagállamok az említett forrásokra, mint saját nemzeti forrásaikra tekintenek, és azok minimalizálására töreksenek. A kialakult helyzet adott táptalajt a „vissza a pénzünket” szemléletmód elterjedésének, amely a nettó befizető tagállamok részéről egyre erősebben jelentkezik. Ez a szemléletmód jelentősen gyengíti az uniót átölelő szolidaritás alapelveit, valamint sok esetben eltéríti az unió költségvetését attól, hogy valóban az integráció egésze szempontjából lényeges hozzáadott értéket teremtsen. Eljött az ideje, hogy az Európai Unió átalakítsa finanszírozási politikáját, amely az autonómia, átláthatóság és igazságosság alapelvek mentén történik a kitűzött politikai célok minél teljesebb megvalósítása érdekében. Az új saját források bevezetésének nem az a célja, hogy növeljék az EU költségvetését, hanem, hogy minél jobban sikerüljön átalakítani a jelenlegi struktúrát, átláthatóbbá tenni a rendszert, valamint

egyre inkább elszakadni a kialakult „vissza a pénzünket” negatív szemléletmódtól. Az Európai Bizottság részletes elemzést készített a szóba jöhető finanszírozási forrásokról, és arra az elhatározásra jutott, hogy a pénzügyi tranzakciók adóztatását, és egy új ÁFA alapú forrást fog javasolni az integráció részleges finanszírozására saját forrásként, amely teljesen kiváltja a jelenlegi ÁFA alapú hozzájárulásokat.

Tényként kezelendő, hogy az unió költségvetése nem úgy működik, mint a nemzeti költségvetések. Az EU az egyes nemzetállamokkal szemben nem finanszíroz direkt projekteket. Az EU költségvetése pán-európai, és nem nemzeti irányelvek alapján működik. Az EU költségvetése az unió GNI értékének 1%-át teszi ki. Ez a viszonylag kis összeg olyan koncentrált beruházásokra sarkalja az uniót, amelyek a legmagasabb hozzáadott értéket eredményezik az integráció szempontjából. Az EU költségvetése nem olyan projekteket kíván finanszírozni, amelyeket a tagállamok önerőből is meg tudnak valósítani, hanem olyanokat, amelyek nélkülözhetetlenek az unió működése szempontjából, vagy olyan projekteket, amelyek közösségi finanszírozása jóval gazdaságosabb és hatékonyabb. A jövőben az unió költségvetésének mindenekelőtt az egységes belső piac kiteljesítését szolgáló közösségi projektekre kell koncentrálni, amely projekteket önerőből még a legprosperálóbb tagállamok sem tudnának finanszírozni. Ilyen projektek például a pán-európai infrastrukturális beruházások. A páneurópai projektek egyben kiküszöbölik az olyan jellegű felesleges duplicitásokat, amelyeket az egyes nemzetállamok a hasonló projektek kivitelezésekor elkövetnének. A közösségi projektek kapcsán biztosítani lehet az olyan szinergia, és méretgazdaságossági hatásokat is, amelyeket az egyes tagállamok önmagukban nem érnének el, például a világszínvonalú kutatás-fejlesztések és innovációk. A különböző környezetvédelmi, klímaváltozási, demográfiai, és humanitárius segítségnyújtási témakörök szintén pán-európai megközelítésmódot igényelnek. A versenyképesség mellett szintén nem szabad megfeledkezni

a tagállamok és az egyes régiók közötti szolidaritásról sem. A gyenge régiók fejlesztése szintén nagyban hozzájárul az egységes gazdasági tér kiegyensúlyozott működéséhez.

Az Európai Bizottság a költségvetés 2010. évi felülvizsgálatakor a következőket emelte ki: a kulcsfontosságú politikai prioritásokra, az EU hozzáadott értékére, a hatásokra és az elért eredményre, valamint a kölcsönös előnyök érvényesülésére kell koncentrálni (*European Commission, 2011*). Az új költségvetési időszakot nagyon áthatja az eredményorientáltság. A támogatásoknak hozniuk kell az elvárt eredményt, a közhivatalok már nem rendelkeznek egyfajta előjoggal a források szabad felhasználásánál. Csak és kizárólag az unió által elfogadott célhierarchiába illeszkedő projektek finanszírozásához jutnak forrásokhoz. A küszöbön álló pénzügyi perspektívát úgy állították össze, hogy a kiváltott hatások és az eredmény járuljanak hozzá az EU kulcsfontosságú prioritásaihoz.

A pénzügyi programokat és instrumentumokat a következő költségvetési periódusban az eredményesség, a jogszabályok egyszerűsítése, a kondicionalitás, valamint a magánszektor aktív bevonása irányelvek mentén alakítják ki. Az eredményorientáltság egyértelműen az Európa 2020 stratégiában meghatározott célkitűzések megvalósítására vonatkozik. A lényeg az, hogy a programokat korlátozott számú prioritásra és akcióra kell összpontosítani. Nagyon fontos a szétaprózott és koordinálatlan intervenció kiiktatása. A jogszabályok egyszerűsítése irányelvnek először is a közpénzek felhasználásának átláthatóságát kell biztosítani. A jelenlegi túlzóan komplikált rendszer nagyon jelentős adminisztrációs terhet jelent mind a kedvezményezettek, mint az Európai Bizottság és a tagállamok adminisztrációja számára. Ezek a nemkívánatos hatások csökkentik a részvételi szándékot, valamint hátráltatják a stratégia megvalósítását.

A kondicionalitás irányelv elsődlegesen arra irányul, hogy a jövőben a lényegi kérdésnek az eredményekre, és nem az inputokra kell irányulnia.

Ez az irányelv mindenekelőtt a nagy volumenű kohéziós célokat kitűző, és mezőgazdasági beruházásoknál igaz, amelyeknél a kedvezményezett tagállamoknak a jövőben igazolniuk kell, hogy a kapott támogatást az EU politikai prioritásaival összhangban lévő projektekre használják fel. Az új pénzügyi perspektíva során a magánszektor aktív bevonására, innovatív pénzügyi eszközök közös kidolgozására is kiemelt figyelmet helyeznek annak érdekében, hogy növelni lehessen az uniós költségvetés pozitív hatásait, és több stratégiai beruházást lehessen megvalósítani az EU növekedési potenciáljának az érdekében. Ezen a területen külön ki kell emelni az Európai Beruházási Bankkal, a nemzeti és nemzetközi fejlesztési bankokkal kialakított hatékony, és eredményes együttműködést. A különböző bankgaranciák, és kockázatmegosztó eszközök lehetővé teszik a pénzügyi szektor számára, hogy jelentősebb tőkéhez juttassák az innovatív vállalkozásokat, és az infrastrukturális projekteket (*European Commission, 2011*).

VI.2. Az új pénzügyi perspektíva lényeges új elemei

Az Európai Bizottság legfőbb törekvése az unió új költségvetésével szemben, hogy lényegesen nagyobb hangsúlyt helyezzen az eredményességre, a célorientáltságra, amely az Európa 2020 stratégia minél teljesebb körű megvalósításában érhető tetten. Az új költségvetés modernizálásra szorul a források átcsoportosítását illetően. A forrásokat a kijelölt pán-európai infrastruktúra fejlesztésére, kutatás-fejlesztésre, innovációra, oktatásra, az EU külső határainak védelmére, és az uniós külpolitikai célok megvalósítására kell újraallokálni.

Az Európai Unió jelentős innovációs szakadékkal rendelkezik a többi fejlett gazdasághoz képest. Az USA-tól és Japántól való innovációs lemaradás miatt az Európai Unió kidolgozta a Horizont 2020 elnevezésű közösségi stratégiai keretet, amely a kutatás-fejlesztéseket, az innová-

ciókat és a technológiai fejlesztéseket foglalja magában. A kutatás-fejlesztések, és az innovációk munkahelyteremtő potenciálja, életminőséget javító hatásai megkérdőjelezhetetlenek. Közös kutatás-fejlesztési programokra, együttműködésekre van szükség, hogy szembe lehessen nézni a hagyományos, és a feltörekvőben lévő versenytársak kihívásaival. Az együttműködés erősítését ebben az esetben is alátámasztják a szinergiahatások, valamint az egyes tagállamok által esetlegesen feleslegesen végzett duplicitások elkerülése. Külön kihívást jelent az Európa 2020 stratégiában meghatározott GDP 3%-os részarányának megfelelő K+F beruházások elérése. A K+F tevékenység közösségi előmozdítása szempontjából az Európai Bizottság felállította az Európai Kutatási Tanácsot. A Horizon 2020 stratégia megszünteti a finanszírozások szétterjedettségét, és biztosítja a koherens összhangot a nemzeti kutatási programokkal. Az Európai Technológiai Intézet része lesz a Horizont 2020 programnak, és jelentős szerepet fog betölteni a tudás háromszög kialakításában, nevezetesen az oktatás, az innováció és a kutatás egységek harmonizálásában.

A pénzügyi perspektíva további új eleme a szolidaritás és a fenntartható növekedésre, és munkahelyteremtésre vonatkozó beruházások. Tekintettel a rendelkezésre álló szűkös anyagi erőforrásokra, valamint a gazdasági növekedés mielőbbi beindítását lehetővé tevő beruházások szükségességére az Európai Bizottság itt is előírja a fokozott cél- és eredményorientáltságot. A kohéziós kiadásokat is egyértelműen az Európa 2020 stratégia megvalósítására kell felhasználni. Ehhez kapcsolódóan a régiók besorolására új rendszert javasolnak, mégpedig a tranzit régiók fogalmának bevezetését, amely a korábbi támogatásokra még jogosult, vagy a jogosultságot elvesztő régiókra használtak (phasing-in, phasing out régiók). Az új kategória azokat a régiókat foglalja magában, amelyek 1 főre eső GDP-je az EU-27 átlag 75 és 90%-a közé esik (*European Commission, 2011*).

Az új költségvetési időszak harmadik új eleme az Európa összekapcsolását célzó infrastruktúra, amely mindenekelőtt a közlekedést, az energiaellátást, valamint az információ-kommunikációs technológiákat foglalja magában. Az elmúlt időszakok hogy a tapasztalatai egyértelműen bizonyították, hogy a nemzeti költségvetések sohasem biztosítanak kellő forrást a határokon átnyúló, a közös piac igényeit kielégítő projektekhez. Az Európai Bizottság ebből a megfontolásból javasolta a az Európa összekapcsolását célzó pénzügyi eszköz létrehozását. A növekedést generáló infrastrukturális összeköttetések jelentősen segítik a közös piac kiteljesedését, valamint bizonyos gazdasági szigetek izolációjának megszüntetését. Ez a fejlesztési eszköz az unió energiafüggőségét is csökkenteni hivatott a különböző unión belüli és azon kívüli energiaszállítókkal való hálózati összeköttetés kiépítésével. A nagy sebességű infó-kommunikációs párn-európai hálózatok kiépítése és szolgáltatások biztosítása szintén hozzájárul a közös gazdasági tér kialakulásához, és növekedési potenciálhoz juttatja a kis-és közepes méretű vállalkozásokat. Az Európa összekapcsolását célzó pénzügyi eszköz olyan előre meghatározott közlekedési, energia, valamint infó-kommunikációs projektek megvalósulását fogja finanszírozni, amelyek közösségi érdekeket szolgálnak. A 2014–2020-ig terjedő közösségi költségvetés további új elemei az erőforrás-hatékony közösségi mezőgazdasági politika, a humán tőkébe való beruházás, a migráció kihívásainak történő megfelelés, valamint az Európai Unió globális szerepének erősítése.

17. táblázat - Az Európai Unió 2007–2013 és 2014–2020 közti pénzügyi keretének összehasonlítása

Kötelezettségvállalások millió EUR (2011 áron)	2007–2013 pénzügyi keret	2014–2020 pénzügyi keret	a 2007–2013 és 2014–2020 pénzügyi keret összehasonlítása	
			millió EUR	%
1. fenntartható növekedés	446 310	450 763	4 453	1%
1.a. versenyképesség a növekedésért és munkahelyekért	91 495	125 614	34 119	37%
ebből: Európat összekötő hálózat	12 783	19 299	6 516	51%
ebből: Galileo, ITER és GMES	8 047	12 793	4 746	59%
1.b. kohézió a növekedésért és foglalkoztatásért	354 815	325 149	-29 666	-8%
ebből: beruházás a növekedésbe és munkahelyekbe	345 815	313 197	-32 618	-9%
ebből: európai területi kooperáció	8 880	8 948	68	1%
ebből: CEF-hez való hozzájárulás		10 000		
2. a természeti erőforrások megőrzése, hasznosítása	420 682	373 179	-47 503	-11%
ebből: piaccal összefüggő kifizetések, közvetlen kifizetések	318 820	277 851	-40 969	-13%
ebből: vidékfejlesztés	95 741	84 936	-10 805	-11%
3. állampolgárság, szabadság, közbiztonság, jog	12 366	15 686	3 320	27%
4. EU, mint globális szereplő	56 815	58 704	1 889	3%
5. adminisztráció	57 082	61 629	4 547	8%
ebből: adminisztratív kiadások	46 247	49 798	3 551	8%
6. kompenzációk	920	27	-893	
összes kötelezettségvállalás	994 175	959 988	-34 187	-3%
GNI %	1,12%	1,00%		-0,12%

Forrás: Net2: http://ec.europa.eu/budget/mff/index_en.cfm

Az 17. számú táblázatot elemezve megállapítható, hogy az Európai Unió életében először fordult elő, hogy csökken a közösségi költségvetés közösségi GNI-hez mért aránya. A 2007-2013-ig tartó költségvetési időszak 1,12%-os részarányához képest, a következő pénzügyi perspektíva keretösszege a GNI 1%-ára csökken. A fenntartható növekedés célkitűzésre szánt keretösszeg jóformán változatlan maradt az előző időszakhoz képest. A növekedést és munkahelyteremtést célzó versenyképességi célkitűzésre (1.a.) viszont 37%-kal nagyobb forrásösszeget szántak az előző időszakhoz képest. Ezen célkitűzés alatt külön megjelennek a közösségi infrastrukturális támogatások, amelyek szintén jelentős többletforráshoz jutnak.

A versenyképesség erősítését célzó tendencia a 2007–2013-ig tartó pénzügyi időszakhoz képest még markánsabban jelentkezik. A növekedést és foglalkoztatást generáló kohéziós célkitűzés (1.b.) forrásallokációja szintén leképezi a korábbi költségvetési időszak tendenciáját, miszerint a kohéziós kiadások csökkenő félben vannak. A két költségvetési időszakot összehasonlítva 8%-os csökkenés állapítható meg. A természeti erőforrások megőrzése és kezelése elnevezésű célkitűzés (2.) szintén jelentős csökkenő tendenciát mutat az előző időszakhoz képest. A 420.682 millió EUR összegű 7 éves támogatás 11%-kal 373.179 millió EUR összegre csökken a következő költségvetési periódusban (17. táblázat). A mezőgazdasági források csökkenésének trendje tehát tovább folytatódik.

18. táblázat - Az Európai Unió 2014–2020-ig tartó pénzügyi kerete

kötelezettségvállalások	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014-2020
1. kiegyensúlyozott, inkluzív növekedés	60 283	61 725	62 771	64 238	65 528	67 214	69 004	450 763
1.a. versenyképesség a növekedésért és munkahelyekért	15 605	16 321	16 726	17 693	18 490	19 700	21 079	125 614
1.b. gazdasági, szociális és területi kohézió	44 678	45 404	46 045	46 545	47 038	47 514	47 925	325 149
2. fenntartható növekedés: természeti erőforrások	55 883	55 060	54 261	53 448	52 466	51 503	50 558	373 179
ebből: piaccal kapcsolatos kifizetések	41 585	40 989	40 421	39 837	39 079	38 335	37 605	277 851
3. biztonság és állampolgárság	2 053	2 075	2 154	2 232	2 312	2 391	2 469	15 686
4. Globális Európa	7 854	8 083	8 281	8 375	8 553	8 764	8 794	58 704
5. adminisztráció	8 218	8 385	8 589	8 807	9 007	9 206	9 417	61 629
ebből: az intézmények adminisztratív kiadásai	6 649	6 791	6 955	7 110	7 278	7 425	7 590	49 798
6. kompenzációk	27	0	0	0	0	0	0	27
kötelezettségvállalások összesen:	134 318	135 328	136 056	137 100	137 866	139 078	140 242	959 988
a GNI %-ában	1,03%	1,02%	1,00%	1,00%	0,99%	0,98%	0,98%	1,00%

Forrás: European Council: Conclusions (Multiannual financial framework), EUCO 37/13, Brussels, 8. February 2013.

A 18. számú táblázatban évről évre elemzem a 2014–2020-ig terjedő költségvetési időszakot. A növekedést és munkahelyteremtést célzó versenyképességi célkitűzés évről évre jelentősen növekvő tendenciát mutat, hét év alatt 26%-ot emelkedik a támogatások volumene a 2014-

es bázisévhez képest (18. táblázat). Ugyanez a tendencia csak lényegesen gyengébben érvényesül a növekedést és foglalkoztatást generáló kohéziós célkitűzés estében, itt a bázisévhez viszonyítva mindössze 7%-os növekedésről beszélhetünk 7 év alatt. A természeti erőforrások megőrzése és kezelése elnevezésű célkitűzés esetében egyértelmű, fokozatosan csökkenő tendencia figyelhető meg. A támogatások összege a 2014-es bázisév 55.883 millió EUR összegéről 7 év alatt 50.558 millió EUR-ra zsugorodott, amely közel 10%-os csökkenésnek felel meg.

Ábrák jegyzéke

1. ábra: Európai nemzeti versenyképességi index	57
2. ábra Az európai versenyképességi index koncepciója	62
3. ábra: Közkiadások COFOG kategóriánként az EU-ban, 2008	124
4. ábra. A kohéziós politika szerinti kiadások fő témákként, 2007–2013 (%)	125

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: Világgazdasági versenyképességi index, %.....	50
2. táblázat: Jövedelemkülbségek a fejlettség szempontjából.....	51
3. táblázat: Az Európai Unió 27 tagjának rangsora a 2010–2011-es globális versenyképességi index alapján.....	52
4. táblázat: Innovációs és szofisztifikációs faktor rangsor	54
5. táblázat: Az Európai Unió legjobb versenyképességi faktorai.....	58
6. táblázat: Az Európai Unió leggyengébb versenyképességi faktorai	59
7. táblázat: Európai regionális versenyképességi index	65
8. táblázat: Európai versenyképességi index – tudásalapú foglalkoztatás.....	67
9. táblázat: A Szociálpolitikai Menetrend alapját képező kihívások, a menetrendben meghatározott célkitűzések és megvalósításuk eszközrendszere.....	79
10. táblázat: A források elosztása célkitűzés szerint, 2007–2013 (milliárd EUR)	125
11. táblázat: A 2007. évben, illetve a 2003 és 2007 közötti időszakban az Európai Beruházási Bank által aláírt szerződések összértéke (millió euró) és megoszlása (%) területi bontásban.....	130

12. táblázat: A 2003 és 2007 között az Európai Beruházási Bank által kihelyezett egyedi hitelek összértéke ország és alkalmassági kritérium alapján (millió euró)	132
13. táblázat: Az Európai Beruházási Bank tulajdonosi szerkezete	135
14. táblázat: Az Európai Beruházási Bank finanszírozási eszközeinek legfontosabb jellemzői.....	146
15. táblázat: A 2007–2013. közti időszak konvergencia és regionális versenyképesség forrásainak megoszlása az uniós tagállamok között (millió EUR)	153
16. táblázat: Az innovációk aránya a konvergencia, versenyképesség, és európai területi kooperáció célkitűzésen belül	156
17. táblázat: Az Európai Unió 2007–2013 és 2014–2020 közti pénzügyi keretének összehasonlítása.....	163
18. táblázat: Az Európai Unió 2014–2020-ig tartó pénzügyi kerete	165

Irodalomjegyzék

- Andor László (2009): Pénzügyi válság, gazdasági modellváltás, globális áttrendeződés. Budapest. DEMOS.
- Amin, Ash – Tomaney, John (1995): Behind the myth of European Union. First published by Routledge.
- Bara Zoltán – Szabó Katalin (2005): Gazdasági rendszerek, országok, intézmények. Aula kiadó. 116 o.
- Baranyi Béla (2004): Gondolatok a perifériaképződés történeti előzményeiről és következményeiről. Tér és Társadalom, 2. 1–21. o.
- Boterf, Le Guy (1998): L'ingenierie des competences, Páris, Édition d'Organisation, 35 o.
- Carmelo Cedrone (2011): ECO/288. A kohézióról szóló ötödik jelentés, Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye, Brüsszel, 2011. június 16.
- Cohesion Policy 2007–13: *Cohesion Policy 2007–13. National Strategic Reference Frameworks*. January 2008. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2007. 78 o.
- Csáki György (2009) szerk.: A látható kéz, a fejlesztő állam a globalizációban. Napvilág Kiadó.
- DG Employment, Social Affairs & Equal Opportunities: 2010 Management Plan, 3. o.
- EBB (2010): *EBB Csoport éves jelentés*. 4., 8., 43., 45. o.
- Európai Bizottság (2010): Ötödik jelentés a gazdasági, társadalmi és területi kohézióról
- European Commission, 2010: European Commission: Communication from the Commission, Europe 2020 a strategy for smart, sustainable and inclusive growth, COM(2010) 2020. 3. o.
- European Council: Conclusions (Multiannual financial framework), EUCO 37/13, Brussels, 8. February 2013
- European Investment Bank (2004): Annual report

- European Commission (29.06.2011): Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A Budget for Europe 2020, 5-16p, COM(2011)500 final, Brussels
- European Investment Bank (2008): The intermediary bank for global loans
- EU Hivatalos Lapja, L291/11: Az Európai Unió Tanácsának határozata a kohézióra vonatkozó közösségi stratégiai iránymutatásokról (2006/702/EK). Az Európai Unió Hivatalos Lapja, L291/11. 2006.10.21.
- Forgács Imre (2009): Mégsem éjjeliőr? Az európai kormányzás esélyei és a pénzügyi válság, Osiris-Zrínyi Kiadó, 323. o.
- Frey Márta (szerk.) (2007): Szociális gazdasági kézikönyv. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest.
- Gál Péter – Moldicz Csaba – Novák Tamás (2005): Európai privatizációs trendek; Fejlesztés és finanszírozás 2005/4. 55.o. Magyar Fejlesztési Bank Zrt.
- Giarini, Orio –Lidtko, Patrick M (1999): Wiewirarbeitenwerden: der neue Bericht an den Club of Rome. Hoffmann und Campe, Hamburg.
- Gorz, André (1991): Capitalism, Socialism, Ecology. Published by Galilée
- Horváth Gyula (1998): Európai regionális politika, Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó
- Horváth Gyula (2000): A régiók szerepe a bővülő Európai Unióban, MTA RKK, Pécs
- Juhász Gábor (2005): A társadalmi kohézió előmozdítására irányuló közösségi politikák, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest
- Kende Tamás (szerk.) (1998): *Európai közjog és politika*. Osiris Kiadó, Budapest
- Kornai János (1990): Vision and Reality, Market and State: New Study on the Economy and Society Budapest, Hemel Hempstead and New York: Harvester-Wheat sheaf and New York: Routledge, 1990, also in Hungarian
- Kornai János (2011): Gondolatok a kapitalizmusról. Akadémia Kiadó, Budapest
- Kovács Dezső (2001): Az Európai Unió strukturális és kohéziós politikájának szabályozása, Gödöllő, Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

- Lengyel Imre: Régiók versenyképessége: 1999. 10. o.
- Lóránt Károly (1997): Gazdaságpolitika más megközelítésben; Aula Könyvkiadó
- Musto István (2005): Langyos euroesőre várva. – Mozgó világ, 10. sz.
- Napi Gazdaság (1992): Új arcát keresi az Európai Befektetési Bank. – *Napi Gazdaság*, 1992. július 16. 15. o.
- Net1: <http://www.eib.org/about/objective/>
- Net2: http://ec.europa.eu/budget/mff/index_en.cfm
- OECD (2004): Annual report, Paris
- Ribolits, Erich (1997): Die Arbeit hoch? berufspädagogische Streitschrift. München, 13. o.
- Robert Huggins (2006-07): European Competitiveness Index
- Röpke W. (2005): Az Európai Unió gazdaságtana, HVG Kiadó Rt. Budapest
- Szentes Tamás (1999): Világgazdaságtan, Elméleti módszerek és alapok, Aula Kiadó, Budapest
- Szentes Tamás (2006): Fejlődés, versenyképesség, Globalizáció II. Akadémia Kiadó. Budapest
- Tapscott, Don (1995): The digital economy, Promise and peril in the Age of Networked Intelligence, New-York, Mc Grow-Hill, 5-34
- Tóth Ferenc (2001): Az Európai Beruházási Bank tevékenysége Magyarországon. – *Bankszemle*. 45. évf. 4–5. 40–57. p.
- Xavier Sala-i-Martin, Jennifer Blanke, Thierry Geiger, Irene Mia, Margareta Drzenik Hanouz (2010–11): The global competitiveness index 2010–2011: looking behind the global economic crises, The global competitiveness report, World Economic Forum. 4.o.
- Vobruba, Georg: Expanzió bővítés nélkül. Európa dinamizmusa és az európai szomszédsági politika.

Szakmai önéletrajz

Dr. Eperjesi Zoltán

Eperjesi Zoltán 1976. július 19-én született Győrben. 1995-ben érettségizett a budapesti kéttannyelvű Németh László Gimnáziumban.

Első diplomáját a budapesti Külkereskedelmi Főiskola Nemzetközi Kapcsolatok szakirányán szerezte 1998-ban. Egyetemi tanulmányait a budapesti Közgazdasági Egyetem Társadalomtudományi karán folytatta Nemzetközi kapcsolatok szakirányon és ötödéven négy hónapot töltött a bécsi Közgazdaságtudományi Egyetemen az Osztrák-Magyar Akció Alapítvány ösztöndíjasaként. 2000-ben kapott a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen jó minősítésű diplomát. Az egyetemi diploma megszerzésekor három idegen nyelvből, németből, angolból és franciából felsőfokú szakmai anyaggal bővített nyelvvizsgával rendelkezett.

Eperjesi Zoltán 2000-től 2003-ig a Siemens Zrt. Stratégia és kommunikáció osztályának munkatársa volt. 2003 és 2005 között a Magyarországi Volksbank Zrt-nél dolgozott értékpapír kompetencia központ vezetőként.

Eperjesi Zoltán 2005 nyarától 2010 szeptemberéig az EMFESZ Első Magyar Földgáz és Energiakereskedelmi és Szolgáltató Kft-nél pénzügyi és számviteli igazgatóként dolgozott.

Eperjesi Zoltán 2010. október 1-től 2011. május 31-ig a Waberer's Holding Zrt. pénzügyi igazgatója volt. 2011. június 1-től az Óbudai Vagyonkezelő Zrt. vezetője. Jelenlegi munkahelye a Sphaera Gas Handel GmbH, ahol pénzügyi tanácsadóként dolgozik.

Budapest, 2014. június 15.

